

Folke-
Bog =
Samling
= ger.

Denne Bog tilhører:

Sulhielma

1107

Folkoboksamling

1875

FOLKELISTEN .G
Kvindebevægelsen,

dens udvikling og nuværende
standpunkt

af

Clara Tschudi.

Kristiania.

Forlagt af Alb. Cammermeyer.

1885.

Eftertryk forbydes. Ret til oversættelse forbeholdes.

396

J78

Forord.

Idet jeg overgiver offentligheden efterfølgende blade, føler jeg mig opfordret til med nogle ord at paapege den plan, jeg har fulgt.

I første afsnit har jeg, i saa korte omrids som muligt, leveret en oversigt over kvindebevægelsens udvikling i Frankrige, England, Tyskland, de skandinaviske riger og Amerika. Uden at glemme de mænd, der ihærdig har fremmet bevægelsen, har jeg dog hovedsagelig dvælet ved de kvindelige forkjæmpere og idetheletaget søgt at fremholde kvindernes deltagelse i arbeidet.

Andet afsnit, kvinders virken i fremmede lande, kunde maaske ligesaa passende været betitlet: »Kvindsagens standpunkt i Europa»; thi jeg har — saavidt muligt inden en saa snever ramme — bestræbt mig for at orientere læseren med hensyn til spørgsmaalets nuværende stilling.

Ogsaa her har det først og fremst været mig magtpaaliggende at henlede opmærksomheden paa, hvad kvinderne selv har udrettet. Navnlig har jeg da troet at burde omtale dem, som gennem skrifter eller foredrag direkte har fremhjulpet sagen, og dem, som har udmerket sig paa

videnskabernes omraader. Derimod har jeg forbigaaet de fleste forfatterinder, der ikke har beskjaeftiget sig med sit kjens sociale stilling, og de mange berømte kunstnerinder, hvis virken kun tildels kan siges at være en frugt af nutidens kvindebevægelse.

Jeg har stillet det brittiske rige først, fordi de engelske kvinder har havt størst andel i spørgsmaalets raske udvikling. Næstefter England har jeg nævnt vort broderland Sverige og nabolandene Danmark og Finland. Herfra har jeg vendt mig til de øvrige riger, hvor indbyggerne helt eller delvis tilhører den germanske folkestamme (Tyskland, Østerrige, Holland, Belgien og Schweiz) og er senere gaaet over til de lande, hvis befolkning næsten udelukkende tilhører den romanske stamme (Frankrige, Italien, Spanien og Portugal). Derpaa har jeg omtalt Rusland og sidst i rækken Tyrkiet og Grækenland.

Mine meddelelser saavel i første som i andet afsnit hviler dels paa egne iagttagelser under et mangeaarigt ophold i fremmede lande, dels paa velvillige oplysninger fra forskjellige af sagens forkjæmpere, med hvem jeg er traadt i forbindelse, dels endelig paa beretninger i udenlandske aviser og tidsskrifter. Jeg har udelukkende benyttet kilder, om hvis rigtighed jeg havde grund til at føle mig overtydet.

Som det vil sees, har jeg i tredie afsnit ikke gjort alle de spørgsmaal til gjenstand for behandling, der falder ind under den norske kvindesags opgaver, men indskrænket mig til at belyse enkelte sider af samme. Min grund hertil har dels været den, at jeg har ønsket at gjøre min afhandling saa kortfattet som muligt, og dels

den, at flere af de fordringer, som dens tilhængere har opstillet, allerede tidligere er blevne behandlede.

Hvad forøvrig tredie afsnit angaar, er jeg visselig meget langt fra at indbilde mig, at denne røst »fra de stummes leir« skulde kunne blive betragtet som nogen autoritet. Men da baade modstandere og tilhængere gjentagne gange har talt om, at det er kvindens mening, man venter at høre, og da det vel desuden maa forudsættes, at en kvinde bedst kan bedømme kvindernes stilling, tør jeg muligens haabe, at min subjektive opfatning vil blive læst med nogen interesse.

Skjønt jeg mindst af alt undervurderer bevægelsens moralske betydning, har jeg i fjerde afsnit særlig fremhævet dens praktiske nødvendighed, da det synes mig, som om de færreste i vort land i tilstrækkelig grad har øiet aabnet herfor.

Naar jeg ved tidligere leiligheder har søgt at virke for kvindespørgsmaalet, har enkelte ment, at jeg burde være mere skaansom mod mit eget køn; og jeg forudser, at man muligens atter vil møde mig med denne bemærkning. Hertil vil jeg svare: Jeg har en urokkelig tro paa kvindesagens seir, fordi jeg tror paa kvindens gode egenskaber, og paa de kræfter, hun eier, og som kan og bør udvikles. Men netop derfor tror jeg at tjene mit køn bedre ved at paapege mangler end ved at til-dække svagheder. Mit inderlige ønske er det at vække nogle af den ligeegyldighedstilstand, hvori de befinder sig ligeoverfor dette vigtige samfundsanliggende, og skulde dette lykkes, vil jeg føle mig rigelig belønnet for det arbejde og den eftertanke, jeg har helliget sagen.

VI

Jeg tillader mig sluttelig at udtale min forbindtligste tak til hver enkelt, der, i Norge som i udlandet, har støttet mine bestræbelser ved værdifulde oplysninger eller venlig opmuntring.

Vallo, i oktober 1885.

Clara Tschudi.

Indhold.

	Side
Første afsnit (kvindebevægelsens udvikling)	1
Indhold: I. Kvindesagens ndspring. Bevægelsen i Frankrige 1. — II. Kvindébevægelsen i England 10. — III. Kvindesagens forkjæmpere i Tyskland 18. — IV. Kvindebevægelsen i de skandinaviske lande 25. — V. Kvindesagens forkjæmperinder i de forenede stater i Nord-Amerika 37.	
Andet afsnit (kvinders virken i fremmede lande)	46
Indhold: I. England 46. — II. Sverige 53. — III. Danmark 58 — IV. Finland 63. — V. Det tyske rige 66. — VI. Østerrige-Ungarn 72. — VII. Holland. Belgien 74. — VIII. Schweiz 77. — IX. Frankrige 81. — X. Italien 87. — XI. Spanien. Portugal 91. — XII. Rusland 93. — XIII. Tyrkiet Grækenland 96.	
Tredie afsnit (den norske kvindesag og dens opgaver)	99
Indhold: I. Kvindesagens nuværende standpunkt 99. — II. Den kvindelige opdragelse. Fællesundervisningen 104. — III. Om kvindens adgang til selvstændigt erhverv. Bedre lønningsforhold 114. — IV. Særeie i ægteskabet. Den gifte kvindes myndighed 122. — V. Om kvindens stemmeret 129.	
Fjerde afsnit (nogle ord om kvindesagens praktiske betydning i vort land)	134
Indhold: I. Om kvindesagens betydning. Ægteskabernes faatallighed 134. — II. Kvindesagens farligste modstandere 142.	

Første afsnit.

Kvindebevægelsens udvikling.

I.

(Kvindesagens udspring. Bevægelsen i Frankrige.)

Naar man taler om kvindesagen og hermed mener den bevægelse for at fremme kvindernes rettigheder, som nu for tiden gjør sig gjældende, pleier man i reglen at henføre dens udspring til fyrtiaarene i vort aarhundrede.

Dette er dog ikke ganske korrekt. Fraseet, at man saavel i oldtiden som i middelalderen kan finde antydninger til en »kvindebevægelse«, er ogsaa kvindesagen i dens nuværende skikkelse fremgaaet af en periode, der ligger os fjernere, end man i reglen er tilbøielig til at tro.

I den aandelige bevægelse, der opstod i Frankrige omkring midten af det forrige aarhundrede, og hvis følger udøvede en saa gjennemgribende og omformende virkning paa næsten hele Europa, havde kvinden, om end kun indirekte, en ikke ringe andel.

En fransk historieskriver har med føie sagt »Kvinderne var revolutionens fortropper.« — Det var

i det forrige aarhundredes aandfulde franske damers selskaber, at de tanker først blev fremførte, som senere gennem strømme af blod skulde forandre Europas udseende. I de saakaldte »bureaux d'esprit« — saa benævntes en Marie Geoffrins, Julie D'Espinosses, marquise de Deffauds saloner — samledes datidens betydeligste mænd.

Saa vel fra kvindernes som mændenes læber hørte man her den mest bidende spot over tilstandene rundt omkring. De kronede hoveder, kirken og præsterne, kortsagt alt, hvad man tidligere havde seet op til med ærbødighed og beundring, omtaltes i disse kredse med foragt. Her blev dagens brændende spørgsmaal debatterede, og her fødtes ideerne til de verker, der spredte revolutionens sæd udover verden.

Og da den franske revolution (1789) brød ud og bragte Frankriges regent til skaffottet og Europas troner til at vakle, da var det den fattige og undertrykte kvinde, som gik i spidsen. Og ligesom »frihed, lighed og broderskab« var revolutionens devise, saaledes var det en uundgaaelig følge af samme, at spørgsmaalet om kvindens ligestillen med manden blev vakt gennem den.

Virkelig synes det, som om mænd, der stod i spidsen for rædselsherredømmet, mænd som Mirabeau, Robespierre o. a., havde villien til at virke for kvindens rettigheder. Og det er en kjendsgjerning, at kvindens opdragelse netop var en af de ting, nationalkonventet stillede sig som maal at arbeide for.

Da Napoleon udnævntes til første-konsul, udslykkes dog atter forhaabningerne om at fremme bevæ-

gelsen. Det var naturligt, at erobreren, der saa sin storhed i at føre sine soldater frem til seir, oversaa det »svage« kjøen. Og skjønt man tilskriver ham den bekendte ytring: »Det er kvinden, som regjerer verden«, beviser hans »Code civile« (udfærdiget 1804) tydelig hans standpunkt ligeoverfor sagen.

Blandt de faa, der vovede at opponere mod den frygtede despot, var madame de Staël, en af kvindebevægelsens første forkjæmperinder. Paa Napoleons spørgsmaal om, fra hvilken tid kvinderne havde begyndt at blande sig i politiken, svarede hun modig: »Det er siden den tid, man begyndte at guillotinere dem«, — et svar, der bidrog til hendes landsforvisning.

Anne Louise Germaine Staël-Holstein (født 1766, død 1817) var en datter af den berømte finansminister Necker*). Under sin lange landflygtighed saavel som under sit ophold i Frankrige søgte hun gennem sine skrifter at vække forstaaelse for kvindespørgsmaalet. Og i lighed med, hvad en marquise de Deffaud, Marie Geoffrin o. a. tidligere havde haft, havde ogsaa hun salon, hvor datidens mest geniale mænd samledes, hvor de udtalte sine dybeste tanker, og hvor de for den intime kreds først oplæste de verker, der vakte beundring viden om.

Ogsaa i hendes soiréer debatteredes dagens brændende spørgsmaal paa de politiske, de sociale og kirkelige omraader. Men da husets frue stod høit over de

*) Baade hendes fader og moderen, en bekendt forfatterinde, var af fødsel schweizere.

ovennævnte, maatte tonen i hendes selskabssale blive en anden.

Udrustet med samme aand, samme vid og samme begavelse som hine, eiede hun nemlig desforuden i sin kraftige karakter, sin varme følelse for alt, hvad der var ædelt, sandt og stort, og fremforalt i sin rene sædelighed skatte, som de andre manglede.

»Fasthed parret med mildhed er en jernstang omviklet med fløiel«, ytrer hun i et af sine skrifter; og fordi hun selv er et eksempel paa, hvad den karakterfaste kvinde kan udrette, er ogsaa hendes indvirkning bleven af en saa dyb og varig betydning. —

I selve Frankrige gjorde kvindesagen gennem aarrækker kun ubetydelige fremskridt. Vel opstillede grev de Saint-Simon (født 1760, død 1825) og Fouriers kvindens fuldstændige ligestillen med manden paa programmet for sine socialistiske systemer; men disse viste sig uden værd for det virkelige liv, da de ikke var rodfæstede i en sund jordbund.

Som tildels paavirket af samme ideer kan man imidlertid betegne en dame, som i særdeles høj grad har vakt interessen for dette samfundsanliggende, nemlig Aurora de Dudevant, bekjendt under forfatternavnet: George Sand (født 1804, død 1876).

I aaret 1832 fremkom den endnu unge forfatterinde med et verk, der bærer titelen: »Indiana«. Med genialitetens ild og selvoplevelsens inderlighed skildrer hun heri en hustrus stilling. Bogen er et jammerens raab over kvindernes underkuelse, men paa samme tid et raab saa varmt og hjertegribende, at det

maatte høres og forstaaes i vide kredse, et raab, der kaldte kvinderne til kamp for sine rettigheder.

Ogsaa i sine senere verker, hvori hun næsten altid bestræber sig for at løse tidens problemer, dvæler hun med forkjærlighed ved kvindens stilling i ægteskabet. Og hendes bøger har ikke alene fundet veien til de fleste civiliserede lande; men hos forskellige nationers forfattere sporer vi paavirkning af hendes geniale pen.

Det var dog først efter februar-revolutionen, at bevægelsen i Frankrige blev ledet ind i det rette spor. I marts maaned 1848 begav store skarer af arbejdskere sig til »hôtel de ville« for at henvende sig til den daværende provisoriske regering og forlange at lønnes efter fortjeneste, saa at de kunde blive sat istand til at ernære sig paa ærlig maade.

Baaret frem af denne berettigede fordring, tog kvindesagen i hin periode et raskt opsving; der grundedes flere aviser til sagens fremme, deriblandt: »L'opinion des femmes« og »La voix des femmes«, sidstnævnte redigeret af Eugénie Niboyet, en dame af fremragende litterær begavelse.

Da republikken maatte vige pladsen for det andet keiserdømme, blev dette anliggende igjen trængt i baggrunden. Det bonapartistiske dynasti, der før havde vist en saa afgjort modstand mod kvindens rettigheder, virkede atter hemmende, om end nu af andre grunde end tidligere. Medens den beundrede, i de første aar næsten forgudede, keiserinde Eugenie sad paa Frankriges trone, regjerede modernes verden og forestod de glimrende fester i Tuillerierne, havde kun faa tanke

for kvindespørgsmaalets alvor. Og de enkelte, der havde et andet syn paa livet, taug; thi de følte altfor vel, at de neppe vilde blive bemærkede under de uafbrudte festligheder og keiserdømmets pragt.

I begyndelsen af sekstiaarene begyndte alligevel enkelte stemmer at lade sig høre. Blandt disse maa navnlig madame de Staëls datterdatter, Jenny d'Hericourt, nævnes (hvis brochure, »La femme affranchie«, er et vægtigt indlæg), samt Jules Simon (»L'ouvrière«) og Paul Leroy-Beaulieu (»Le travail des femmes«).

Størst indflydelse paa kvindesagen havde i dette tidsrum ubetinget Julie Daubie, den første kvinde, der i Frankrige underkastede sig de videnskabelige studier.

I aaret 1861 fremstillede hun sig for »Faculté des lettres« i Lyon med anmodning om at blive tilstedet adgang til eksamen. Denne hendes anmodning vakte ligesaa megen uvillie som forundring hos professorerne, der aldeles ikke vilde høre tale om, at en kvinde skulde blive delagtig i deres værdighed, og som, paa Julies spørgsmaal om grunden til deres vægring, kort og godt svarede: »Det er aldeles ikke skik og brug!«

Da ingen lov modsatte sig hendes adgang, vedblev den unge dame at arbejde for at faa tilladelse til at underkaste sig eksamen. Endelig seirede hendes udholdenhed; og det er næsten overflødig at tilføie, at hun bestod prøven med glans.

Nu negtede man at udstede et diplom for hende. Og undervisningsministeren, der blev raadspurgt i dette usædvanlige tilfælde, viste sig enig med professorerne.

Først under en senere minister (Dufour) opnaaede Julie Daubie, hvad hun ønskede, og de gamle traditioner var saaledes brudte. Men hun, som ved sin energi havde aabnet videnskabsakademiet for kvinden, døde faa aar senere (1872) i den yderste fattigdom i Paris.

Lige høit begavet fra hjertets som fra aandens side virkede hun til sin død utrættelig for sine søstres vel. Saaledes beskjæftigede hun sig endnu i 1871 med at danne en kvindeforening; og hendes udmerkede verk: »La femme pauvre au dix-neuvième siècle» staar som et smukt mindesmerke om hendes bestræbelser. —

Under Napoleons sidste regjeringsaar (1869) organiseredes den første forening til kvindespørgsmaalets fremme af Léon Richter; dog var det kun en meget liden skare, der samledes i denne forening. De fleste franske damer følte sig overbeviste om, at de havde det udmerket godt under de bestaaende forhold; og kvinderne af folket var saa vant til at slæbe sig afsted i uafbrudt undertrykkelse, at de ikke vovede at tro paa en forbedring.

Ved den tysk-franske krig forandrede situationen pludselig. Kvinderne, de fornemme og de ringe, de, der var opfyldte af iver for sociale fremskridt, og de, som hidtil havde anseet de gamle tilstande for de bedste, ja selv den store skare, der hverken havde tænkt over fortid, nutid eller fremtid, rakte hinanden haanden for i beundringsværdig opofrelse at virke for sit fædreland.

Da der atter blev fred, havde de franske kvinder

lært, at livet ikke er en leg. Og mange blandt dem, der tidligere kun havde levet for øieblikkets nydelser, besjæledes nu af glødende reformplaner. Den ovennævnte forening traadte igjen sammen; dens organ fandt større og større udbredelse; filosofer og politikere begyndte at interessere sig for sagen, kort, alt tydede paa en heldig udvikling.

Til almindelig bestyrtelse for sagens venner overraskedes man paa dette tidspunkt af en ordre fra regjeringen om, at foreningen skulde opløses. Men skjønt i begyndelsen nedslaaende, virkede dette skridt i længden ikke synderlig forstyrrende; thi hovedsagelig tilskyndet heraf var det, at en modig, varmhjertet ung pige, *Hubertine Auclert*, (1876) traadte frem for offentligheden.

Hun udstedte en opfordring om at stifte en ny forening under navnet: «*Le droit des femmes*» og optog med begeistring arbeidet for kvindens selvstændighed. Det program, hun fremsatte, var kortfattet, men overmaade energisk: hun forlangte i enhver henseende de samme rettigheder for kvinde som for mand. Og hendes opraab vandt livlig tilslutning; thi mange, der ikke tilnærmelsesvis var saa yderliggaaende som hun, sluttede sig til hende i beundring af hendes mod og i anerkjendelsen af hendes redelige villie, men hovedsagelig, fordi hun kjæmpede for den fattige og undertrykte kvinde af folket og først og fremst havde hjerte til at tænke paa hende. —

Kort tid senere blev der truffet forberedelser til verdensudstillingen i Paris, og dette ansaa mange af bevægelsens venner for beleiligt til at sammenkalde en

«international kvindekongres». Det skyldtes for en væsentlig del Léon Richters energiske anstrengelser, at denne kom istand, og at den blev besøgt af en saa talrig kreds fremragende personligheder.

Til kongresen, som aabnedes 25de juli og sluttedes 5te august (1878), havde der indfundet sig repræsentanter fra Amerika, Belgien, Brasilien, England, Holland, Italien, Rumænien, Rusland, Sverige og Schweiz. Frankrige selv var repræsenteret ved atten medlemmer, hvoriblandt to senatorer, fem deputerede og tre af Paris's kommunalraader.

Under livlige debatter fattedes forskjellige resolutioner, hvoriblandt:

«Samme undervisning for begge køn».

«Alle erhvervskilder maa aabnes for kvinden, saasnart hun har den dertil nødvendige begavelse».

»Bedre lønningsforhold for kvinden.»

»Samme moralitetslov for mand som for kvinde.»

»Alle artikler i »Code de Napoléon», som udtaler sig mod kvindens ligestillen med manden, maa revideres.»

o. s. v.

Ogsaa forsaavidt havde denne kongres indfyldelse, som ministeren for de indre anliggender anmodede Léon Richter om atter at sammenkalde den tidligere nedlagte forening (»Société pour l'ammélioration du sort de la femme«).

Richter blev dog ikke længe staaende som formand for denne, men stiftede 1882 en anden forening, der virker for samme maal.

Bestyrelsen af den første overtoges (1880) af ma-

dame Gries-Traut og mademoiselle Marie Duraisme. Sidstnævnte dame har gjort sig fordelagtig bekendt ved et slaaende svarskrift paa Alexandre Dumas' bekjendte brochure »L'homme-femme«. Hun er desuden den første kvinde, der siden 1848 er bleven udnævnt til fransk frimurer, en ære, der blev hende til del paa grund af de tjenester, hun har ydet fritænkerpartiet ved i skrifter og ved foredrag at modarbejde de klerikale.

De fleste af den franske kvindesags venner er dog fremdeles samlede om Hubertine Auclert. Hun omdannede 1882 sin forening, «Le droit des femmes», til en almindelig national kvindeforening, der nu tæller medlemmer over næsten hele Frankrige. Og med utrættelig iver, men samtidig med tiltalende ro og selvbeherskelse, søger denne tapre og talentfulde dame i alle retninger at fremme sit kjøns interesser.

II.

(Kvindebevægelsen i England.)

Naar jeg har dvælet forholdsvis længe ved bevægelsens udvikling i Frankrige, er det nærmest, fordi dette land kan betegnes som det, hvor kvindesagen fandt sit udspring. Nu for tiden er det et andet af Europas riger, nemlig England, som gaar i spidsen.

Om det, som nævnt, kan siges, at kvindebevægelsen er en frugt af de ideer, der omkring midten af det forrige aarhundrede fødtes i Frankrige, er der tegu, som tyder paa, at man omtrent samtidig i England begyndte

at føle en dæmrende bevidsthed om nødvendigheden af at udvide kvindens rettigheder.

1792 fremstod forfatterinden miss Mary Wollstonecraft som talsmand for dette anliggende. I sit berømte verk: «Vindication of the rights of woman», skriver hun bl. a.:

«Det mandlige køn har saaatsige sammensvoret sig for at forøge de ulykkelige forhold for det andet køn, der formedelst slegtens forplantelse er underkastet ubekvemmelighederne og smerterne ved fødselen, og for at gjøre denne naturens forskjel til et ubedrageligt kjendtegn paa, at kvinden er underordnet.»

Og et andet sted ytrer hun:

«Ægteskabet synes udelukkende at være indført til fordel for manden, medens der aldeles intet hensyn bliver taget til kvinden.» —

Miss Wollstonecraft gaar vel ikke fuldt saa langt som nutidens ivrigste forkjæmpere; men hun forlanger i overbevisende ord en bedre opdragelse for kvinden, en opdragelse, der vil udvikle hendes evner og kræfter.

Praktiske forbedringer formaaede hun ikke at gjennemføre; men spørgsmaalet, der var vakt gennem hende, blev snart efter optaget af forskjellige andre.

I en engelsk journal heder det (1801):

«Aarhundreder, ja jeg kan sige aartusinder, er det kvindelige kjøns vinger blevne lammede. Sker der ingen forandring heri, saa udarter til slutning det hele køn til dukker, og da, vé mændene!»

Henvendt til kvinderne udtaler samme forfatter til slutning følgende profetiske ord:

»Du vil maaske endnu i dette aarhundrede bringe det dertil, at man udkaster andre, for dig fordelagtigere love. Du vil ikke blive i evig umyndighedstilstand. Det mandlige køn vil nok én gang lade dig vederfares den retfærdighed, at du, som hans trofaste hjælperinde, har medvirket til de kommende slegters sande vel.«

Ikke mange aar senere (1810) offentliggjorde Sidney Smith et verk i Lrevform, hvori han henviser til nødvendigheden af en bedre uddannelse for kvinden. Og i begyndelsen af tyveaarene hævede der sig kraftige stemmer, der fremsatte fordringen om flere rettigheder for hende.

Den berømte statsekonom William Thompson ofrede sagen megen opmærksomhed. I forskellige skrifter fremholdt han ønskeligheden af en anden opdragelse for kvinden, samt hævdede hendes ret til andel i statsstyrelsen. 1825 udstedte han et opraab »til den ene halvdel af menneskeslegten, kvinden, mod den andens, mandens, tyranni.« Heri fremhævede han hendes berettigelse til selvstændigt erhverv og fordrede en sædelighedslov, lige bindende for begge køn.

Et sterkt fremstød fik bevægelsen dog først, da hin mand traadte frem, hvis virken til de seneste tider vil staa som et lysende punkt i kvindesagens historie.

Hvem kjender ikke Stuart Mill, og hvem ved ikke, at denne store filosof og statsekonom var en af dette anliggendes ivrigste, mest begavede forkjæmpere?

H. R. Fox Bourne siger om ham:

»Hvis det at arbejde uden frygt og uden ophør paa samfundets vel og med en saa fuldstændig selvforneg-

telse, som er forenlig med sund individualitet, er religionens sande form, da havde Stuart Mill en saa ægte og dyb religion, som i den grad gjennemtrængte hele hans liv og prægede alle hans gjerninger, at man neppe vil finde noget lignende hos andre af hans samtidige. Var end hans aandsevner store, stillede de dog i skygge af hans moralske karakter. * — — —

I sin søgen efter sandhed har han muligens begaaet feil; men det var hans overbevisning, at feil maa der gøres, inden sandheden kan findes, og at en ærlig stræben er det, som det især kommer an paa. Denne tro gjorde ham ligesaa overbærende mod andre, som han var beskeden i bedømmelsen af sine evner. Han prælede aldrig og ringeagtede ingen. Det eneste, han hadede, var hovmod og uretfærdighed; men ligeoverfor dem, der gjorde sig skyldige heri, var han dog altid tilbæielig til at søge en undskyldning og til at anvende sætningen: «Tilgiv dem; thi de vide ikke hvad de gjøre!»

Stuart Mill's første afhandling om kvindesagen, der saa dagens lys i juliheftet 1851 af «Westminster review», bidrog over hele Europa til at vække forstaaelsen for spørgsmaalets vigtighed. Forfatteren har oplyst, at dette arbeide for en del skyldtes hans rigt begavede, 1858 afdøde hustru, mrs. Taylor, som han har sat følgende gravmæle:

«Hendes store og kjærlige hjerte, hendes ædle sjæl, hendes klare, mægtige, originale og omfattende aand gjorde hende til en veiviser og støtte, til en lærer i visdom, til et mønster paa godhed, ligesom hun var den eneste jordiske glæde for dem, som havde den lykke at

høre hende til. Ligesaa ivrig for det offentlige vel, som hun var ædelmodig og sine omgivelser hengiven, er hendes indflydelse paa mange af vor tids største fremskridt følelig, og den vil blive det paa fremtidens. Var der kun nogle faa, der havde hjerte og aand som hun, vilde denne jord allerede være bleven den himmel, vi haaber paa*.

Ogsaa ideen til Mill's berømteste arbeide om kvindesagen, «The subjection of women» (1869), hvori han nærmere udvikler sine anskuelser og paa alle felter hævder kvindens fuldstændige ligestillen med manden, skyldes for en del mrs. Taylor. Stuart Mill siger nemlig i sin livshistorie^{*)}: «Alt, hvad der i min fremstilling navnlig er slaaende og dybsindigt, tilhører min hustru; det kom fra et tankefond, der var bleven vor fælles eiendom ved vore utallige samtaler og diskussioner over et emne, der saa sterkt lagde beslag paa vore tanker.» — — —

Forfatteren gaar ud fra, at der i virkeligheden aldeles ingen anden forskjel eksisterer mellem mand og kvinde end den rent kjønslige; og kvinden vil, ifølge hans meening, være istand til at udføre alt det arbeide, der tidligere ansaaes for at tilkomme manden. Efter hans opfatning er det kun fordomme og en forkjært opdragelse, der har gjort hende til det svage væsen, hun nu synes at være. Og alt, hvad kvindesagens modstandere betegner ved «kvindeligheden», anser han som et kunstprodukt, fremkaldt ved lange tiders underkuelse.

*) Syvende kapitel.

Det er ikke blot den ugifte kvinde, han stiller lige med manden. Heller ikke for den gifte anerkjender han noget underdanighedsforhold. Med hensyn til det argument, som man netop i vore dage saa ofte hører fremføre, at hustruens underdanighed er foreskrevet i den hellige skrift, har han ogsaa svar paa rede haand. Han anfører herom:

»Paulus's kald var ikke at ægge til opstand mod de eksisterende love; en ophidselse af denne natur stemte ikke med hans formaal: kristendommens udbredelse. Men deraf, at apostlen tog samfundsinstitutionerne, som han forefandt dem, har man ikke ret til at slutte, at han misbilligede de bestræbelser, som man i tidens løb kunde foretage for at forbedre dem, ikke mere end man ved hjælp af hans erklæring: »al magt kommer fra Gud«, kan give militærdespotismen retskraft eller erklære denne regjeringsform for den eneste kristelige. At paastaa, at kristendommen havde til formaal at vedligeholde alle de ved dens optræden eksisterende regjerings- og samfundsformer uforandrede, det er at neddrage den i lige linie med »muhamedanismen« og »brahmaismen«. Det er netop, fordi kristendommen ikke har gjort dette, at den har været religion for den fremskridende del af menneskeslegten, og at muhamedanismen, brahmaismen og de analoge religioner har været religioner for den stillestaaende eller snarere tilbagegaaende del; thi virkelig stillestaaende er intet samfund«.

Foruden Stuart Mill (født 1806, død 1873) er der to andre englændere, der ikke tør forglemmes, naar

kvindesagen omtales, nemlig Henry Fawcett og Jakob Bright*). Sidstnævnte har med energi virket for kvindens sociale og borgerlige rettigheder; førstnævnte har med særlig forkjærlighed arbejdet for kvinden af folket.

Det forekommer mig som et betydningsfuldt træk i den engelske kvindebevægelses historie, at der ved siden af hver af de ovennævnte tre mænd staar fremragende kvinder.

Mill's fortræffelige hustru, som han i lige høj grad elskede og beundrede, havde, som allerede omtalt, stor andel i hans skrifter. Millicent Garret Fawcett, selv en udmerket forfatterinde, understøttede paa det virksomste sin mands bestræbelser. Og brødrene Brights søstre er blevne berømte paa grund af sin opofrelse for de engelske og skotske kvinder.

Idetheletaget skyldes de reformer, der i de sidste tyve til tredive aar er gjorte i det britiske rige, for en stor del kvindens iver for sagen.

Spørgsmaalet om særelse i ægteskabet, der dukkede op i femtiaarene, førtes først frem af miss Norton, der foranledigede en henvendelse til underhuset om at forandre ægteskabslovgivningen.

Skjønt henvendelsen i begyndelsen forblev frugtesløs, stillede der sig energiske kjæmpere paa kvin-

*) Broderen John Bright, det berømte parlamentsmedlem, viste sig i sine yngre aar som en ven af kvindesagen; og sammen med St. Mill og Fawcett fremsatte han i begyndelsen af syttiaarene det første forslag om at give den engelske kvinde stemmeret. Senere er han imidlertid bleven en af denne sags modstandere.

dernes side, og allerede 1856 blev loven forandret derhen, at den gifte kvinde (i lighed med hvad den ugifte allerede tidligere var) blev myndig, samt at der tilstodes hende en betinget raadighed over, hvad hun erhvervede ved selvstændigt arbejde.

I 1868 fremkom der atter en henvendelse om at fremme hustruens rettigheder; og ved lov af 1870 blev disse, som følge af opinionen, i væsentlig grad udvidede. 1882 gik efter lange kampe loven om fuldstændigt særeie igjennem, og denne lov blev hilset med stor glæde af den overveiende del af den brittiske nation.

1868 traadte de første englænderinder frem som talere ved et folkemøde i Manchester. Opinionen var dengang mindre gunstig for de kvinder, der besteg kathedret; men allerede det følgende aar holdtes et møde i London, hvor adskillige begavede damer optraadte afvekslende med mænd som Stuart Mill, Henry Fawcett o. a. Nu er alle forældede fordomme i den henseende forlængst svundne.

I aaret 1869 dannedes i London: »Ladie's educational sociation«, hvis formaal var at skaffe kvinden en høiere dannelse. Lignende foreninger stiftedes omtrent samtidig i Skotland, Irland samt i forskjellige af Englands provinsbyer. 1869 oprettedes ligeledes det senere saa bekjendte »Girton college«, hvor fremdeles et stort antal kvinder fuldender sine videnskabelige studier.

En storartet forening for kvindelig opdragelse stiftedes 1871. Saame har i løbet af en forholdsvis kort tid grundet sytten undervisningsanstalter, hvor mange tusinde elever uddannes under de fortrinligste

læreres veiledning. Foreningens tidsskrift, »The wo-
mans education union journal«, er organet for hele ri-
gets undervisningsvæsen, og under navnet: »Brompton
evening college for working women« har foreningen
stiftet et privat akademi til belæring og underholdning
for den arbejdende kvinde.

Som bekjendt var det i 1870, at Stuart Mill sam-
men med Fawcett og John Bright fremkom med sit
første forslag om at give kvinden stemmeret. Samme
aar stiftedes »Womens suffrage journal«. Og siden
dette tidspunkt har kvindesagen gaaet fremad med
ustanselig fart.

I et senere kapitel vil jeg komme tilbage til kvinde-
spørgsmaalets nuværende standpunkt i England. Med
hensyn til bevægelsens udvikling vil jeg derfor kun
tilføie, at brødrene Brights energiske søster 1876 grund-
lagde »British womens temperance association«, der
modarbejder drukkenskabslasten hos kvinden, at der
1878 i London stiftedes en forening for kvindernes ud-
dannelse til jurister samt endelig, at kvinden 1878
officielt fandt optagelse ved »University-college« og
ved Londons universitet.

III.

(Kvindesagens forkjæmpere i Tyskland).

Ogsaa i Tyskland finder man i slutningen af
forrige aarhundrede antydninger til en fremspiren af
kvindeemancipationens ideer.

I et tysk tidsskrift fra den tid læses saaledes følgende udtalelse:

»Det er netop eders køn, I herrer, der er aarsagen til, at vore samtaler for det meste kun angaar begateller. Vi bliver jo tvungne til at opslide vort liv med slavebeskjæftigelser, fordi mændene afskjærer os enhver leilighed til at beskjæftige os med ting, som er mere værdige for et menneske«.

Og i en tysk tidende for kvinder (1775) forekommer følgende:

»Man har villet forskjønne naturen, og har gjort den saa sirlig, at den er forsvunden under flitterstadsen. Sammen med den er ogsaa sandheden undflyet«.

1784 offentliggjorde filosofen Th. G. v. Hippel en interessant afhandling om kvindens stilling i ægteskabet, og dette arbeide udkom i løbet af faa aar i fem oplag. — 1793 udgav han anonymt et større verk om kvindesagen, betitlet »Ueber die bürgerliche Stellung der Weiber«, der ligeledes vakte megen opsigt, og hvori det bl. a. heder:

»Jeg paastaar, at kvinden hverken ved forstands-evner eller villie er bunden til en stillestaaen, medens manden skrider fremad. — — — — Jeg siger det endnu en gang: tiden kalder til en forbedring i kvindens medborgerlige stilling. Med redelig villie til hvad der er ædelt og godt bør vi alle medvirke hertil.«

I begyndelsen af dette aarhundrede forsøgte Caroline Rudolphi, og senere Betty Gleim, ved pædagogiske verker at bevise nødvendigheden af en reform i den kvindelige opdragelse.

I trettiaarene behandlede tyske forfatterinder (bl. a. grevinde Ida Hahn-Hahn), paavirkede af George Sand, kvindens undertrykte stilling i ægteskabet. Det var imidlertid først 1848, at bevægelsen for alvor begyndte at udvikle sig.

Æren af at have vakt almenhedens interesse for dette anliggende tilkommer fru Louise Otto-Peters. Og da den tyske kvindesags historie nærmest er knyttet til hendes navn, tror jeg bedst at give en fremstilling af samme ved i korte træk at skildre hendes virken.

Louise Otto er født i byen Meissen i Sachsen (1819) som datter af en høitstaaende embedsmand. Ingensomhelst ydre paavirkning drev hende til at træde frem for offentligheden, men ene og alene en glødende trang til at arbeide for de undertrykte.

Selv har hun sagt: »Jeg greb pennen i længselen efter at hellige min hele stræben til menneskehedens tjeneste,« og hvor alvorligt hun har ment dette, har hun bevist gjennem et liv, der er rigt paa kampe og opofrelser, men som vidner om en urokkelig kjærlighed til de ulykkelige og om en fast tro paa sin sags seir.

1843 fandt hendes første bog vei til offentligheden. Det var en roman, betitlet »Ludwig, der Kellner«. Allerede i dette verk viser hun sine frisindede anskuelser, og i fortalen til samme heder det:

»Og kommer vaaren end ikke idag, saa kommer den dog snart! Alle, som deler denne tro med mig, hilser jeg som mine bundsforvandre!«

Skjønt verket lider af begynderfeil, vakte det op-

merksomhed paa grund af den unge piges mod; det skaffede hende varme tilhængere, men ogsaa forbitrede fiender.

Nu udgav hun slag i slag forskjellige skrifter. Og tre aar efter (1846) havde hun fuldendt en af sine berømteste romaner, »Schloss und Fabrik.« Denne bog, der senere har oplevet adskillige oplag, blev i sin tid forbudt, og kom først igjen i handelen, efter at forfatterinden havde foretaget flere forandringer.

I det skjebnesvangre aar 1848 var det, at hun helt begyndte at vie sine kræfter til kvindesagens tjeneste. Da der paa den tid blev nedsat en komite for at lette den sachsiske arbeiders kaar, henvendte hun sig til ministeren med en opfordring om ogsaa at tage hensyn til den arbejdende kvinde. Hun sluttede sin henvendelse med følgende ord: »Tro ikke, at De nogensinde vil være istand til at organisere mændenes arbeide, dersom De ikke samtidig organiserer kvindernes! Men skulde De ikke ville virke for den fattige arbeiderske, saa skal ialfald ikke jeg glemme hende.«

Kort tid efter grundede hun et tidsskrift for kvindesagen, hvis motto var: »Dem Reich der Freiheit werb' ich Bürgerinnen *)«. Det er karakteristisk for de tyske forhold, at ligesom hendes roman var bleven konfiskeret, blev hendes avis, efter faa aars bestaaen, forbudt.

Før dette tidspunkt havde Louise Otto gjort digteren August Peters's bekjendtskab. Og da denne,

*) For frihedens rige hverver jeg borgerinder.

som deltager i oprøret 1848, blev dømt til døden, besøgte hun ham daglig i fængslet.

Paa grund af tilfældige omstændigheder blev dr. Peters benaadet med langvarig fængselsstraf; og da han endelig løslodes, indgik det geniale digterpar ægteskab (1859). I forening grundlagde de nu »Die mitteldeutsche Volkszeitung«, et blad, som fru Otto-Peters vedblev at redigere flere aar efter sin mands død (1864).

Et i enhver henseende lykkeligt ægteskab havde ikke forhindret hende fra ivrigt at virke for kvindesagen. Og i begyndelsen af 1865 samlede hun et antal af kvindebevægelsens tilhængere i Leipzig for at raadslaa om midlerne til at forbedre de tyske kvinders kaar.

Som en direkte følge af denne raadslagning, stiftedes en forening til kvindens videre uddannelse (»Fortbildungsverein«), der fremdeles ledes paa en udmerket maade af fru Otto-Peters og frøken Auguste Schmidt, i hvem førstnævnte har fundet en begavet medarbeiderinde.

Den femtende Oktober samme aar aabnedes den almindelige tyske kvindeforening (»Der allgemeine deutsche Frauenverein«) i Leipzig. Den var kaldt til live ved fru Otto-Peters's bestræbelser; hun førte selv præsidiet og udtalte i sin hilsen til de fremmede gæster, der havde indfundet sig fra forskjellige af Tysklands egne, bl. a.: »De har ved at efterkomme vor opfordring bevist, at De ingen smaalige betænkeligheder nærer, hvor det gjælder om at hengive sig til høiere interesser. Og De giver os herved tillige et bevis paa, at De ikke alene har fulgt det kald,

der gennem os har lydt til Dem, men at De har fulgt Deres eget hjertes kaldelse, og at De, i samme grad som vi, har erkjendt nødvendigheden af, at der gøres noget for at udvide den tyske kvindes virkekreds.«

Efter et længere foredrag af Auguste Schmidt vedtog forsamlingen forskellige reformer. (Bl. a. oprettelsen af handels- og industriskoler for kvinder, af kvindelige høiskoler, stiftelsen af foreninger for arbejdende kvinder etc.). Der besluttedes tillige grundet en avis for kvindesagen, som fik navnet: »Neue Bahnen«, og hvis første nummer udkom i december (1865). Dette blad, som nu har oplevet over tyve aargange, er uden afbrydelse bleven redigeret af Louise Otto *) og Auguste Schmidt.

Naar kvindesagen i Tyskland i løbet af disse tyve aar har gjort sikre fremskridt, skyldes dette ikke mindst den almindelige tyske kvindeforenings virksomhed. Det har været dens opgave at samle de spredte kræfter; og næsten hvert aar har repræsentanter fra alle rigets dele forenet sig til en kvindekongres («Allgemeiner deutscher Frauentag») for at afgive beretning om sagens standpunkt og debattere om midlerne til at fremme den.

Tilrods for sin alder er fru Otto-Peters endnu foreningens præsident. Som en gammel general, der har leveret mere end én haard træfning og ikke altid har seiret i kampen, men er bleven angreben paa mange maader og med forskjellige slags vaaben, støtter

*) Fru Otto-Peters har som forfatterinde bibeholdt sit pigenavn.

hun trofast den fane, hun i ungdommen lovede at følge. Og det er om denne kvinde med de mange erfaringer, men med det ungdommelige mod og den aldrig svigtende tro paa bedre tider, at de yngre forkjæmpere har samlet sig som en stab virkelystne officerer.

Blandt disse vil jeg nævne Marie Calm (født 1832) i Cassel, Jenny Hirsch (født 1829) og Bertha v. d. Lage i Berlin og Emma Ladey (født 1845) i München. Desforuden har den bekjendte forfatterinde Fanny Lewald-Stahr (født 1811) ivrig arbeidet for kvindens selvstændighed. Minna Pinoff og Hedvig Dohm (født 1833) har ligeledes i sine verker søgt at fremme sagen. Og endelig maa fru Louise Büchner (født i Darmstadt 1821, død sammesteds 1877) nævnes, der saavel i skrifter som ved personlig indgriben har udrettet store ting.

Dr. Adolf Lette har indlagt sig fortjenesten af (1865) at stifte den storartede »Letteforening« i Berlin, en mønsteranstalt for kvindelig uddannelse. Ved dr. Lettes død (1868) overtoges bestyrelsen af professor Frantz von Holzendorff (født 1829), der 1873 atter afløstes af stifterens fremragende og elskværdige datter, fru Anna Schepeler-Lette (født 1829).

Professor von Holzendorff, en ivrig tilhænger af kvindesagen, udgav 1867 sit verk, »Ueber die Verbesserung in der gesellschaftlichen und wirthschaftlichen Stellung der Frauen«, som er oversat paa forskjellige sprog. 1869 holdt han ved den almindelige kvindeforeningskonference et foredrag om kvindespørgsmaalets betydning, der vakte levende opmærksomhed rundt om

i Tyskland. Siden 1873 har han været bosat i München, hvor han fremdeles arbejder for sagen. — — — — —

Skjønt de fordele, der hidtil er opnaaede i Tyskland, ved et flygtigt overblik kan synes temmelig ubetydelige, faar de sit store værd derved, at de hovedsagelig skyldes kvindernes egne anstrengelser. Derfor vil det sandsynligvis, naar den tid kommer, da spørgsmaalet finder sin endelige løsning, vise sig, at kvindesagen i det tyske rige er bygget paa den sundeste og sikreste basis. Thi netop fordi kvinderne selv saa energisk har hjulpet med til at lægge grundvolden, vil de i intet land være bedre skikkede til pligtopyldende og uden overgreb at bære den selvstændighed, som fremtiden maatte have forbeholdt dem.

IV.

Kvindebevægelsen i de skandinaviske lande).

Om end interessen for kvindespørgsmaalet først i den seneste tid har udbredt sig i videre kredse, har man ogsaa i de skandinaviske riger hørt stemmer, der har havt råd til at tale kvindens sag, medens forstaaelsen herfor var meget liden.

I begyndelsen af femtiaarene fremkom der fra en norsk kvindes pen et indlæg, hvis betydning man egentlig først senere har lært at anerkjende. Det var fru Camilla Colletts bog, »Amtmandens døtre«.

Med levende farver skildrer forfatterinden, hvorledes

kvinden saa ofte af forholdene og af hensynet til livets underhold tvinges til at gifte sig med den første den bedste mand, der tilbyder hende ægteskab. Og hun viser os, hvorledes saadanne ægteskaber nødvendigvis maa bidrage til at berøve hustruen selvagtelse og tilfredshed.

Det var et raab fra en nordisk kvinde, ikke saa skjærende, som det George Sand nogle aar tidligere havde udstødt i Frankrige, men ligesaa inderligt, ligesaa sandt og hjertegribende. Og skjønt bogen i begyndelsen ikke formaaede at vække nogen paatagelig interesse for kvindespørgsmaalet, er det hævet over al tvivl, at den mødte varm sympati rundt om i vort land.

Camilla Collett, født Wergeland (født den 23de januar 1813), har senere med usvækket iver vedblevet at virke for sagen.

Med undtagelse af »Amtmandens døtre« har maaske intet af hendes arbejder havt den vækkende kraft som »Fra de stummes leir«. Denne aandfulde og fængslende bog blev, da den (1877) offentliggjordes, fra forskjellige sider gjort til gjenstand for en saa skaansellos kritik, at en mindre udholdende kvinde end fru Collett let kunde være bleven foranlediget til at trække sig tilbage fra offentlighedens kampplads. Tildels paa grund af den modstand, den vakte, blev den imidlertid en mægtig spore til at drive sagen fremad.

Af hendes andre verker indeholder særlig »Erindringer og bekjendelser« (III bind) og »Mod strømmen« (II bind) vegtige afhandlinger om kvindens stilling.

Hvor overmaade meget fru Collett ved sin iver og sin rige begavelse har udrettet, tør aldrig forglemmes. Og naar den modige forkjæmperinde, efter mere end tredive aars trofaste virken i sagens tjeneste, med tanken henvendt paa dette anliggende udbryder*):

»O februarsol, længselsfuldt ventede — koldt, lidet magtende falder dit første straaleglimt ned i vore skyggede dale... Og dog, vær hilset februarsol! Velsignet være din første, sparsomme straale, den bebuder, at hver dag vil bringe flere«, — da tør hun sige, at det var hende, som først brød de nye baner, og stole paa, at de kommende generationer vil lære at forstaa og anerkjende hendes arbeide og hendes kampe.

Ved siden af fru Colletts bøger har Stuart Mills »Kvindernes underkuelse« gjort sit til at vække interessen for spørgsmaalet.

Og at den engelske forfatter sanskuelser har mødt forstaaelse hos nogle af vort lands kvinder, viser blandt andet et lidet supplement til hans bog, kaldet »Venindernes samtale om kvindernes underkuelse«, der udkom 1871 og skriver sig fra en anonym norsk forfatterindes pen.

Naar man omtaler dem, som hos os har arbeidet for kvindespørgsmaalet, vilde det være uretfærdigt at forbigaa frøken Aasta Hansteen (datter af vor berømte videnskabsmand, professor Hansteen), en talentfuld, men noget eksentrisk dame, der ofrede tid og kræfter for denne sag.

*) Camilla Collett: »Mod strømmen« II (S. 320).

Uden tvivl besjælet af den oprigtigste iver søgte hun at virke baade gjennem skrifter og ved foredrag; og hun gennemreiste i den anledning i syttiaarene næsten hele Norge.

At frøken Hansteen, tiltrods for en begavelse, man ikke tør frakjende hende, overalt mødte modstand og haan, bør ikke tilskrives hendes lidt forcerede fremtræden, men maa vistnok snarere søges i den omstændighed, at kvinderne endnu ikke indsaa sagens vigtighed.

I den sidste tid er dog interessen vokset. Og for en stor del skyldes dette vore digtere, der i sine værker, som bekjendt, med forkjærlighed har belyst kvindens stilling i samfundet. Som følge heraf er kvindesagen nu bleven et yndet thema i selskabsverdenen, og den har lidt efter lidt begyndt at arbeide sig ind i det norske folks bevidsthed.

Flere damer har desuden leveret indlæg i sagen (bl. a. fruene Mathilde Schjøtt, Ragna Nielsen og Antonie Løchen, frøknerne Gina Krog, Laura Rømeke og Anna Røgstad). Og den er 1884 bleven behandlet i »Studentersamfundet«, hvis daværende formand, dr. Francis Hagerup, har vist dette samfundsspørgsmaal ivrig tilslutning.

Er det Camilla Collett, der saaatsige theoretisk har reist kvindebevægelsen i vort land, saa har hypotekbankdirektør H. E. Berner indlagt sig æren af praktisk at kalde den til live.

Gjennem foredrag, brochurer og talrige avisartikler

har han søgt at vække almenhedens interesse for sagen. I stortinget har han fremsat forslag om og ihærdig arbeidet for gennemførelsen af forbedrede love for kvinden. Og med en iver og energi, for hvilken de norske kvinder er ham overmaade megen tak skyldig, har han paa de forskjelligste omraader utrættelig arbeidet paa at forbedre deres stilling.

Det er ogsaa direktør Berner, som er stifteren af og den ledende aand i »Den norske kvindesagsforening«, der oprettedes d. 28de juni 1884, og som paa grund af den tilslutning, den har fundet i rigets forskjellige dele, afgiver bevis paa, at kvindesagen har flere venner i vort land, end man tidligere var tilboelig til at tro. — — — — —

Inden kvindeemancipationen havde fundet tilhængere i Norge, var i Sverige Fredrika Bremer (født 1801, død 1866) fremstaaet som talsmand for sagen.

Den berømte forfatterinde stræbte tidlig at vække sympati for kvindens selvstændighed; men det var først, efter at hun (1845) under et ophold i Amerika havde iagttaget bevægelsens heldbringende virkninger, at hun helt begyndte at arbejde for samme.

I fortællingen »Hertha« (1857) forfægtede hun aabent de meninger, hun havde tilegnet sig i den nye verdensdel.

Skjønt denne bog blev skarpt kriticeret i en stor del af den svenske presse og fremkaldte en forbitret

pennefeide*), og skjønt forfatterinden selv indsaar, at den som literært arbejde var mangelfuld, angrede hun ingenlunde, at hun havde offentliggjort »Hertha«. Og hun skal i et privatbrev have ytret, at det i hendes dødsstund vilde glæde hende, »at hun havde skrevet denne bog og ofret sin popularitet som forfatter for sin livsopgave«.

Næsteften Fredrika Bremer har fru baronesse Sophie Leijonhufvud-Adlersparre (født 1823) været den svenske kvindesags stærkeste støtte.

Hun grundlagde 1859 »Tidsskrift för hemmet« sammen med fru justitsraadinde Olivecrona, overtog 1867 redaktionen selvstændig og har nu i mere end seksogtyve aar med overordentlig dygtighed og utrættelig iver belyst kvindens sociale stilling i sit udbredte blad. Som stifterinde og bestyrerinde af forskjellige foreninger har hun ligeledes vist sig som en opofrende forkjæmperinde for sagens praktiske side**).

Fru justitsraadinde Rosalie Ulrica Olivecrona (født 1823), en udmerket forfatterinde, har (til dels i forening med baronesse Adlersparre) ligeledes energisk arbeidet for kvindespørgsmaalet. I »Tidsskrift för hemmet« har hun offentliggjort interessante afhandlinger om dette emne, ligesom hun har indlagt sig store fortjenester ved almennyttig virken for kvinden***).

*) Mellem journalisten H. Bjursten (Ernst Ludvig) i »Svenska tidningen« og fruene Ahlbom og Trottet (Lars Johan) i »Aftonbladet«.

**) Se nærmere om fru baronesse Sophie Leijonhufvud-Adlersparres virken i andet afsnit: II (Sverie).

***) Se nærmere om fru justitsraadinde Olivecronas virken i andet afsnit: II (Sverige).

En enkelt svensk kvinde, frøken Ellen Friis, (født 1856) har opnaaet doktorværdigheden.

Efter (d. 23de februar 1883) at have aflagt licentiateksamen disputerede hun (d. 26de mai 1883) til den filosofiske doktorgrad paa grundlag af sin afhandling: »Bidrag til k annedom om Sveriges og Nederl andernas diplomatiska f orbindelser under Carl X Gustafs regering«.

Da den unge dame modtog doktorkransen ved universitetet i Upsala, holdt professor Cleve en tale, hvori han udf orlig dv aelede ved det betydningsfulde fremskridt, som gjennem denne begivenhed var bleven fuldbyrdet.

Han sluttede med f olgende ord:

«Den promotion, som idag h ar fundet sted, inde­slutter et bevis paa, at kvinden, om hun vil, med fremgang kan kappes med manden ogsaa paa de omraader, som denne hidtil udelukkende har betragtet som sine egne, l ardommens og videnskabernes. Dette faktum b er forege agtelsen for kvinden, den grunvold, paa hvilken samfundets element erorgan, familien, og f olgelig samfundet selv b er bygge.» —

Flere nyere svenske forfatterinder har med stort talent behandlet kvindesagen. Alfild Agrell har saaledes i sit skuespil «R addad» leveret et interessant indl eg i sp ergsmaalet om hustruens stilling. Fru Anne Charlotte Edgren, f odt Leffler, en af vor tids mest fremragende kvindelige forfattere, har i en r ekke skuespil og samfundsskildringer med overlegen dygtighed belyst samme anliggende. Og senest har signaturen Ernst Ahlgren (fru Benediktson) i en samling skitser

og en længere novelle med fin opfatning skrevet om sagens forskellige sider. — —

1873 stiftede den bekendte journalist L. J. Hjerta og hans døtre, samt fruene Ankarsvård, Wallenberg og Linnell en forening for »gift qvinnas eganderätt«; de vandt flere fremragende rigsdagsmænd for sagen og har herigjennem ikke uvæsentlig bidraget til gennemførelsen af forbedrede love for den gifte kvinde.

Foruden de nævnte har adskillige svenske mænd ydet bestræbelserne virksom hjælp (bl. a. Louis de Geer, A. O. Wallenberg, Oskar Stackelberg, Svensen og F. T. Borg).

Idetheletaget har bevægelsen i Sverige udviklet sig raskere end i de fleste andre riger; og det svenske folk er det første, der i nutiden har givet en kvinde adgang til sine høieste lærestole. Fru Sophie Kowalewskas udnævnelse til professor i matematik ved Stockholms høiskole, der foregik d. 28de juni 1884, vakte opmærksomhed over hele den civiliserede verden. Og denne begivenhed vilde alene været nok til at stille Sverige i første række med hensyn til kvindesagen.

I vort broderland anser man dog langt fra dette samfundsspørgsmaal som løst, og der er 1884 stiftet en kvindesagsforening, som til erindring om den første forkjæmperinde har faaet navnet: «Fredrika Bremer foreningen».

Ogsaa i det tredie af de nordiske riger, Danmark, reistes spørgsmaalet af en kvinde.

1851 udkom i Kjøbenhavn tolv breve, der bærer

titelen: »Clara Raphael». Dette første indlæg kom fra den neppe tyveaarige Mathilde Fibiger (født 1830, død 1872), som med levende begeistring optraadte for kvindens frigjørelse.

J. L. Heiberg, der ledsagede bogen med et anbefalende forord, ytrede heri bl. a.:

«Jo mere jeg paaskjønner at være den, i hvis lod det er faldt at indføre disse blade i læseverdenen, desto mere kunde jeg ønske at gjøre det paa en saadan maade, at jeg isandhed blev medvirkende til den anerkjendelse, som de synes mig at fortjene, og som de ogsaa — det haaber jeg — kan og vil finde uden min medhjælp».

Og videre:

«Hvo som i disse blade venter at finde «en historie», vil kun finde en skuffet forventning; men den, som interesserer sig for at læse nye »bekjendelser af en skøn sjæl«, vil finde, hvad han søger».

»Clara Raphael» fremkaldte angreb og svarskrifter fra de forskjelligste sider. Og den misforstaaelse, den mødte, foranledigede forfatterinden til samme aar at udgive »Et besøg«, hvori hun i en direkte henvendelse til kvinderne begrundede sine meninger.

I denne bog heder det (Side 54):

«Naar en mand sætter sig ud over formen, bliver han betragtet som en original. Gjør en kvinde derimod det samme, bliver hun stemplet som et aandeligt misfoster. saa advarer mødrene deres døtre for hende, og ingen giver sig af med hende uden for at faa noget at le af, noget at fortælle om hende. De bedste be-

tragter hende med et medlidende smil, de værste takker Gud, at de ikke er som hun!»

Et andet sted*) spørger forfatterinden:

«Hvad er kvindelighed? — Hvad den ikke er, har jeg tidt nok hørt: Det er ikke kvindeligt at tage lange skridt. — Det er ukvindeligt at tale saa uforbeholdent med en herre. — Det er ikke kvindeligt med lidenskab at forfegte sin mening! Det er utilgivelig synd mod kvindeligheden at tænke mere paa samtalens gjenstand end paa den, man taler med o. s. v., o. s. v. Saaledes kunde jeg blive ved, til der ikke er mere tilbage end et spørgsmaalstegn, hvilket virkelig ogsaa forekommer mig som et passende sindbillede paa kvindeligheden, og i det hele paa kvindens tilværelse. Kan jeg da ikke fristes til at udbryde: «Men hvad i al verden er da kvindeligt?» — — —

Mathilde Fibigers ideer mødte liden forstaaelse. Og senere offentliggjorde hun kun ét større arbeide, «Minona». — Hendes søster Ilia Fibiger (født 1817, død 1867) har gjort sig fordelagtig bekjendt som digterinde. Hun gik desuden i spidsen for kvindens deltagelse i sygepleien og viste et smukt eksempel ved under koleraepidemien (1853) opofrende at virke i Kjøbenhavns hospitaler. Skjønt ingenlunde velstaaende optog hun forældreløse børn i sit hjem.

Ved siden af søstrene Fibiger har Benedicte Arnesen-Kall (født 1813) ved foredrag og skrifter udrettet meget for kvindesagen. Forglemmes tør heller ikke den talentfulde digterinde Pauline Worm

*) Et besøg: S. 42.

(født 1825, død 1884), som var den første danske kvinde, der optraadte som talerinde.

Athalia Schwartz (født 1821, død 1871) gav ved sine skrifter fremstødet til en bedre uddannelse for kvinden. Men størst indflydelse paa den kvindelige undervisning har Nathalie Zahle*) (født 1826) udøvet.

Forskjellige danske forfattere, publicister og geistlige har i tidens løb ydet bidrag til kvindespørgsmaalets belysning. Biskop Grundtvig leverede saaledes i begyndelsen af dette aarhundrede (under indtrykket af den franske revolution) et indlæg mod kvindesagen. Omtrent halvhundrede aar senere sees han imidlertid at have forandret standpunkt, idet han under »Clara Raphael-feiden» offentliggjorde et forsvar for denne bog, hvilket i høi grad mishagede mange af hans tilhængere inden geistligheden, da Clara Raphaels forfatterinde ytrer temmelig frisindede religiøse anskuelser.

Pastor Høstrup har i talrige foredrag samt gennem et dramatisk verk arbeidet for kvindeemancipationen. En af dens første tilhængere var overretssagfører Høgsbro, der fremdeles ihærdig virker for sagen. Folketingsmand Fredrik Bajer har søgt at fremme forbedringer i kvindens retslige stilling, samt holdt foredrag og offentliggjort flere skrifter om kvindespørgsmaalet. Høiesteretsassessor Mourier har i forskjellige danske blade (og i et tidsskrift, som den danske af-

*) Se nærmere om frøken Zahles virken i andet afsnit: III (Danmark).

deling af det «brittisk-kontinentale forbund» udgiver) behandlet enkelte sider af sagen.

Translateur og medarbeider af «Berlingske tidende» Georg V. Manicus har, foruden aarlige oversigter over kvindebevægelsens udvikling, offentliggjort en større afhandling om dette emne i »Nationalekonomisk tidsskrift». (Hr. Manicus har desuden regelmæssig leveret udførlige rævner over kvindesagen i de nordiske lande for Lina Morgensterns »Hausfrauenzeitung» og er forfatter af talrige biografier om kvinder og mænd, der har arbeidet for sagen). Endelig maa nævnes, at redaktør af «Nationalekonomisk tidsskrift» Alexis Petersen-Studnitz, rigsdagsbibliothekar Elberling o. fl. a. har behandlet kvindens stilling i brochurer og afhandlinger.

1869 blev John Stuart Mills verk »The subjection of women» (Kvindernes underkuelse) gennem Georg Brandes's oversættelse gjort tilgængelig for den nordiske læseverden. At de nye ideer, tiltrods for forkjæmpernes iver, dengang endnu ikke havde vundet megen sympati i Danmark, fremgaar af Brandes's forord, hvori han udbryder:

«Hvad siger jeg: ikke forud indtagne eller uvillige læsere! som om denne bog kunde regne paa andre end saadanne». —

Men som i saa mange andre lande vaktet forstaaelsen for spørgsmaalets vigtighed netop gennem denne. To aar efter at verket var bleven offentliggjort, stiftedes det danske «kvindesamfund», hvis bestræbelser gik ud paa «at hæve kvinden i sædelig,

aandelig og økonomisk henseende og saaledes gjøre hende til et selvstændigt og virksomt medlem af samfundet». Dramatiske forfattere (bl. a. Molbech og Edvard Brandes) behandlede sagen i sine arbeider. Og 1882 begyndte fru Elfriede Fibiger sammen med dr. jur. Friis at udgive et »Tidsskrift for kvinder«.

«Kvindesamfundet» udstedte 1884 et nyt opraab om at samle sig til arbeide for sagen og har navnlig i den sidste tid udfoldet en livlig virksomhed ved foredrag og diskussioner. I foreningens organ, «Kvinden og samfundet», som januar 1885 afløste fru Fibigers tidsskrift, behandles med dygtighed de forskjellige spørgsmaal, der vedrører kvindebevægelsen.

V.

(Kvindesagens forkjæmperinder i de forenede stater i Nord-Amerika).

Jeg har ovenfor fremhævet, at man i reglen pleier at henføre kvindesagens udspring til fyrtiaarene i vort aarhundrede; og man vil af det foregaaende have seet, at denne anskuelse forsaavidt er berettiget, som det var omtrent paa dette tidspunkt, at den praktiske kvindebevægelse begyndte at gjøre sig gjældende.

Naar jeg imidlertid har nævnt Frankrige som det land, hvor kvindesagens grundtanke først dukkede op, tør jeg paa den anden side ikke slutte uden at tilføje nogle ord om den verdensdel, som, ved i det virkelige liv at gennemføre lighedsideerne, har indvirket i saa høi grad paa sagens udvikling.

For enhver, der følger kvindespørgsmaalet med interesse, vil det være indlysende, hvor meget vi i Europa har at lære af vore søstre hinsides Atlanterhavet. Amerika har i praktisk henseende vist os veien. Intet sted i verden har bevægelsen udviklet sig saa hurtig som der, i intet land nyder kvinden større frihed, i intet land har hun flere rettigheder, og fremforalt indtager den dannede kvinde i intet land en saa høit agtet og anseet stilling som der.

Aaret 1828 kan betegnes som tiden for kvindbevægelsens begyndelse i den nye verden. Det var mrs. Francis Wright, af fødsel en englænderinde, der først optraadte som talsmand for denne sag; hun bereiste forskjellige dele af Amerika og holdt foredrag, hvori hun paapegede kvindens undertrykte stilling.

Efter hende fulgte mrs. Ernestine Rose (1836), som holdt foredrag over samme emne. Sidstnævnte fremsendte desuden en henvendelse til den offentlige administration, hvori hun gjorde opmærksom paa nødvendigheden af at give kvinden ret til at forvalte sin egen eiendom. Som et kuriosum fortjener det at bemerkes, at hun dengang kun med stor mæie fik bevæget fire (!) andre kvinder til sammen med sig at underskrive henvendelsen. Men at interessen for kvindesagen var vakt, sees blandt andet deraf, at en anden kvinde, miss Mary S. Gore, det følgende aar kjæmpede for kvindens ret til at underkaste sig de lægevidenskabelige studier.

Det var dog først, da Lucretia Mott (født 1793, død 1880), en efterkommer af Benjamin Franklin,

stillede sig i spidsen for bevægelsen, at den fik fast fod i Amerika. Varmt understøttet af sin ægtefælle helligede denne udmerkede kvinde hele sit liv til menneskehedens tjeneste. Overalt, hvor det gjaldt at virke for frihed, fremskridt og menneskerettigheder, gik hun i spidsen, og samtidig som hun ved sin virken for kvindesagen har indlagt sig fortjenester, der ikke kan glemmes, er hendes navn uopløselig knyttet til bestræbelserne for slaveriets ophævelse.

Hun var sjælen i det anti-slaverimøde, der afholdtes i Philadelphia 1833, og blandt stifterne af «The national womens anty-slavery convention», der kort tid senere traadte sammen i nævnte by. Mange aar fungerede hun som denne forenings sekretær og var senere dens ordfører. I urolige tider, hyppig forfulgt af op-hidsede folkeskarer, gennemreiste hun i utrættelig nid-kjærhed saavel Nord-Amerika som forskellige af syd-staterne. Ofte var hun omringet af rasende mennesker, som stræbte hende efter livet, og ved disse leiligheder lagde hun et næsten overmenneskelig personligt mod for dagen.

I aaret 1840 udnævntes hun til repræsentant for Pennsylvanien ved anti-slaverimødet i London. Ogsaa Massachusetts og enkelte andre stater havde sendt kvindelige delegerede. Men efter heftige debatter, hvor geistligheden navnlig med forbitrelse fremhævede de kirkelige dogmer om, at det er kvindens pligt at tie i forsamlinger, bortvistes de kvindelige repræsen-tanter fra mødet.

Denne bortvisning er aarsagen til, at kvinde-

bevægelsen med ustanselig fart er bleven drevet fremad; thi kvinden fik nu øiet op for, at der i de forældede samfundsinstitutioner, ved siden af slavehandelen, fandtes andre, ligesaa uværdige misbrug af magten. Og gennemtrængte af bevidstheden herom forenede to af Amerikas mest fremragende kvinder sig til fælles virken.

Foruden Lucretia Mott var ogsaa en yngre dame tilstede, der var kaldet til at udøve stor indflydelse paa kvindebevægelsen, nemlig Elisabeth Cady Stanton (født i New-York 1816). Afviste fra forsamlingen sluttede disse sig sammen; og Lucretia Mott, der skal have været i besiddelse af evnen til fuldstændig at kunne henrive som talerinde, begeistrede Elisabeth, som for første gang hørte de tanker udtale, hun selv i stilhed længe havde næret. Da man, efter at hun atter var vendt tilbage til sit hjem, spurgte hende, hvad der havde interesseret hende mest i Europa, svarede hun uden betænkning: «Lucretia Mott!» —

1848 sammenkaldte de to ligesindede kvinder et møde i Seneca-Fells (New-York). Ved denne leilighed traadte mrs. Stanton først frem som talerinde.

Endskjønt hendes ældre veninde forud havde advaret hende mod at fremsætte et af hende paatænkt forslag om kvindens stemmeret, lod hun sig ikke afholde fra at berøre dette spørgsmaal i sit foredrag.

Mødet i Seneca-Fells, og navnlig Elisabeth Stantons fordring om stemmeret for kvinden, blev dengang gjort til gjenstand for latter og forhaanelser saavel i pressen som i de private kredse, der stod de ledende kvinder nær. Og mrs. Stantons aldrende fader, der i

første øieblik troede, at hans datter var bleven sindsforvirret, reiste afsted for at tale hende tilrette; men han formaaede i ingen henseende at rokke hendes overbevisning.

Efter mødet i Seneca-Fells gjentog Elisabeth sit foredrag paa forskjellige andre steder uden at bekymre sig om spot og modstand. Senere sendte hun manuskriptet til samme omkring blandt venner og bekjendte, som dog ikke narede den ringeste interesse for det.

Sluttelig vidste hun selv ikke, i hvis hænder det befandt sig, og først atten aar senere blev det tilbageleveret hende — ulæst!

Man tænke sig hendes følelser ved efter saa mange aars forløb igjen at komme i besiddelse af manuskriptet til den første tale! Siden den tid har hun nok ikke mere sendt det ud i verden, men ifølge hendes egne meddelelser ligger det omhyggelig opbevaret; og i morges har hun skrevet følgende tilegnelse til sine døtre:

»Dyrebare Maggie og Hatty! Dette er mit første offentlige foredrag; jeg holdt det flere gange efter den første kvindeforsamling. Det indeholder alt, hvad jeg dengang vidste, — og mange derpaa følgende aar talte jeg ikke mere. Nu, efter en skilsmisse af næsten atten aar, trykker jeg dette, mit førstefødte, atter til mit hjerte; og idet jeg tænker paa min egen ungdom, fælder jeg taarer over kvindernes modstand og ligegyldighed ligeoverfor sin egen nedværdigelse. Dette manuskript giver jeg eder, mine elskede døtre, i haabet om, at I vil fuldende det verk, som jeg har begyndt«. Fem aar efter at det ovennævnte foredrag var bleven

holdt, var der (1853) sammenkaldt et møde i Ohio, der lededes af Lucretia Mott, og paa hendes anmodning blev Elisabeth Stantons tidligere foreslaaede resolution (om kvindens stemmeret) vedtagen.

I de følgende aar arbeidede Lucretia Mott og Elisabeth Stanton dels hver paa sin side, dels samvirkende, utrættelig paa at forbedre kvindens stilling. Lucretia beskæftigede sig hovedsagelig med sine medsøstres sociale kaar og havde blikket især rettet paa deres stilling i ægteskabet. Ved siden heraf interesserede hun sig meget for deres virken paa de forskjelligste praktiske omraader og ivrede for at skaffe dem adgang til at blive læger, da hun ansaa dette som en velgjerning for det hele køn. Hun var en af stifterne af »Womens medical college« i Pennsylvanien, en læreanstalt, der er anerkjendt som en af de bedste i dette fag.

Lige til sine sidste leveaar bevarede hun sine aandskræfter usvækkede, og henved syv og otti aar gammel virkede hun endnu for kvindespørgsmaalets løsning.

At sige, at kvinderne i Lucretia Mott har eiet en fremragende forkjæmperinde, er et altfor svagt udtryk; hun staar som en heltinde i kvindebevægelsens historie. Tilsidesættende personlige ønsker og tilbøieligheder, og uden at agte paa forfølgelse og modgang, hengav hun sig helt og holdent til kampen for de ideer, hvis gjennemførelse hun ansaa som sit livs opgave.

Elisabeth Stanton har ligeledes indtil den sidste tid virket for kvinden. 1866 stillede hun sig som valgkandidat for det ottende distrikt i Washington; hendes hensigt hermed var at vise, at skjønt kvinderne

dengang endnu ikke havde stemmeret, ansaa hun dem som berettigede til at modtage valg. Blandt distriktets 23,000 vælgere var der dengang kun 24 personer, der gav hende sin stemme.

1868 grundede hun sammen med Susan B. Anthony, Parker, Bury o. a. en avis, »The revolution«, hvis program var at arbejde for kvindesagen; bladet forandrede senere sin tendens, hvorfor mrs. Stanton o. fl. udtraadte af redaktionen.

Omtrent femten aar bereiste hun som foredragsholderinde de amerikanske stater; særlig glimrende var hendes mindetale over Lucretia Mott (holdt i Washington 1881). Hendes seneste arbejde er det interessante og omfangsrige verk »History of womens suffrage« (III bind), som hun nylig har fuldendt sammen med miss Susan B. Anthony og mrs. Mathilda Joslyn Gage. Ogsaa hendes søn Theodore og hendes to døtre er ivrige tilhængere af kvindebevægelsen.

Blandt de kvinder, som, ved siden af Lucretia Mott og Elisabeth Stanton, maa nævnes som sagens virksomste støtter, fortjener fremforalt Susan B. Anthony at omtales. 1850 (samme aar som »The national woman suffrage association« stiftedes, den berømteste og mest indflydelsesrige kvindesagsforening i Amerika) sluttede hun sig til Elisabeth Stanton. Og i de forløbne femogtretti aar har disse to, forenede ved et oprigtigt venskab, i fællesskab virket for sit kjen.

Miss Anthony har æren af først at have opstillet fordringen om kvindens adgang til den høiere undervisning. Og lige siden hun (1853) traadte frem for

offentligheden med et foredrag over dette emne, har hun stadig arbeidet herfor. Som praktisk leder af kvindebevægelsen har hun udført store ting; og mrs. Stanton har med tanken paa deres forenede bestræbelser ytret: »Forglem aldrig, at naar jeg har udrettet noget for mit lands kvinder, saa gjorde jeg det ikke alene, men sammen med Susan«. —

Det vilde føre for langt at omtale, om end kun en forsvindende del af de kvinder, som, foruden de nævnte, har fremhjulpet kvindesagen. Jeg maa derfor indskrænke mig til sluttelig at fremhæve navne som Lucy Stone, Harriet Hunt, Lydia Fowler, søstrene Alice og Phoebe Carey, Abby Kelly Foster, Mary Grew, Mathilda Joslyn Gage, Anna Dickinson, Myra Bradwell og Belva A. Lockwood. — — — — —

Sammenfatter vi resultaterne af kvindebevægelsen, finder vi, at det, som forkjæmperne, og navnlig kvinderne selv, gennem opofrende virken har udrettet, er til varigt gavn for samfundet.

Og om end en og anden, ved en mindre tiltalende optræden, snarere har skadet end gavnet sagen, saa har paa den anden side saa mange udmerkede kræfter været i virksomhed, og der er gjort saa store og heldbringende fremskridt, at disse tusinde gange opveier de enkelte, smaa skyggesider.

Hvilken kvinde maa ikke føle sig opfyldt af taknemmelighed mod dem, der som uforfædede forkjæm-

pere gik i spidsen for bevægelsen? Og hvem staar ikke beundrende ligeoverfor de ædle, uegennyttige kvinder, der, udsættende sig for miskjendelse, spot og forfølgelser, modig stillede sig i breschen for at forsvare sit kjøns rettigheder?

Vi, der nyder frugterne af deres arbeide og mindes digterens ord:

»Hvo som gaar foran i en alvorsdyst,
Han seirer ei, han kjæmper kun og falder«,

vi bør ogsaa mindes, at det er deres 'kampe, som fører os til seir. Derfor bør vi ikke alene være dem taknemmelige; men fremfor alt bør tanken paa dem være os en spore til at fuldende den bygning, hine har paabegyndt.

Arbeide venter os. Og vi maa i enighed virke, om den sæd, der allerede er saaet, skal vokse frem og modnes.

Dog, følger vi forkjæmpernes eksempel, gaar vi uden frygt frem paa den vei, de har banet, da vil ogsaa fremtiden holde, hvad nutiden synes at love.

Andet afsnit.

Kvindens virken i fremmede lande.

I.

(England).

Jeg har i det foregaaende afsnit betegnet England som det blandt Europas riger, der gaar i spidsen med hensyn til kvindebevægelsen, og jeg tror at turde tilføie, at den engelske kvinde næsten har opnaaet alt, hvad hun tidligere har ønsket. Det kvindelige undervisningsvæsen staar paa et meget høit trin; universiteterne er aabnede for kvinden; hun har skaffet sig adgang til de forskjelligste næringskilder; hustruens stilling er sikret ved særelse og myndighed; de selvstændige kvinder har stemmeret i kommunale anliggender; og endelig har man ophørt at spørge, om hun vil faa politisk stemmeret, spørgsmaalet lyder nu kun, naar dette vil ske.

Endskjønt kvindesagen, som tidligere omtalt*), lige fra slutningen af forrige aarhundrede har havt sine varme og fremragende tilhængere, er det fornemme-

*) Se første afsnit (II): »Kvindebevægelsen i England«.

lig i de sidste tyve aar. at den paa alle praktiske omraader med kjæmpeskridt er gaaet fremad.

Væsentlig som en følge af kvindernes bedre uddannelse er nye virkefelter blevne aabnede for dem. Og opmuntrede ved forkjæmpernes iver og dygtighed har mange bestræbt sig for at følge i deres fodspor.

1853 fik England sin første kvindelige læge, dr. Elisabeth Blackwell, en dame, der saavel i England som Amerika betragtes som banebrydersken for de kvindelige medicinere. Hun absolverede 1849 sin eksamen ved »Medical College« i Geneva (i staten New-York), virkede nogen tid i England, men drog 1859 over Atlanterhavet og var i cirka ti aar knyttet til »New-York infirmary«. 1869 nedsatte hun sig atter i England og har ikke senere forladt sit fødeland.

Englands næstførste kvindelige læge var Elisabeth Garret-Anderson som, efter at have studeret i udlandet, 1865 nedsatte sig i London.

Den tredje i rækken var mrs. Francis E. Hoggan, der er bekendt baade som læge og forfatterinde. Hun begyndte 1866 sine studier i Zürich og nedsatte sig 1870 i London. Sammen med dr. Elisabeth Blackwell grundlagde hun 1871 »National health society«.

Andre fulgte snart efter. Blandt disse miss Jex-Blake, der 1869 søgte tilladelse til at studere medicin ved Edinburghs universitet, og mrs. Marschall, en af Englands dygtigste læger, som i Nothing Hill (London) har oprettet en fortrinlig anstalt for kvindelige patienter.

Jordemodrenes mangelfulde dannelse gav (1864)

stødet til »Female medical society«, en forening, der forberedte studierne for de kvinder, der ønskede at hellige sig til lægevidenskaben. 1872 stiftedes Londons første kvindehospital. Og 1874 aabnedes den medicinske skole for kvinder, der 1877 blev fuldstændiggjort ved et hospital, hvor de unge damer forretter tjenesten. I de forløbne aar er der fra denne skole udgaaet over hundrede medicinere, af hvilke mange nu virker i Indien.

Det samlede antal praktiserende kvindelige læger er for tiden fyrti.

I sygepleien staar ikke alene de engelske kvinder uovertrufne; men de har paa dette felt ubetinget vist veien for de øvrige nationer. Henved 36,000 englænderinder er beskjæftigede i sygepleien, foruden 12,000, som er hjælpersker paa hospitalerne. Forkjæmperinden, miss Nightingale, der (1854) reiste til Krim for at pleie de saarede krigere, er ved sin utrættelige opofrelse bleven bekjendt over hele Europa.

Med enkelte indskrænkninger er apothekervirksomheden for nogle aar siden gjort tilgængelig for kvinderne; dog møder deres adgang til dette erhverv modstand fra apothekernes side, som kun ugjerne antager dem som sine lærlinge. Imidlertid har mange taget farmaceuteksamenen, og en enkelt har i London aabnet et eget apothek og betjener sig udelukkende af kvindelige hjælpere. En anden reiste (1884) til Nizza, hvor hun fik tilladelse til at oprette et apothek; adskillige har fundet beskjæftigelse ved hospitalerne, og flere har aabnet drogeriforretninger.

Englænderinderne har ingen ret til at virke som advokater; men omtrent hundrede er ansatte som fuldmægtiger paa advokatkontorerne. Tiltrods for de hindringer, som er stillede i veien for dem, har enkelte oprettet juridiske kontorer (»Lawyers office«), og de har fuldt op at gjøre som raadgivere i tvivlsomme spørgsmaal, ved udkast til testamenter etc.

En større del er ansatte ved postvæsenet. Ved telegrafekspeditionerne, som man 1869 gav dem adgang til, og ved telefonerne er 2300 beskjæftigede. Mange fortjener sit brød ved at give undervisning i kogekunsten, andre har etableret store forretninger til møblering og indretning af hele huse (House decorators), og en stor mængde ernærer sig ved et slags kunstbroderi, der benævnes »Crewel work« og som læres i de tekniske skoler. Der findes desuden i England femogtretti kvindelige bibliothekarere (man fremhæver, at de hidtil uden undtagelse har udført dette hverv til almindelig tilfredshed) samt flere kvindelige arkitekter.

Blandt de mange, som har gjort sig fortjente inden videnskaben, lyser i første række Mary Sommers, den berømte matematikers, navn. I den nyeste tid har navnlig Alice Gardner og Mary Clara Dawes udmerket sig. Førstnævnte blev paa grund af sin brochure om »keiser Julians anskuelse ligeoverfor kristendommen« udnævnt til professor i historie ved »Bedford College« i London, et embede, hvortil tyve professorer konkurrerede. Sidstnævnte er den første kvinde, der (1885) er bleven »magister artium« ved Londons universitet, en værdighed, som det er langt

vanskeligere at opnaa her end ved rigets øvrige høiskoler. 1883 blev hun »bachelor of arts« og gjorde sig ved denne leilighed især bemærket ved sine grundige kundskaber i de klassiske sprog.

Da skoleloven (1870) blev forandret, fik de kvindelige huseiere saavel ret til at afgive som til at modtage stemme i kommunen og skolevæsenet. Som følge heraf er ikke faa i aarenes løb blevne indvalgte i bestyrelsen for skolens anliggender, og deres indflydelse skildres som overmaade gavnlig.

Til parliament-valget november 1885 opstillede de radikale i Londons forstad »North Cumberwall« miss Helen Taylor (Stuart Mills steddatter) som sin kandidat*). Den overordentlig begavede, omtrent fyrti aar gamle dame er skolebestyrerinde og har i en række aar været præsident for »The radical club of Cumberwall«. Hun beundres og agtes lige meget paa grund af sin energi og sine udmerkede personlige egenskaber. Og arbejderne har næsten uden undtagelse erklæret at ville give hende sin stemme, da de lover sig meget af hendes glimrende talegaver, om hun faar sæde i parlamentet.

Af de talrige fremragende engelske forfatterinder vil jeg kun nævne én, nemlig Marian Evans (George Elliot), hvis verker**) er blevne almen-

*) I de engelske love findes ingen bestemmelse, der modsætter sig kvindens valg til parliament-medlem.

**) Af George Elliots verker er bl. a. »Middlemarch«, »Adam Bede« og »Daniel Deronda« oversatte paa norsk.

yndede i saagodtsom alle civiliserede lande. I journalistiken indtager ligeledes den engelske kvinde en høj rang, og ved de mest anseede blade finder man kvindelige redaktionssekretærer, korrespondenter etc. De fleste aviser, der beskæftiger sig med kvindespørgsmaalet, redigeres af kvinder.

Blandt dem, der har ofret sig for humane bestræbelser, tør Mary Carpenter ikke forglemmes. Hendes liv var viet omsorgen for de ulykkelige og lidende; og efter hendes død er hendes menneskekjærlige gjerning bleven fortsat af venner og beundrere. Ogsaa Octavia Hill, en kvindelig reformator i fattigpleien, og miss Nassau Senior, inspektrice ved fattighusene i London, maa nævnes som ihærdige arbejdere for sine ulykkelige søstre. Mrs. Josephine E. Butlers virken er bekjendt over hele Europa; hun har i England og andre lande ved sine vækkende skrifter og sin uforfærdede personlige fremtræden givet stødet til den bevægelse, der er reist for at modarbejde den offentlige usædelighed.

Ifølge folketællingen i England *) lever der i det britiske rige henved 3,400,000 kvinder, som har selvstændigt erhverv.

Af disse staar omtrent 3250 i statens tjeneste, 3020 har ansættelse under de forskjellige landsdeles kredsøvrighed, 1700 er missionærer, religionslærere og vandrende præster, og 3800 er nonner og barmhjertige søstre.

*) Efter en beretning i »Times«.

Som opdragerinder virker omtrent 95,000 kvinder, som lærerinder ved de faste pigeskoler er 24,000 og som musiklærerinder 12,000 beskjæftigede. Over 20,000 kvinder er farmere, og over 40,000 beskjæftiger sig i mere underordnede stillinger med jorddyrkningen. I forskellige grene af bygningsvæsenet er 1300 beskjæftigede, omtrent 6000 har ansættelse paa handelskontorer og omtrent 5000 i magasinerne.

Der findes desuden 3700 kvindelige bundtmagere, 4200 kvindelige børstenbindere, 2600 kvindelige dreiere.

Det vilde føre for langt at opregne, hvor mange der arbejder i 1/2de forskellige andre haandverk. At de engelske kvinder imidlertid ikke er bange for de arbejder, der udfordrer fysisk kraft, viser den omstændighed, at 400 er grovsmede samt at 9200 beskjæftiger sig med at forfærdige spigere og hesteko.

Modehandlerinderne og sydamernes skare naar op til det anselige tal, 617,000. Den største mængde beskjæftiger sig dog som tjenestepiger, af hvilke der for tiden ikke findes mindre end 1,232,000.

Idetheletaget lever der i England fem gange saa mange kvindelige som mandlige tjenestefolk, tre gange saa mange lærerinder som lærere og otte gange saa mange kvinder som mænd, der leier ud værelser og holder spisehuse.

II.

(Sverige).

I Sverige ser man overalt fremskridt for kvindesagen. Mange gamle love er blevne afløste af bedre og mere tidssvarende, og andre er paa rigsdagens begjæring henviste til «lovforberedelseskomiteen» for at undergaa en nødvendig revision.

1845 blev den svenske kvinde ligestillet med manden i adgang til arv. — 1859 ansattes de første kvinder som almueskolelærerinder. — Samme aar oprettedes en særskilt klasse for de kvindelige elever ved den tekniske skole i Stockholm. — 1861 oprettedes det første høiere lærerindeseminarium og en i forbindelse dermed staaende normalskole. — Kvinden fik 1861—64 adgang til at blive organist, til at praktisere som tandlæge, samt til de lavere stillinger i post- og telegrafvæsenet. — 1863 blev den ugifte kvinde myndig ved femogtyveaarsalderen. (1884 er hendes myndighed bleven flyttet til det enogtyvendeaar). — 1869 fik kvinden ret til at ansættes som lærerinde i tegning og musik ved de offentlige to-, tre- og femklassers elementærskoler. — 1870 aabnedes universitetet for kvinden. — Samme aar tilstededes der hende adgang til at studere medicin ved det «Carolinske institut» i Stockholm. — 1873 fik hun tilladelse til at underkaste sig alle universitetets eksamener med undtagelse af theologien og retsvidenskabene. Stockholms nystiftede høiskole aabnede sine læresale for hende paa samme vilkaar som de, der gjælder for de mandlige studerende. — 1874 sanktioneredes, efter

forslag af rigsdagsmand, friherre O. Stackelberg, en meget betydningsfuld lov, hvorved ægtemandens forvaltningsret indskrænkedes. — Denne lov er 1884, efter forslag af samme rigsdagsmand, ydermere bleven forandret til fordel for hustruen, der herved bl. a. har opnaaet raadighed over sin personlige formue. — Samme aar fremsatte rigsdagsmand F. T. Borg et forslag om at give den svenske kvinde politisk stemmeret, hvilket forøvrigt forkastedes med stor majoritet. Den svenske kvinde har dog gennem aarrækker havt ret til at deltage i de kommunale valg og i valget af præster; men selvfølgelig gjælder denne berettigelse kun de ugifte, myndige kvinder, enkerne, samt de hustruer, der eier særformue og som følge deraf betaler skat til staten. — —

Hvad kvinderne selv har udrettet til fremme for sin sag, er saa meget, at det i korthed langtfra fyldestgjørende kan fremstilles.

I de forskjelligste læreanstalter finder man kvindelige elever, og paa næsten alle omraader ser man kvinderne konkurrere med mændene. — Ved det gymnastiske centralinstitut, ved musikkonservatoriet, ved de frie kunsters akademi, ved de forskjelligte offentlige lærerindeseminarier er kvindelige lærere og elever beskæftigede.

En stor mængde er ansat ved offentlige som private læreanstalter, i telegraf- og postekspeditionerne, paa handelskontorer og i bankerne etc. etc. Omtrent hundrede unge piger er studenter; og flere har taget eksamen som filosofiske kandidater. Andre har med held

viet sig til de skjøne kunsters tjeneste, medens den største del har valgt praktiske erhvervsgrøne og virker som modehandlerinder, i butikker, som urmagere, sædelmagere, hattemagere, kurvbindere, sættere, bagere eller i fabriker.

Flere svenske kvinder er guldsmede og graveurer, af hvilke sidste en enkelt, fru Lea Ahlborn, der i lang tid har været ansat ved den kongelige mynt i Stockholm, er bleven overordentlig berømt paa grund af sin dygtighed.

Blandt de talrige kvindeforeninger har neppe nogen vist sig mere velsignelsesrig end »Handarbetets vänner».

Stifterinden, fru baronesse Sophie Leijonhufvud-Adlersparre, har *) gennem artikler i sit »Tidskrift för hemmet» og ved særskilte skrifter i høi grad fremmet interessen for det kvindelige haandarbeide.

I anerkjendelse af de store fortjenester, som baronesse Adlersparre har indlagt sig ligeoverfor foreningen, tilkjendtes hun 1878 Pariser-udstillingens store guldmedalje.

»Handarbetets vänner» har oprettet lærekursusser i svensk kunstsøm og kunstvævning, der besøges sterkt, og som indtil 1884 lededes af frøken Anna Fleetwood (nu mrs. Derby), en i sit fag meget fremragende dame. I det sidste aar har frøken Ingeborg Ekestrå havt overbestyrelsen over samme.

Foreningens virksomhed kan inddeles i to hoved-

*) Samvirkende med malerinden fru Sanna Winge og andre velyndere af den kvindelige kunstindustri.

afdelinger. Den ene, omfattende den fædrelandsk-kunstneriske opgave, indvirker paa almenhedens smag ved bibeholdelsen af de ægte svenske mønstre og ved arbejdet kunstneriske skjønhed; den anden virker for afsætningen af de kvindelige haandarbejder. Begge afdelinger staar i forbindelse med hinanden, og »denne inderlige sammenslutning af interesser, der ellers staar saa fremmede for hinanden, som kunst og forretning, fædrelandskjærlighed og selvforsørgelse, opdragelse og fortjeneste udgjør», som det heder i foreningens aarsberetning (1884), «ogsaa et betegnende træk i «Handarbetets vänner» organisation».

Baronesse Adlersparre er desforuden stifterinden af Stockholms »Læsesalon for kvinder« (1867), af »Renskrivningsbureauet» (1869), samt af flere andre institutioner.

Af fru justitsraadinde Olivecrona er «Upsala kvindeforening for fattige børn», kvindeforeningen under «det røde kors» (1871), «Bikuben» (1870) o. a. grundlagte. Sidstnævnte forening er et fælles udsalgssted for fattige kvinders haandarbejder, der har vist sig meget fordelagtig for de nødlidende arbejdersker. —

Det brittisk-kontinentale forbund (til ophævelse af den lovbeskyttede usædelighed) har i Stockholm en afdeling, der tæller mange kvindelige og mandlige medlemmer. Denne sags mest opofrende forkjæmperinde er fru Andersson-Meyerhelm, som med understøttelse af dronningen 1883 bereiste Sverige, holdt foredrag og stiftede foreninger, hvis maal er at virke for de faldne kvinder. Hun har tillige i Stockholm oprettet

et forbedringsasyl for piger og et søndagshjem for arbeidersker.

1884 besøgte fru 'Andersson-Meyerhelm Norge og Finland og 1885 Rusland. I St. Petersburg holdt hun foredrag i det franske sprog og stiftede (paa den russiske keiserindes opfordring) en forening til beskyttelse for de talrige finlænderinder og svenske kvinder, der opholder sig i Ruslands hovedstad.

»Matlagningskolan för unga flickor«, der er grundet (1882) af fru Retzius, født Hjerta, samt den praktiske husholdningskole i Stockholm (stiftet 1872), hvis valgsprog er: »Bed og arbeid«, virker begge særdeles heldbringende. Den sidste er samtidig en opdragelses- og velgjørenhedsanstalt, hvor tjenestepiger uddannes under frøken Hedda Cronius's overopsyn.

Blandt de mange andre stiftelser, der arbejder for kvinden, vil jeg sluttelig kun erindre om en forening (forbundet med et hjem) for sygepleiersker, oprettet af dronningen, som foreløbig udreder alle omkostninger.

Glædeligt er det idethele at bemærke, hvorledes de intelligente og velstaaende kvinder i Sverige gaar i spidsen for bevægelsen, hvorledes de arbejdende kvinder ihærdig fremhjælper sin sag, og hvorledes de kvindelige medlemmer af det svensk-norske kongehus yder bestræbelserne sin varme opmuntring.

III.

(Danmark).

Under den politiske og sociale kamp, der navnlig i de sidste aar har gjort sig gjældende i Danmark, er kvindesagen omtrent det eneste spørgsmaal, ligeoverfor hvilket de stridende presseorganer gjennemgaaende har stillet sig venligt. Den konservative »Berlingske Tidende« og venstreorganet »Morgenbladet« samt andre blade, der indtager mellemstillinger, har her forfægtet de samme anskuelser. Og først i den aller sidste tid synes der at være opstaaet nogle betænkeligheder fra høires side, paa grund af socialisternes forsøg paa at give bevægelsen sit eget præg.

Den tilslutning, flertallet af de danske kvinder yder sagen, giver løfte om, at den, om end langsomt, vil udvikle sig paa en heldig maade. Og den sympati, den møder inden forskjellige kredse, har ikke mindst bidraget til at gennemføre vigtige forbedringer.

Ved kong Fredrik den syvendes love (af 29de december 1857) om kvindens myndighed ved femogtyve aars alderen, om lige arveret for kvinde og mand og om den myndige kvindes adgang til at drive handel og haandverk, fuldbyrdedes betydningsfulde fremskridt.

Kvindens adgang til forskjellige næringsveie fulgte snart efter. Der aabnedes hende leilighed til at indtræde i post- og telegrafvæsenet. Hun fik ansættelse som vurderingskone og som hjælperske for jernbanevogterne. Og foruden, som allerede tidligere, at finde beskæfti-

gelse ved de private skoler blev mange ansatte som almueskolelærerinder. (Det maa imidlertid bemerkes, at almueskolelærerinderne i byerne kun faar en trediepart af lærerens løn og paa landet lønnes som underlærerne. — En hæderlig undtagelse fra denne regel har alene Kjøbenhavns kommunebestyrelse vist ved (1876) at bestemme, at den fast ansatte lærerindes løn skal være lige med den, læreren faar i begyndelsesterminen.)

Ved lov af 20de juli 1875 fik den danske kvinde adgang til universitetet. Legater og stipendier er dog negtede hende; og skjønt hun kan studere de forskjellige grene af videnskaben (med undtagelse af theologien), har hun ingen ret til embeder. Den første kvinde, der (1884) tog embedseksamen, havde helliget sig til de medicinske studier; og hun har senere faaet ansættelse som kandidat ved kommunehospitalet i Kjøbenhavn. — 1885 underkastede den første kvinde sig den pharmaceutiske eksamen. Samme aar immatrikuleredes ti unge damer som studenter ved Kjøbenhavns universitet. (Det samlede antal danske kvinder, der har taget embedseksamen, studerer og forbereder sig til at tage artium, kan for tiden anslaaes til omtrent tretti.)

Ved lov af 7de marts 1880 er der gjort et lidet skridt for at sikre den gifte kvindes stilling, idet hun har faaet raadighed over, hvad hun selv erhverver. Spørgsmaalet om »særeie i ægteskabet« staar fremdeles paa dagsordenen; flere folketingsmænd og jurister arbejder for samme, og »Dansk kvindesamfund« har ved

foredrag, diskussioner etc. vakt interessen for dette anliggende i vide kredse.

Ved siden af »særeie« fremhæver sagens forkjæmpere særlig nødvendigheden af en bedre uddannelse for kvinden. Og i den indbydelse, som kvindesamfundet 1884 offentliggjorde*), heder det herom bl. a.:

»Forholdene har nødt hende til i langt videre omfang at benytte sine kræfter, og samfundet i sin helhed har ogsaa erkjendt, at der er en mængde opgaver, som kun kan løses ved, at hun giver sit eiendommelige bidrag af arbejde dertil. — Paa den anden side er der ikke gjort tilstrækkelig for at uddanne hende til denne forandrede virksomhed, og der er her en rig arbejdsmark for de mænd og kvinder, som vil hjælpe til at forbedre kvindens stilling.

Den berettigede klage over det kvindelige arbejdes ringe løn vilde en bedre uddannelse sikkert bidrage til at afhjælpe. Ved en mere mangesidig uddannelse vilde det ogsaa opnaaes, at den altfor store tilstrømning til de enkelte erhvervsgrene vil ledes hen i flere nye retninger, og den enkelte saaledes lettere finde den plads, hvor hun hører hjemme«. —

Flere danske damer har indlagt sig store fortjenester ligeoverfor undervisningsspørgsmaalet:

Nathalie Zahle oprettede 1851 et pigeinstitut i Kjøbenhavn, der i de senere aar er bleven betydelig udvidet og betragtes som en mønsteranstalt for kvin-

*) Se første afsnit (IV): »Kvindebevægelsen i de skandinaviske lande«.

delig uddannelse. Institutet og det dermed forbundne gymnasium tæller nu omtrent femhundrede elever, hvoriblandt et antal fra broderlandene.

I skolens program for 1885 heder det:

»Ved skrivelse af 31te marts d. a. er der af kulturministeriet meddelt os tilladelse til iaar at afholde den saakaldte »præliminære prøve for privatister« (svarende til første del af eksamen artium), forsaavidt fagene falder sammen med fagene ved almindelig forberedelseseksamen, saa at det for de studerende elever kun bliver prøven i latinsk stil, der maa aflægges ved en fremmed skole. Det er imidlertid vort haab at faa tilladelse til at afholde fjerde klasses hovedeksamen for studerende i dens fulde omfang«.

Med ønsket om efter sin død at bevare institutet efter samme plan har frøken Zahle ladet opsætte et gavebrev, ifølge hvilket samme skal tilfalde en forening, hvis bestyrelse hun selv har sammensat. — Da skolens eiendomme og inventar har en værdi af omtrent en halv million kroner, er det offentligheden, der væsentlig høster nytten af denne bestemmelse.

I forbindelse med frøken Zahles institut staar komtesse Moltkes borgerskole, hvis bestyrerinde virker for den kvindelige uddannelse inden den lavere middelklasse.

Kvindeskolen paa Vældegaard er et nyt foretagende, beregnet paa at skaffe kvinderne en udvidet højskoleuddannelse. Den ledes af cand. philos. Ida Falbe-Hansen m. fl., og bestyrelsen har sikret sig

bistand af anerkjendt dygtige lærerinder (bl. a. af re-
daktricen Elisabeth Grundtvig.)

Foruden de tidligere omtalte har fru Rovsing, født Schack (stifterinden af kvindelig læseforening i København), lærerinden Kirstine Frederiksen, Caroline Testmann (bestyrerinde for den kvindelige tegneskole), Astrid Stampe-Fedderson o. a. ved offentlig fremtræden og praktisk virken fremhjulpet sagen. Af yngre forkjæmperinder maa sluttelig nævnes Anna Brøsbøll (Carit Etlars begavede datter), samt Erna Juel-Hansen, født Drachmann, som med held har søgt at gennemføre reformer i den kvindelige undervisningsmaade. Overhovedet synes de danske kvinder at have forstaaelsen for, at det intet kan nytte at forlange rettigheder, forinden de gennem arbeide og uddannelse har forberedt sig paa at tage disse i besiddelse; og træffende ytrer Silvia Bennet (Olivia Levysen)*):

»Der maa opdrages en anden race kvinder end dem, vi kjender. Legemssterke, villiersterke, nervesterke maa de være, om det skal lykkes. — — — —
Lad os se tingen, som den er: et produkt af en ældgammel udvikling. Men at denne udvikling nu har levet sin længste tid, at den trænger til at erstattes — ja, derom kan vi alle være enige, og vi kan slutte os sammen til at arbeide derpaa. Kun maa det ske med

*) I en kritik over den afdøde unge forfatterinde Adda Ravnkildes sidste bog, »To fortællinger«. (I »Kvinden og samfundet«, første hefte, S. 14).

lempe, med udholdenhed, med seigt, stille arbejde, uden vilde fagter og deklamatione.

IV.

(Finland).

Da det finske rige (1809) skiltes fra Sverige, bibeholdtes hovedsagelig de samme love, der havde været gjældende under foreningen med dette land. Men medøns kvindespørgsmaalet i naboriget raskt udviklede sig, blev man i Finland i aarrækker staaende paa det gamle standpunkt. Og det er egentlig først i den seneste tid, at bevægelsen kraftig har begyndt at bryde sig bane.

De første offentlige pigeskoler oprettedes 1841 ifølge en keiserlig forordning i byerne Helsingfors og Åbo. 1872 forandrede skoleloven; dog var fremskridtene dengang for det kvindelige undervisningsvæsens vedkommende ubetydelige. Oprettelsen af den første fællesskole i Helsingfors (1883) under bestyrelse af frøken Augusta Pipping hilsendes derfor med glæde af en stor del af Finlands kvinder, og de heldige resultater, den i de forløbne aar har havt at opvise, synes at berettige til de bedste forhaabninger.

Et større fremskridt fuldbyrdedes 1864 ved bestemmelserne om, at den ugifte kvinde bliver myndig ved femogtyve aars alderen, at den enogtyveaarige, efter ansøgning, kan tilstedes adgang til selv at bestyre

sit gods, og at den femtenaarige har ret til at disponere over, hvad hun selv erhverver.

1868 blev ægteskabslovgivningen forandret, saaledes at hustruen, om ønskeligt, kan forlange boet skiftet og særeie indført. 1873 fik den ugifte, myndige kvinde, enken og den fraskilte hustru ret til at stemme i kommunale anliggender. Men først 1878 blev finlænderinderne berettigede til at arve lige med manden.

Ved næringsloven af 1879 har kvinden faaet samme rettighed til at drive handel, fabrikdrift og haandverk som manden. Dog er adgangen til apothekernæringsen og enkelte andre erhverskilder negtet hende.

I telegraf- og postvæsenet er talrige finske kvinder beskjæftigede; andre har fast ansættelse som hjælpersker for jernbanens bestillingsmænd. Foruden de mange, der virker som lærerinder ved pigeskolerne, er en stor del ansat ved gutteskolerne. En enkelt kvinde, frøken Rosina Heikel, praktiserer som læge i Helsingfors.

Skjønt Finlands universitet er lukket for kvinden, har et par, efter ansøgning, faaet tilladelse til at tage sin eksamen der. Den første af disse var Marie Tschetschulen (1870), den næste Irene Åström (1871). Frøken Åström har senere (d. 24de mai 1882) taget doktorgraden med stor glans. Denne begivenhed feiredes ved en festlig sammenkomst i foreningen »Hesperia«, ved hvilken leilighed et antal finlænderinder overrakte frøken Åström et værdifuldt guldur med kjæde som tegn paa sin beundring.

Flere kvinder, der senere har indgivet ansøgning

om tilladelse til at aflægge eksamen ved Finlands universitet (bl. a. Lydia Raudelin og Sigrid Zetterman), er dette bestemt bleven nægtet. En forening til kvindespørgsmaalets fremme (»Finsk kvinnoforening«), som for nogle aar siden stiftedes i Helsingfors, og som har medlemmer over næsten hele Finland, har derfor først og fremst stillet sig det som maal at virke for, »at kvinden faar adgang til universitetet samt ret til at aflægge universitetets eksamener og prøver«.

Professor Runeberg, den berømte digters søn, fremsatte forslag om at aabne universitetet for kvinderne. Forslaget blev imidlertid afvist af geistligheden i den finske landdag, der, bl. a. argumenter mod samme, fremkom med paastanden om, at universitetsstudierne kunde forlede kvinden til »forfængelighed«, og at hun ved disse vilde tabe sin »ægte kvindelighed«.

Ovennævnte finske kvindeforening arbejder tillige for en forbedring i ægteskabslovgivningen (navnlig for hustruens myndighed og særelse) og har opstillet kvindens politiske stemmeret paa sit program.

En anden forening, »Concordia«, er nylig stiftet i Helsingfors til understøttelse for de kvinder, som ønsker at underkaste sig de videnskabelige studier eller at uddanne sig til lærerinder, haandverkere eller i andre fag.

(Det tyske rige).

Skjønt enkelte lovbestemmelser uden paavirkning af nogen sterkere agitation er blevne forandrede til gunst for kvinden, har sagen i Tyskland endnu ikke naaet saa langt som i flere andre af Europas riger.

Af de enkelte tyske lande har kongeriget Sachsen gaaet i spidsen for kvindebevægelsen*). Her afskaffedes først slegtsformynderskabet. Særeie i ægteskabet blev indført; og lovene forandredes i flere retninger til gunst for kvinden.

I kongeriget Bayern og paa enkelte andre steder er lovene byggede paa den romerske ret, der tidligere benyttedes over hele Tyskland.

Mindst gunstig er kvindens stilling i Baden og Rhinprovinserne, hvor »Code civile« endnu er gjældende.

I Preussen, den største tyske stat, hvis love oftest benyttes som grundlag for de nye bestemmelser, der agtes indførte i rigslandene, har kvinden særeie i ægteskabet; og der er for tiden et forslag under behandling, der sigter til at gennemføre denne reform over hele Tyskland.

Det maa imidlertid bemerkes, at der i den preussiske lov og i den paatænkte fælleslov findes adskillige paragrafer, der indskrænker hustruens rettigheder. Og

*) Se første afsnit (III): kvindesagens forkjæmpere i Tyskland

det tyske forvaltnings-fællesskab («*Verwaltungs-gemeinschaft*») er i virkeligheden, saa længe ægteskabet bestaar, ikke meget forskjelligt fra fælleseie. — —

De fleste universiteter i Tyskland er lukkede for kvinden; og ved de enkelte (f. eks. Leipzig, Göttingen, Halle og Heidelberg), hvor der tillades hende som tilhører at overvære forelæsningerne, negter man hende at underkaste sig eksamen.

Denne forordning er ikke fuldt saa uretfærdig, som det i første øieblik kan synes. Enhver, der vil aflægge eksamen ved et tysk universitet, maa nemlig fremvise et modenhedsbevis fra et tysk gymnasium eller fra en første classes realskole. Men da der indenfor det tyske riges grænser ikke findes et eneste gymnasium for kvinder, kan disse selvfølgelig ikke tilveiebringe samme.

Det er derfor naturligt, at kvindesagens forkjæmpere ivrig arbejder paa at faa oprettet saadanne. Og da »Viktorialyceet*» i Berlin 1869 stiftedes (af englænderinden Georgine Archer), var det meningen senere at omdanne anstalten til et gymnasium og muligens til et universitet. Denne plan er dog endnu ikke bleven gennemført, da den tyske kronprinsesse, lyceets beskytterinde, hidtil har vist sig utilbøielig til at støtte planen.

Skjønt man negter kvinden adgang til universiteterne, gjør den tyske stat overmaade meget for det kvin-

*) Lyceum benævnes i Tyskland og Østerrige høiskoler, der danner et slags mellemed mellem skolen og universitetet.

delige undervisningsvæsen; og saavel de fleste høiere pigeskoler som folkeskolerne er offentlige institutioner.

Derimod er adgangen til flere erhverkskilder vanskeliggjort for kvinden. Hendes ansættelse i post- og telegrafekspeditionerne er, navnlig i den seneste tid, bleven indskrænket saa meget som muligt; og hun har ingen ret til at drive apothekernæringen.

Enkelte kvindelige læger har en udbredt praksis, skjønt de mangler al anerkjendelse af staten og udelukkende tør virke paa grundlag af den i det tyske rige gjældende »erhvervsfrihed» (Gewerbefreiheit). De mest fremragende blandt disse er fru Adams-Walter i Frankfurt am Main, samt fru Lemus og frøken Franziska Tiburtius i Berlin, der har oprettet en klinik for kvinder. Saavel de kvindelige læger som tandlæger maa underkaste sig sin eksamen i fremmede lande. — —

Intet sted i Europa udøver kvindeforeningerne en større indflydelse end i det tyske rige. Foruden almindelige kvindesagsforeninger, fædrelandske kvindeforeninger og foreninger til fremme for den kvindelige undervisning finder man i dette land talrige erhvervsforeninger, kunstnerindeforeninger, forfatterindeforeninger, lærerindeforeninger, foreninger for kvindeligt haandarbejde og for kunstindustri, for fattige, for syge, for hjemløse kvinder, sædelighedsforeninger, uddannelsesforeninger, foreninger for arbejdersker etc. etc.

Det samlede antal tyske kvindeforeninger beløber sig for tiden til 5000. Af disse har en større del sluttet

sig til »den almindelige tyske kvindeforening« i Leipzig, der ledes af fru Louise Otto-Peters*), medens en anden gruppe, »de fædrelandske foreninger« (ogsaa kaldt »foreningerne under det røde kors«) i Preussen personlig bestyres af keiserinde Augusta, som trods sin nedbrudte helbred fuldstændig ofrer sig for sine pligter.

Den betydeligste af de fædrelandske foreninger, der, foruden en hovedafdeling i Berlin, tæller 152 underafdelinger, er stiftet af hende. Dens formaal er i krigstid at sørge for de saarede; i fredstid søger den at afhjælpe nød, fremkaldt ved smitsomme sygdomme, dyrtid, oversvømmelser, ildebrand eller andre ulykkelige hændelser, samt at befordre fremskridt paa sygepleiens omraade.

Lignende foreninger findes desuden i Baden, Bayern, Sachsen, Württemberg, Hessen, Mecklenburg-Schwerin og Weimar. Af disse er foreningen i Baden (stiftet 1859) den ældste og $\frac{1}{2}$ betydeligste. Foruden at virke for sygepleien arbejder den for den kvindelige opdragelse, for kvindens adgang til selvstændige stillinger og for hendes deltagelse i fattigpleien.

Flere tyske fyrstinder søger ivrig at fremhjælpe de kvindelige interesser; saaledes dronning Carola af Sachsen, der interesserer sig levende for kvindernes uddannelse, og storhertuginde Louise af Baden, som selv fører overopsynet over forskjellige anstalter og stiftelser, der arbejder mod samme maal.

*) Se første afsnit (III): Kvindesagens forkjæmpere i Tyskland.

Blandt de ikke faatallige private personligheder, der har grundlagt foreninger og virker for almennyttige oiemed, er fru Lina Morgenstern, født Bauer, (født 1830) i Berlin en af de mest fremragende. Hendes praktiske sans og betydelige organisationstalent skyldes de tyske folkekjækkeners tilblivelse (1866), hvor ubemidlede mænd og kvinder faar rigelig og kraftig spise for billig betaling, og hvor ikke mindre end 186 dannede damer arbejder uden nogetsomhelst vederlag.

Fru Morgenstern er tillige stifterinden af den tyske «husmoderforening» (1873), af en »børnebeskyttelsesforening« (1869) og (sammen med fru Guillaume-Schack og fru Tiburtius-Hirschfeld) af foreningen «til beskyttelse for yngre kvinder, der løslades fra strafanstalter». Hun er desuden redaktrice og udgiverinde af «Deutsche Hausfrauenzeitung», et meget udbredt blad, der arbejder for kvindespørgsmaalet.

I fru Maria Gubitz har ovennævnte fundet en utrættelig hjælperinde.

Frk. Johanne Friedericke Wecker (i Frankfurt am Main), de arbejdende kvinders opofrende beskytterinde, er stifterinden af «Louise Büchner foreningen», der virker for kvindelig oplysning og for samhold mellem kvinder af de forskjellige stænder.

Fru Henriette Goldschmidt, født Benas, (i Leipzig) har ved talrige foredrag fremmet kvindebevægelsen. Mariane Menzer (i Dresden) har gjort sig fortjent ved at vække interessen for en forbedring af de daarlige lønningsvilkaar. Dr. Elvira Castner har, samvirkende med forskjellige andre, taget ivrig

del, hvor det gjaldt om at hjælpe de fattige og ulykkelige.

Men ingen tysk kvinde har vist det moralske mod og den jernfaste udholdenhed som Gertrud Guillaume, født grevinde af Schack. Forfulgt og forhaanet har hun aarevis reist fra by til by for at søge at bekjæmpe usædeligheden.

Da hun (1880) første gang holdt offentlige foredrag om dette anliggende i Berlin, havde et meget lidet antal tilhørere indfundet sig, og pressen fandt dengang neppe ord, der var sterke nok til at dadle hendes iver. Efter at have besøgt de forskjelligste dele af riget vendte hun fire aar senere tilbage til keiserstaden. Nu spottede pressen ikke længer, men de samme organer, som tidligere havde forhaanet hende, skrev enstemmig om, hvor alvorlig den sag er, hun kjæmper for; fremragende geistlige udtalte offentlig sin tilslutning til hendes bestræbelser, og hendes talrige foredrag var besøgte til trængsel.

Fru Guillaume-Schack virker desuden med forkjærlighed for kvinderne af arbejdsklassen; og hun har nylig, foranlediget hertil ved regeringens forslag om flere, for arbejdersken ugunstige love, opstillet fordringen om kvindens stemmeret. Denne fordring har vakt sterk opposition og bevægede politiet i Berlin til (1885) at forhindre afholdelsen af møder, som hun havde sammenkaldt. Men ligeoverfor hendes bestræbelser for sædeligheden hersker der kun én mening om, hvor meget godt hun har udrettet.

VI.

(Østerrige-Ungarn).

Kvindebevægelsen i Østerrige er idetheletaget temmelig nær beslegtet med den tyske, skjønt østerrigerinderne i enkelte retninger er bedre stillede end de tyske kvinder. Adgangen til erhverv er omtrent den samme i begge riger. Men i Østerrige har kvinderne ikke alene særlig i ægteskabet, de har ogsaa stemmeret i kommunen; og 1875 har de faaet adgang til at overvære forelæsningerne ved universitetet.

Ligesom i Tyskland (og af samme grund som der) har de ingen ret til at aflægge eksamen.

De østerrigske kvinder har ved foreninger og stiftelser udrettet meget, skjønt deres virken i den henseende neppe tør sammenlignes med de tyske kvinders. Blandt de østerrigsk-ungarske foreninger er kvindeforeningerne under «det røde kors» de mest udbredte. Desuden findes der flere betydelige velgjørenhedsforeninger, husmødreforeninger og foreninger for de arbejdende kvinder.

Bestræbelserne har hidtil dog mest koncentreret sig om den kvindelige uddannelse. Lyceer og høiere undervisningsanstalter for kvinder findes saaledes, foruden i Wien, ogsaa i Prag (czekiske og tyske), i Brünn og Olmütz (czekiske og tyske), i Laibach (slavonisk), i Triest og Trient (italienske), i Krakau og Lemberg (polske), i Gørtz (slavoniske og tyske) og paa mange andre steder.

I et rige, hvis indbyggerantal er sammensat af saadyldest forskjellige nationer, er det naturligt, at bestræbelserne maa blive noget splittede. Men adskillige kvinder har ikke uden held søgt at samle sagens tilhængere; og under hr. og fru Korn's præsidium foranstaltedes 1872 i Wien en «almindelig tysk kvindekonference», hvortil der indfandt sig repræsentanter fra alle dele af Østerrige-Ungarn og fra Tyskland.

Flere østerrigerinder har ved praktiske foretagender støttet kvindesagen, medens andre med udmerkelse har bestaaet universitetsprøven i fremmede lande. Blandt disse sidste maa Sophie von Torma fremhæves, en berømt archæolog, samt grevinde Vilma Hugunay, der, efter med udmerkelse at have absolveret sin eksamen i Zürich, nedsatte sig som den første kvindelige læge i Buda-Pesth. Fru Camilla Ruzicka-Ostoic (død 1885), der helligede sig til studierne af de orientalske sprog og med keiserlig tilladelse oprettede et akademi i Wien, blev for sine fortrinlige oversættelser lønnet med østerrigske, bayerske og persiske guldmedaljer. Og frøken Susanna Rubinstein er bleven berømt paa grund af sine filosofiske afhandlinger.

Blandt de nulevende østerrigske forfatterinder har Rosa Barach ihærdigst arbeidet for kvindesagen. Ogsaa andre (f. eks. Betty Paoli og Ida Barber) har dog — om end mere indirekte — søgt at vække interessen for dette anliggende.

VII.

(Holland. Belgien).

Kvindernes stilling i Holland, hvor lovgivningen tidligere var bygget paa Napoleons «Code civile», har i de senere aar undergaaet adskillige forbedringer. Ægteskabsloven er saaledes bleven forandret; kvinden har faaet adgang til at tage alle universitetets eksamener og til gymnasierne, hun har faaet ret til at praktisere som læge, er ansat i post- og telegrafvæsenet og har adgang til at blive apotheker. Man finder ligeledes mange beskjæftigede ved industrielle foretagender og som haandværkere.

Blandt Hollands fremragende kvinder staar i første række forfatterinden Gertrude de Bosboom-Toussaint (født 1812), der har opnaaet en overordentlig popularitet ved den dybe fædrelandskjærlighed, hvormed hun skildrer sit lands historie.

Elise von Calcar, født Schüekling, og Fanny Storm har hver paa sin side arbeidet for forbedringer i den kvindelige opdragelse.

Søstrene Jakobs har vist sig som ivrige forkjæmperinder for sagen. Den ældste, Aletta, optoges 1871 ved universitetet i Groningen, absolverede med faa aars mellemrum sine eksamener med udmerkelse og nedsatte sig 1879 i Amsterdam, hvor hun har stor praksis. Hendes søster Charlotte er den første og eneste hollænderinde, der hidtil har taget den høiere apotheker-eksamen. Den tredie af søstrene er lærer-

inde i matematik ved den kvindelige borgerskole i Haag.

Skjønt de hollandske kvinder har uindskrænket adgang til universitetet, har blot et mindre antal benyttet denne; og foruden Aletta Jakobs praktiserer i hele riget kun to kvindelige læger, nemlig frøknerne de Broen og Suschenbrok.

Siden 1861 har apothekererhvervet været aabnet for kvinden. Den første, der tog assistent-eksamen i dette fag, var frøken Tobbe; senere har flere hundre fulgt dette eksempel.

Den betydeligste kvindeforening er »Teffelschade«, der har faaet sit navn efter malerinden og digterinden Teffelschade-Schuurmann, og tæller toogtretti underafdelinger rundt om i landet. Dens motto er: «Arbeidet adler», og den virker ikke alene for den kvindelige uddannelse, men for kvindeligt haandarbejde og industri, for vordende kunstnerinder, for kvinderne af arbejdsklassen o. a. m.

Af tidsskrifter, der arbejder for kvindesagen, er «De Huisvrouw» (Husmoderen) det mest udbredte; det udgives og redigeres med megen dygtighed af fru van Amstel.

I Belgien staar kvindesagen omtrent paa samme punkt som i Holland, skjønt bevægelsen i førstnævnte land har udviklet sig raskere end her.

Kvindernes arbeide lønnes i Belgien gjennemgaaende lavt; de kvindelige undervisningsanstalter har, trods flere fremskridt, endnu ikke naaet noget særdeles høit trin, og kvindens retslige stilling er (som i Frankrige,

tildels i Holland og i enkelte andre lande) endnu bygget paa Napoleons lovbog.

Adgangen til universitetet, der 1876 officielt tilstodes kvinderne, er ikke bleven sterkt benyttet.

Belgiens første (og indtil fornylig eneste) læge er Isola van Diest; hun begyndte 1874 sine studier ved universitetet i Bern, har senere uddannet sig videre ved forskellige andre udenlandske universiteter og har offentliggjort flere interessante verker om lægekunsten.

Forfatterinden af fortrinlige naturhistoriske afhandlinger Leopoldine Blocq underkastede sig 1882 det belgiske universitets prøve og agter ligeledes at ned sætte sig som læge.

De farmaceutiske studier synes at udøve en større tiltrækningskraft paa belgierinderne end universitetsstudiet. Og blandt de mange, der har underkastet sig disse, har enkelte bestaaet sin eksamen med stor udmerkelse. Et større antal damer har desuden (siden 1880) faaet ansættelse i telegrafvæsenet.

Naar man omtaler kvindebevægelsen i Belgien, tør Emile de Lavelayes navn ikke forbigaaes; han har i flere henseender udrettet meget til fremme for kvindespørgsmaalet. Saaledes har han bidraget til, at universitetet blev aabnet for kvinderne, og vist sig som en energisk forkjæmper for ophævelsen af den lovbeskyttede usædelighed. Idetheletaget har det «brittisk-kontinentale forbund» et betydeligt antal tilhængere, og fru Josephine E. Butlers personlige optræden i Belgien har opmuntret mange kvinder og mænd til arbeide for dette anliggende.

VIII.

(Schweiz).

Pestalozzi, den berømte lærer, hvis undervisningsmethode er udbredt i Schweiz, Tyskland og Østerrige, vakte først kvindebevægelsen i sit fædreland ved at udtale den bekjendte sætning: «Jeg vil lægge folkets uddannelse i mødrenes hænder!» — Fremragende kvinder fortsatte med begeistring det verk, han havde begyndt; og en af disse, fru Rosette Niederer, født Kasthofer, gav kvindesagen et sterkt fremstød ved sit arbejde «Blicke in das Wesen der weiblichen Erziehung» (1828).

«Har vi ret til at forundre os over, at kvinderne hidtil har udrettet lidet for fædrelandet?» spørger hun. «Og har fædrelandet ret til at beklage sig derover? Havde dette gjort mere for den kvindelige opdragelse, vilde alting stillet sig anderledes. — Hvordan kvinden end bliver behandlet, vil hun gennem sin virken tusindfoldig gjengjælde, hvad hun skylder».

Et andet sted ytrer forfatterinden:

«Dog, det vil blive anderledes! Den tid vil komme, da en bedre erkjendelse bryder frem for den kvindelige slegt. Kvinden begynder at føle sin høiere bestemmelse ligeoverfor menneskeheden, og skrankerne for hendes virksomhed udvides til gavn for hele samfundet». — —

Rosette Niederers og andre forkjæmperinders arbejde har baaret rige frugter. Og naar man fra de forskjelligste lande og verdensdele sender sine døtre til Schweiz for at uddannes, naar lærerinder fra dette land

med forkjærlighed søges rundt om i Europa, da er dette ikke, som enkelte mener, hovedsagelig paa grund af den sprogkyndighed, som schweizerinderne i almindelighed er i besiddelse af, men fordi den kvindelige undervisning for alle samfundsklassers vedkommende staa saa overordentlig høit.

Det lille bjergland huser, som bekjendt, saa mange uensartede elementer, at befolkningens anskuelser lige overfor nutidsspørgsmaalene nødvendigvis maa være noget afvigende i de enkelte landsdele. Hver især af de toogtyve kantoner har desuden sin uafhængige bestyrelse; og lovene er tildels forskellige i hver enkelt kanton.

En rolig, fremadskridende bevægelse for at udvide kvindens rettigheder begynder imidlertid mere og mere at gjøre sig gjældende, hvorimod den yderliggaaende kvindeemancipation kun har faa tilhængere.

I ægteskabet er kvindens stilling i økonomisk henseende selvstændig. Og om flertallet af schweizerinderne end foretrækker at virke i familielivet, benytter mange den adgang, der er givet dem til at indtræde i stillinger.

En enkelt kvinde fungerer endog (i kredsen Wald, kanton Zürich) samtidig som kredsamtmand og raadskriver, og hun udfylder begge disse embeder til sine overordnede og til befolkningens fuldkomne tilfredshed. —

Med hensyn til kvindens studier ved universitetet er det republikken Schweiz, der har gaaet i spidsen for de øvrige europæiske lande.

Paa foranledning af regjeringsraad Siebert aabnedes 1864 Zürichs universitet for kvindelige tilhørere.

1869 tilstodes der dem adgang til at underkaste sig de forskjellige eksamener. Og 1873 offentliggjordes en bestemmelse om, at kvinderne ved universitetet skal nyde fuldstændig samme rettigheder som mændene.

De andre læreanstalter fulgte snart Zürichs eksempel, først Genf, senere Neufchatel og endelig Bern. Og det stigende antal, der søgte did, vakte ogsaa i andre lande ønsket om at aabne universiteterne for kvinden.

Af de schweizerske universiteter er Zürichs i reglen stærkest besøgt af kvindelige studerende, og idethele synes flertallet at foretrække de tysk-schweizerske for de fransk-schweizerske.

Den første kvinde, som overvar forelæsningerne i Zürich, var en russiske*); og de fleste kvindelige studenter er hidtil komne fra Rusland. Schweizerinderne selv nærrede i begyndelsen liden interesse for studierne; men i den seneste tid er deres antal steget i høi grad.

Fru Marie Goegg, født Pouchoulin, er den schweizerske kvindebevægelses ivrigste forkjæmperinde. Hun udstedte 1868 et opraab til kvinderne af de forskjellige nationer om at stifte en international forening. Ideen hertil havde hun hentet ved fredsforeningens møde i Genf (1867). Hendes opfordring fandt tilslutning, og stifterinden udnævntes til foreningens præsident.

Et af de første skridt, hun i denne egenskab foretog, var at henvende sig til fredsforeningen med anmodning om at faa adgang til den kongres, der samme aar skulde afholdes i Bern. Andragendet blev bevilget.

*) Se (XII): Rusland.

Og ved kongresen optraadte fru Goegg samt en fransk dame, fru Virginie Barbet, som talerinder. Begges foredrag blev modtagne med sterkt bifald, og deres heldige optræden tilførte kvindeforeningen mange medlemmer. Men da den tysk-franske krig det paafølgende aar brød ud, svækkedes interessen og foreningen blev ophævet (1870).

Høsten 1872 sammenkaldte fru May de Rued fra Bern en forening, der atter fandt mange tilhængere. Stifterinden, en talentfuld journalistinde, døde desværre snart efter, hvorfor bestyrelsen overtoges af Marie Dumas-Boisot. Denne afløstes (1875) af Marie Goegg, der var foreningens præsident, indtil samme 1880 opløstes.

Samtidig udgav fru Goegg et tidsskrift for kvindesagen, «Le bulletin de la solidarité», der dog snart maatte ophøre paa grund af manglende tilslutning.

I den tyske del af Schweiz har sagen en energisk talsmand i fru Elise Honegger (i St. Gallen.). Hun er udgiverinde og redaktrice af «Die Schweizer Frauenzeitung», et ugeblad, der med held arbejder for kvindespørgsmaalets løsning, og har desuden grundlagt «Der Schweizer Frauenverband», der virker for kvindelig uddannelse og for kvindens selvstændighed. Bestyrelsen foranstalter i sommermaanederne en almindelig kvindeforsamling («Frauentag»), hvor fremragende personligheder holder foredrag over emner vedrørende kvindesagen, hvor foreningens aarsberetning oplæses etc.

Af andre foreninger, der i Schweiz virker for kvinden, kan nævnes «La fédération britannique» en

afdeling af det brittisk-kontinentale forbund; den har sit hovedsæde i Neufchatel, og dens tilblivelse skyldes ogsaa her Josephine E. Butlers utrættelige begeistring for sagen.

IX.

(Frankrige).

Der er i Frankrige kun foretaget faa forbedringer i kvindens stilling; og navnlig er de franske love meget ugunstige. Ifølge Napoleons »Code civile« har manden saagodtsom uindskrænkede rettigheder lige overfor sin hustru. Hans feiltrin i ægteskabet bliver, ifølge lovbestemmelse, upaatalte, medens hendes forseelser straffes haardt; han har udelukkende bestemmelsesretten over børnene samt over formuen, indtægterne etc. etc. etc.

Ogsaa udenfor ægteskabet er kvinden i flere henseender umyndig. Hun kan ikke antages som vidne i nogen forsamling, hvor det gjælder testamente, forpagtning, salg eller kjøb, og hendes underskrift er ugyldig. I en paragraf af »Code civile« heder det endog: »Fra at være formynder eller medlem af et familieraad er udelukkede alle mindreaarige, sindssvage, mænd af bekjendt slet vandel, forbrydere, dømte til en beskjæmmende straf — samt kvinderne«.

Fra flere sider har man dog gjort forsøg paa at forandre disse lidet tidsmæssige love. Fremragende forfattere (deriblandt Ernst Légouvé) har mindet

om, hvad kvinden til enhver tid har udrettet; og politikere har søgt at virke for sagen.

Camille Sée fremsatte 1880 et forslag, der gik ud paa at ophæve kvindens umyndighed i og udenfor ægteskabet. Skjønt hans bestræbelser foreløbig forblev uden resultat, har han og andre bidraget til at aabne almenhedens øine for ønskeligheden af forandringer. Mange franske kvinder, navnlig den del, der har stillet sig under Hubertine Auclerts*) ledelse, udfolder ogsaa stor iver for sin sag. Deres agitationer skyldes det tildels, at det kvindelige undervisningsvæsen har undergaaet heldige forandringer, at staten (siden 1881) har oprettet høiere læreanstalter for kvinder, at mange er blevne ansatte ved telegrafekspeditionerne samt — hvad der i Frankrige ansees som det største fremskridt — at skilsmisse i ægteskabet (1884) er bleven indført.

Det er sandsynligt, at kvindesagens forkjæmperinder vilde kunne udrette langt mere, dersom de samlede sig til fælles virken, og ikke, som nu, adsplittede sine kræfter.

Der eksisterer for tiden ikke mindre end seks kvindesagsforeninger i Frankrige, som alle er uafhængige af hinanden og alle anvender forskellige midler for at nærme sig sit maal. Den betydeligste af disse er Hubertine Auclerts forening »Le droit des femmes«, hvis organ »La citoyenne« kun tæller kvindelige medarbeidere. Desuden findes en større forening til forbe-

*) Se nærmere om Hubertine Auclert i første afsnit (I): Bevægelsen i Frankrige.

dring af kvindens stilling*) (organ: »L'avenir des femmes«), en forening for kvindens stemmeret, en social forening for kvinder, en kvindebeskyttelsesforening og en forening kaldet: »Det kvindelige frimureri«. — —

Mathematikeren Sophie Germain (født 1776, død 1830) vakte ved sine arbejder stor beundring og anerkjendelse. Mange andre har senere fulgt i hendes fodspor; og blandt de franske damer, der har ofret sig for de videnskabelige studier, var, som tidligere omtalt, Julie Daubie**) den første, der fik adgang til universitetet.

Den første, som i Paris underkastede sig de medicinske studier, var amerikanerinden madame Putmann-Jakobi; men efter hende fulgte snart mademoiselle Verneuil, som 1870 absolverede sin eksamen og nu har stor praksis som læge i Paris.

Endskjønt de fleste franske kvinder har maattet forberede sig til universitetets eksamen ved privatundervisning, da man først nylig har oprettet lycæer for dem, er antallet stadig steget. Semestrene 1882—83 studerede fyrti kvinder ved universitetet i Paris, 1883—84 femti og 1884—85 henved otti.

Ikke faa franske damer har i de sidste aar nedsat sig som læger, og mange er farmaceuter.

Femten kvinder nød 1885 den ære at optages som medlemmer af det franske akademi. Blandt disse var den kvindelige læge i Paris Victoria Benoit, samt

*) Ledet af Léon Richter.

***) Se nærmere om Julie Daubie i første afsnit (I): Bevægelsen i Frankrige.

direktrioen for børneasylet i St. Petersburg; de øvrige var franske skolebestyrerinder og lærerinder.

Oprofrende og ivrige virker kvinderne for filantropiske øiemed. Og ved en af det franske akademis uddelinger af dydspræmier (1880) tildeltes ikke mindre end syvogfyrti til kvinder, der havde gjort sig fortjente ved at redde menneskeliv og ved bestræbelser for fattigpleien.

Atten franske kvinder er riddere af æreslegionen; af disse er otte »barmhjertige søstre«; de øvrige tilhører forskjellige stillinger.

»Intet ved almisse, alt gennem arbeidet« er mottoet for madame Sabatier-Herbelots store velgørenhedsforening »La ruche«, hvor omtrent fem hundrede nødlidende kvinder uden hensyn til nationalitet eller religion finder beskæftigelse og midlertidigt ophold. — Madame Rape-Carpentier har oprettet en »børnebeskyttelsesforening« (»Salles d'asile«).

Josephine E. Butler kom 1873 første gang til Frankrige, hvor hendes foredrag i begyndelsen vakte mere forundring end tilslutning. Senere har hun fundet mange meningsfæller i dette land; og skjønt det varede aar, inden foreningen »pour l'abolition de la prostitution réglementée« blev anerkjendt af de offentlige autoriteter, har den nu ivrige medlemmer baade i Paris og i provinserne.

I begyndelsen af syttiaarene grundede mademoiselle de Grandpré en forening, hvis opgave er at hjælpe de ulykkelige, som løslades fra det kvindelige fængsel »St. Lazare«. Hendes bestræbelser mødte mod-

stand; men uden at bekymre sig herom fortsatte hun sit fortjenstfulde verk. Mange varmhjertede kvinder har i den senere tid sluttet sig til hendes forening, der for oieblikket ledes af madame Barreau. —

Kvindens stemmeret har i de sidste aar fundet energiske talsmænd. Ogsaa i denne sag er det den utrættelige Hubertine Auclert, der har gaaet i spidsen.

Hun tilstillede 1880 Seinepræfekten en skrivelse, hvori det heder: »Hidtil har jeg underkastet mig skattebyrderne, fordi jeg troede, at ogsaa jeg besad min del af rettigheder i den kommune, det departement og den stat, som anser mig for god nok til at betale min del af byrderne. Men da jeg vilde udøve min ret som fransk borgerinde og ved revisionen af de sidste valglistor forlangte at indskrives, svarede man, »at loven kun tildeler mændene denne ret«. Jeg kan ikke lade denne summariske udelukkelse af ti millioner kvinder gjælde, da ingen domstol har frakjendt dem deres rettighed. Derfor overlader jeg mændene, som tilegner sig den forrettighed at regjere, at befale og at indrette budgetterne efter eget forgodtbefindende, ligeledes den forrettighed at betale de skatter, som de finder for godt at paalægge efter sin egen smag. Da jeg ikke har ret til at kontrollere, hvorledes mine penge bliver anvendte, vil jeg ingen flere give. Jeg har ingen rettigheder, følgelig vil jeg ingen byrder have; jeg afgiver ikke stemme, følgelig vil jeg heller ikke betale«.

Mange af mademoiselle Auclerts tilhængere har senere protesteret; men foreløbig har deres protester været frugtesløse.

Spørgsmaalet om kvindens stemmeret er imidlertid reist og synes at vinde større og større interesse. Og skjønt Paul Bert nylig ytrede, at »dersom man for øieblikket vilde give kvinderne stemmeret, vilde man give den til republikens og samvittighedsfrihedens fiender«, er det at forudse, at den næste generation vil faa sit ønske opfyldt.

Skjønt kvinderne endnu ikke har faaet adgang til selv at stemme, sees de undertiden at modtage stemmer. Den noksom bekjendte Louise Michel, der i mange aar har været de radikales heltinde, var, saa vidt vides, den første, som (1880) af sit parti ønskedes indvalgt i byraadet i Paris; hun opnaaede dog ikke stemmeflerhed.

1881 fik i den lille by Thorey (Meurthe og Mosel departementet) tre damer hver fem stemmer til byraadsvalgene. I en taksigelsesskrivelse til sine vælgere, som damerne senere offentliggjorde, fremhævede de, at dersom de var blevne valgte, vilde de »med ængstelighed have vaaget over anvendelsen af skatteydernes penge, aldrig have valgt en antirepublikaner ind i senatet og aldrig underskrevet et dokument uden først nøiagtig at have gjennemlæst det«.

For kort tid siden er en kvinde, madame Léonie Rouzade, med syv og femti stemmer bleven indvalgt i byraadet i Quartier Bercy (Paris). En anden, lærerinden Nanon Fleury, er (1885) valgt til medlem af skoleraadet.

I litteraturen saavel som i journalistiken har mange

gjort sig berømte *). Enkelte af dem har opnaaet europæisk anseelse, bl. a. Edmond Adam (Juliette Lambert, født 1836), hvis revuer og afhandlinger oversættes i næsten alle sprog.

X.

(Italien).

Fra de tidligste dage har italienerinderne udmerket sig paa videnskabernes, litteraturens og de skønne kunsters omraader. Og da universiteterne (1875) aabnedes for dem, var dette egentlig kun et gammelt privilegium, som de tog i besiddelse.

I det femtende aarhundrede udnævntes nemlig en kvinde, Laura Creta Serina, til professor ved universitetet i Brescia; og i Bologna virkede i forrige aarhundrede, blandt andre kvindelige professorer, Maria Gaetana Agnesi (født i Mailand 1718). Neppe tyve aar gammel forsvarede hun sine 191 filosofiske theser, der senere blev udgivne under titelen «Propositiones philosophiæ». Hun feirede ogsaa som matematiker store triumfer; og hendes «Institutione analitiche» forskaffede hende embedet som professor i matematik.

Clotilde Tambroni (født i Bologna 1768) var en af sin tids lærdeste kvinder. Hun kunde latin og græsk til fuldkommenhed og skrev vers i sidstnævnte sprog. Ved universitetet i Bologna, hvor hun var

*) Alene i Paris lever der for tiden 2400 forfatterinder.

professor, holdt hun forelæsninger over den helleniske litteratur.

I den første halvdel af dette århundrede finder man i Italien dog kun svage spor af en «kvindesag». Og først efter at rigets enhed er bleven fuldbyrdet, har spørgsmaalet raskt udviklet sig.

Italiens ledende mænd har i de sidste tyve til femogtyve aar med iver arbejdet for fremskridt og oplysning; og naar deres anstrengelser er bleven kronede med held, har dette ikke mindst været til fordel for kvinderne. —

1866 forandrede ægteskabsloven, der tidligere havde været meget ugunstig for kvinden, og fuldstændigt «særeie» er senere bleven indført. Som nævnt blev universiteterne aabnede for kvinderne 1875. Det følgende aar fremsattes forslag om at give kvinden stemmeret i kommunen *), og loven herom blev indført 1883. —

Rundt om i landet er der, foruden en mængde folkeskoler og høiere pigeskoler, oprettet talrige lærerindeseminarier, der bestyres af kvinder. Desuden er der stiftet flere høiskoler, der kan maale sig med de bedste kvindelige undervisningsanstalter i de øvrige europæiske lande. Ermina Fua Fusinato fremkom først med planen til en saadan. Roms magistrat bifaldt samme og udnævnte hende til forstanderinde for anstalten, der aabnedes 1874 med omtrent femti elever.

*) I Lombardiet og Venedig havde kvinden allerede havt stemmeret under østerrigsk herredømme.

Efter hendes død (1876) er skolen bleven betydelig udvidet af Teresa Mamnici, født de Gubernatis, og der er i flere andre af de større byer stiftet lignende høiskoler.

Den italienske regering udviser ogsaa stor interesse for kvindens uddannelse for industrien; den har ladet oprette handelsskoler, givet hende adgang til forskellige stillinger, samt ansat mange som inspektricer ved de offentlige by- og landsskoler.

Navnlig i Nord-Italien, hvor kvindesagen idetheletaget omfattes med større interesse end i den sydlige del af landet, har kvinder selv søgt at befordre fremskridt. Blandt disse maa Antonia Traversi nævnes, der, paa grund af sine fortjenester, 1882 valgtes til æres-opsynsdame ved de offentlige normalskoler.

Anna Maria Mozzoni er dog ubetinget den italienske kvindebevægelses mest begavede forkjæmperinde. 1878 offentliggjorde hun det fortrinlige verk: »Delle condizioni civili e politiche delle Italiane». Og ved kvindekongresen i Rom 1881 holdt hun et foredrag om kvindens stilling, der skildres som et mesterverk i oratorisk henseende, og som modtoges med stormende bifald. Ved samme leilighed stiftede hun en forening til fremme for de kvindelige interesser («Lega promotrice degli interessi femminili»), der staar under dronning Margheritas beskyttelse og tæller baade lærde, forfattere, høie embedsmænd og talrige arbejdere blandt sine medlemmer.

Ved siden af Anna Maria Mozzoni har Adelaide Beccari, udgiverinden af »La donna», Aurelia

Folliero de Luna, udgiverinden af «La Cornelia», Erneste Napoleon, udgiverinden af «L'umanitario», og flere andre gjort sit til at vække interesse for kvindespørgsmaalet. Ogsaa den berømte forfatterinde Dora d'Istria (fyrstinde Helene Koltzoff-Massalsky), af fødsel en rumænierinde, har i mange af sine skrifter arbeidet for sagen.

I den nyeste tid har atter et forholdsvis stort antal italienerinder udmerket sig i videnskabelig henseende: Carla Serena (død 1884), der foretog opdagelsesreiser gjennem Persien, Kaukasus og de andre asiatiske lande, er den eneste kvinde, som har nydt den udmerkelse at udnævnes til medlem af det keiserlige akademi i Wien. Hertuginde Ravaschieri født Filangieri, var den første, som optoges som medlem af akademiet »Pontalana» i Neapel. Dr. Giuseppina Battani er den første kvinde, der har faaet en lærerpost (i anatomi) ved høiskolen i Bologna. Emilia Cavallari, som med udmerkelse bestod sin filologiske eksamen og opnaaede universitetets første præmie for en afhandling, er professor i græsk og latin ved det ovennævnte kvindelige akademi »Fua Fusinato» i Rom. Eva Quintino Sella (datter af den berømte statsmand Quintino Sella) har ligeledes med glans bestaaet professorprøven. Og 1883 fik Italien sin første kvindelige advokat, Lydia Poët. Idetheletaget foreges tallet af de kvindelige studerende stadig, og mange har i de senere aar erholdt prisbelønninger ved universiteterne.

XI.

(Spanien. Portugal).

Skjønt de spanske love gjennemgaaende er mindre gunstige for kvinden, skjønt oplysningen ingenlunde staar høit, og fordommenes magt i Spanien er meget stor, har kvindesagen ogsaa her fundet fodfæste. Mange har taget lærerinde-eksamen, andre har ansøgt om poster ved telegraf- og postekspeditionerne, og ikke faa spanierinder virker ved handelen.

I Madrid, den høiere undervisnings sæde, stiftedes 1869 en forening for kvindelig opdragelse, hvis tilblivelse hovedsagelig skyldes Fernando de Castro, og hvor dygtige professorer underviser gratis. I de aar, denne forening har virket, har mange hundrede kvinder faaet sin uddannelse gennem samme.

Flere spanske universiteter har i længere tid været aabnede for kvinderne.

Paa grund af pigeskolernes lave standpunkt og de vanskeligheder, som er forbundne med at faa god privatundervisning, blev denne adgang tidligere kun i enkelte tilfælder benyttet. Men i de sidste aar har kvindestudiet gjort store fremskridt. 1880 erholdt saaledes Dolores Aleu doktorgraden ved universitetet i Barcelona, og 1881 fik den første kvindelige læge, Martina Casella Bellaski, sit diplom ved universitetet i Madrid. Skjønt sidstnævntes begjæring om tilladelse til at praktisere vakte sterk opposition, var der mange, som udtalte sin tilslutning til hendes andragende. Og bladet «Epoca» fremhævede i en læn-

gere artikel (1881), at det vilde være ønskeligt at faa kvindelige læger. — Senere er antallet af kvindelige studerende steget i høi grad.

Blandt de mange spanierinder, der i nutiden har udmerket sig som forfatterinder, staar i første række prinsesse Maria Isabella, kong Alphonsos ældste søster, der for faa aar siden ægtede prins Ludwig Ferdinand af Bayern. Conception Arenal (gift med den spanske forfatter Garcia Carasco) har gjort sig berømt ved talrige videnskabelige verker, samt ved sine udmerkede afhandlinger om kvindens stilling. Fernanda Caballeros arbejder er oversatte paa forskjellige sprog. Carolina Caronado vakte allerede i sin barndom opsigt ved sin ode til Palma. Forfatterinderne Faustina Saz de Malgar og Angela Grassi har ligeledes erhvervet sig et navn. — — —

Ved siden af spanien skulde det været mig kjært at kunne fremkomme med nogle bemærkninger om kvindernes virken i nabolandet, Portugal. Men desværre kan jeg, efter at have søgt oplysninger paa de forskjelligste steder, kun meddele, at de portugisiske kvinder ingen synderlig interesse synes at nære for selvstændig virksomhed. Og skjønt høiskolerne og universitetet er aabnede for dem, har indtil den sidste tid meget faa benyttet denne adgang.

Heller ikke de praktiske erhvervsgrene søges af kvinderne; og om end enkelte (f. eks. Maria de Carvalho) med held har forsøgt sig paa forfatterbanen, maa man idetheletaget betegne Portugal som et

af de lande, hvor kvindesagen hidtil har fundet mindst tilslutning.

XII.

(Rusland).

Tildels paavirket af udenlandske forfatterinder begyndte man i fyrtiaarene i Rusland at debattere kvindespørgsmaalet. Og russerinderne viste ikke alene interesse for sagen, men de søgte med iver at tilegne sig en høiere dannelse og beviste herigjennem, hvor nødvendigt det var, at der blev gjort omfattende forbedringer i det kvindelige undervisningssystem. —

Bevægelsen for at fremme kvindesagen har ikke været uden resultater. Skjønt lovene i forskjellige retninger fremdeles tildeler den gifte og den ugifte kvinde en afhængig stilling, er hun herskerinde over sin personlige formue. Og naar hun, som følge heraf, betaler skat til staten, berettiger dette hende til at afgive stemme ved byraadet; dog tør hun ikke selv møde op ved valgurnen, men maa lade sig repræsentere af en ven eller slegtning. Hun har desuden adgang til de lavere stillinger i post- og telegrafvæsenet; og Rusland er et af de faa riger, hvor hun kan udnævnes til formynder for et fremmed barn. —

Nadiejda Souslova, en bondedatter, som nu praktiserer som læge i St. Petersburg, var den første kvindelige student, der (1864) lod sig immatrikulere ved universitetet i Zürich.

Mange af hendes landsmandinder fulgte snart efter:

1870 studerede toogtyve russerinder ved samme universitet; 1872 steg antallet til fireogfemti, og 1874 til seksognitti. 1875 kaldte en keiserlig ukas pludselig russerinderne til hjemmet.

Om end fremdeles mange fuldender sine studier ved fremmede universiteter, benytter de fleste nu [den adgang, der staar dem aaben i deres fødeland.

1872 oprettedes den medicinske skole for kvinder i St. Petersburg; og ved denne anstalt har, indtil fornylig, mange fuldendt sine studier. Idetheletaget virker ikke mindre end 350 kvindelige læger i Rusland, hvoraf i hovedstaden henved 100.

I den sidste tid har der hævet sig mange stemmer mod de studerende kvinder, fordi man beskylder de fleste af dem for at være nihilistinder. Og da den ovennævnte medicinske skole paa grund af økonomiske forhold maatte indskrænke sin virksomhed, greb de offentlige autoriteter leiligheden til at reise vanskeligheder for kvindens adgang til den lægevidenskabelige eksamen. *

De russiske læger og videnskabsmænd har derimod stillet sig paa kvindernes side. Og ved den store læge- og naturforskerkongres i Odessa (1882) blev kvinderne ikke blot optagne som aktive og passive medlemmer, men til præsident for afdelingen for zoologi og antropologi valgtes fru Perejaszlawzew, i den matematiske afdeling præsiderede fru Sophie Kowalewska, og i underafdelingen for sundhedspleien fru A. A. Rosina. Deltagerne benyttede desuden anledningen til at vise sin sympati for kvindesagen; pro-

fessorerne Kowalewski, Skworzeff o. a. hævdede i anerkjendende ord kvindernes berettigelse til at virke for videnskaben. Og ved kongressens slutning fremkom den berømte professor Owanikoff med følgende forslag:

»I betragtning af den store og utvivlsomme nytte, som den russiske nation paa det lægevidenskabelige gebet har af kvinden, foreslaar jeg naturforskernes og lægernes syvende kongres at anmode regjeringen om atter at optage de medicinske kursuser for kvinder i St. Petersburg.«

Forslaget blev modtaget med stormende jubel. Og senere er der fra mange af landdistrikterne bleven fremsendt bønskrifter i samme anledning; saavidt vides, har dog alle henvendelser hidtil været frugtesløse.

Dette er fuldt saa beklageligt for det russiske folk som for kvinden, da de kvindelige læger er meget opfrende, men lønnes daarligt. I byerne har de kun adgang til at praktisere som kvinde- og børnelæger, og alene i de ensomme provinser virker de noget mere uindskrænket. —

En ruserinde, der har bidraget meget til at skaffe sine landsmandinder en høiere dannelse, er fru Konradi. Hun henvendte sig 1866 til læge- og naturforskerforeningen med anmodning om at virke for, at kvinderne maatte faa adgang til universitetsstudiet. Professorerne viste sig stemte for hendes andragende; adskillige af dem lovede at undervise gratis, og andre understøttede foretagendet med pengemidler. 1878 aabnedes de kvindelige kursuser, der siden hvert aar har været besøgte af talrige elever.

Viden kjendt er den berømte matematiker, fru Sophie Kowalewska, født Korwin-Krukowska (født 1853). Ikke alene er hun den første kvinde, som i vort aarhundrede er bleven udnævnt til professor (i Stockholm); men hun har tillige i Tyskland (Göttingen) erholdt doktorgraden, og er den eneste kvindelige studerende, der hidtil har faaet adgang til universitetet i Berlin.

Fru Resina Perejaszlawzew er en af Ruslands fremragende zoologer, fru Litwinska en dygtig matematiker og fru Iowanoff Ruslands første kvindelige advokat. Fruerne Schrebrenikoff, Tschaikoff og Krasinskojan samt frøken Olga Gortinsky har, blandt mange andre, gjort sig fortjente som læger. De kvindelige medicineres udholdenhed og tapperhed i felten roses overordentlig; og efter slutningen af den rusisk-tyrkiske krig (1877—78) indstilledes flere af dem til riddere af Stanislausordenen.

Ved verker om sociale tilstande har russiske forfatterinder udøvet stor indflydelse. Pseudonymen »W. Krestowsky« er saaledes en kvinde, fru Nadiejda Dmitrijewna Zayontchowska (født 1825).

XIII.

(Tyrkiet. Grækenland).

Det er en naturlig følge af forholdene i Tyrkiet, at kvindebevægelsen ikke i videre udstrækning har

mødt interesse i dette land. Dog er der i de sidste aar udrettet adskilligt for at hæve kvindens dannelse; og sultanen har selv ladet oprette et storartet, offentligt pigeinstitut, der ledes af den dygtige lærerinde, frøken Calavassy og tæller omtrent 350 elever.

Den tyrkiske regjering har ligeledes sendt nogle af sit lands kvinder til fremmede riger for at studere de forskjellige undervisningsmetoder, og flere af disse har senere oprettet skoler efter udenlandsk mønster. —

At der ogsaa i Tyrkiet findes tapre og uforfærdede kvinder, har Adele Hame bevist. Under den sidste rusisk-tyrkiske krig udrustede hun for egen regning et frikorps, som hun selv anførte, og hvormed hun tilføjede fienden megen skade. Paa grund af sine fortjenester modtog hun to ordensdekorationer. Og skjønt hun nu har bosat sig i Mekka, har hun maattet love sultanen at stille sig i de kjæmpendes rækker, dersom en ny krig skulde udbryde. — — — — —

I Grækenland, hvor kvindens stilling er bedre end i Tyrkiet, er der, fornemmelig under den nuværende konges regjering, gjort meget for den kvindelige oplysning. Dronning Olga staar selv i spidsen for institutioner, der arbejder for kvindespørgsmaalet, undervisningsministeren støtter hendes bestræbelser, og græske og udenlandske kvinder deler herskerindens interesse for sagen.

Af de foreninger, der beskyttes af dronningen og nyder tilskud af staten, er »Arsakion» den betydeligste. Den er stiftet af Kechagia og har saavel med-

lemmer i Grækenland som i kolonierne; dens hensigt er at skaffe kvinderne af de høiere klasser en god uddannelse. Ikke mindre vigtig er en anden forening, der virker for kvinden af folket, og hvis bestyrelse har oprettet et arbejdshjem og en kvindelig industri- og haandarbeidsskole.

Universitetet i Athen er for faa aar siden bleven aabnet for grækerinderne. Dog har de endnu ikke faaet ret til at tage læge- eller juristeksamen, og de har heller ingen adgang til at blive apothekere.

Med hensyn til anskuelserne om kvindens sociale stilling synes en omformning gradevis at foregaa i Grækenland. Og naar civilisationen i løbet af et kortere tidsrum har gjort forholdsvis store fremskridt, naar reformer allerede er indførte, lover dette godt for de græske kvinders fremtid. — — — — —

Bevidstheden om kvindens ret til at indtage en medansvarlig stilling i samfundet, om hendes ret til at dele mandens arbeide og hans interesser har trængt frem til de forskjellige lande.

Kvinder, tilhørende de mest uensartede folkeslag, mødes i forstaaelsen af, at det er deres pligt at overtage rettigheder og ansvar. Og kvindesagen, der tidligere kun havde enkelte tilhængere, hvis stemmer overdøvedes af mængden, bæres nu over næsten hele den civiliserede verden frem af en sterk og mægtig strømning.

Modstand og misforstaaelser møder den vel fredeles; men tiltrods herfor tør man tro, at kommende

generationer ubetinget vil anerkjende dens berettigelse og tildele kvinden en sideordnet stilling i samfundet.

Tredie afsnit.

Den norske kvindesag og dens opgaver.

I.

(Kvindesagens nuværende standpunkt).

Vi har i de foregaaende afsnit seet, hvorledes spørgsmaalet om at skaffe kvinderne flere rettigheder bliver diskutteret med stigende iver rundt om i Europa.

Og ikke alene ude i de fremmede lande, ogsaa i vort eget fædeland har bevægelsen brudt sig bane. Man har i forskjellige retninger begyndt at arbejde. Stortinget har havt spørgsmaal under behandling, der vedkommer dette anliggende, pressen debatterer dets berettigelse, og der er stiftet en forening til dets fremme.

Den store almenhed begynder ligeledes mere og mere at tage parti i sagen; og skjønt enkelte modstandere finder sig beføiede til at gjøre forsøg paa at slaa den hen i spøg, og skjønt flertallet af kvinderne heller ikke nærer den rette forstaaelse af dens betydning, har det vist sig frugtesløst at ville ignorere den.

Som en følge af fremskridt paa de sociale og politiske omraader er kvindens stilling bleven en^g anden, end den tidligere var. Ofte er hun af forholdene bleven tvungen til at søge sin virken udenfor familiekredsen. Og eftersom hun har overtaget nye pligter, er ogsaa hendes rettigheder blevne udvidede.

Nødvendigheden, jeg fristes næsten til at sige *nøden*, har aabnet flere porte for hende. Og ved hendes indtræden i stillinger er det ikke alene bleven bevist, at kvindesagen er en nødvendighedssag, men man har ogsaa seet, at det selvstændige arbejde, langt fra at nedværdige hende, netop bidrager til at give hende selvtillid og til at skaffe hende agtelse indenfor sin kreds.

At bevidstheden om kvindespørgsmaalets vigtighed mere og mere trænger ind, sees ikke mindst af de fordele, kvinden har opnaaet ved en forbedret lovgivning.

Hun fik 1842 handelsberettigelse. 1845 fik den ugifte en betinget myndighed (saakaldt «mindreaarighed»). 1848 fik hun ansættelse som haandgjerningslærerinde ved almueskolerne. 1854 blev hun ligestillet med manden med hensyn til arveretten. 1860 fik hun adgang til at virke som almueskolelærerinde. 1863 blev det bestemt, at den ugifte kvinde skulde blive fuld myndig ved femogtyve aars alderen. 1866 blev hun ligestillet med manden i berettigelse til at drive haandverk. 1869 blev myndighedsalderen for mand som kvinde sat til det enogtyvende aar. Samme aar blev hendes adgang til posterne ved almueskolerne endmere udvidet. 1878 fik hun berettigelse til at underkaste sig middelskolens eksamen. 1881 fik hun adgang

til eksamen artium. Og endelig fik hun 1884 ret til at tage alle universitetets eksamener og grader samt til at drive apothekernæringen.

I samme forbindelse kan det bemærkes, at flere andre erhvervskilder er blevne aabnede for kvinden.

1858 blev den første dame (frøken Breda) ansat i telegrafvæsenets tjeneste; og for tiden er omtrent fire hundrede beskæftigede i dette fag. Paa et par af de smaa stationer besøger telegrafistinden desuden stedets post*).

Ogsaa til andre grene af den offentlige administration har kvinden adgang; nogle er ansatte i regjeringskontorerne, og et antal har faaet poster ved bankinstitutionerne.

Et glædeligt tidernes tegn er det, at en stor mængde damer af de bedste stænder, der i gamle dage vilde have tænkt sig det umuligt at undervise andre end børn af den dannede klasse, nu (benyttende den ovenomtalte adgang) virker ved folkeskolerne rundt om i landet**), hvor de saavel tæller gutter som piger blandt sine elever.

Der praktiserer desuden seks kvindelige tandlæger i vort land; adskillige kvinder er organister, og én er bibliothekar ved Bergens offentlige bibliothek.

Hvad kvindernes benyttelse i den private tjeneste

*) For at blive optaget som elev ved statstelegrafens kursus maa man være under femogtyve aar samt have absolvert middelskolens afgangseksamen med bedste karakter.

***) Alene i Kristiania er henved tre hundrede kvinder ansatte som almueskolelærerinder.

angaar, er det bekjendt, at denne stadig bliver mere og mere almindelig.

Som lærerinder ved pigeskolerne er et meget betydeligt antal i virksomhed, og endog ved flere private gutteskoler benyttes lærerinder.

Mange kvinder har ansættelse i handelsfaget. Og det er ikke blot i detail-handelen, man bruger kvindelige hjælpere, men man ser dem hyppigt som bogholdersker og kasserersker ved større merkantile forretninger.

Frøken Cecilie Thoresen, hvis energi det for en stor del skyldes, at universitetet blev aabnet for kvinden, immatrikuleredes 1882 som Norges første kvindelige student. Senere har flere fulgt hendes eksempel; 1883 tog saaledes én, 1884 to og 1885 fem kvinder studentereksamen.

For kvindens uddannelse til forskjellige erhverv er der gjort adskilligt. Som en frugt af «Kristiania forening til fremme for det kvindelige haandverk» (stiftet 1861) fremgik 1876 den kvindelige industriskole, der bestyres af kaptein Just Gude-Smith og besøges af elever fra de forskjellige landsdele. Og «Kristiania handels-gymnasium» har oprettet en særskilt klasse for kvinder.

Som det seneste fremskridt paa kvindesagens omraade kan nævnes, at den første kvinde, døvstumme-lærerinden fru Hedvig Rosing, 1885 er bleven valgt til medlem af den kongelige skolekommission.

Ser man sluttelig hen til foreninger, som arbejder for de kvindelige interesser, tør man med grund sige, at hvad der allerede er opnaaet, ikke er ubetydeligt.

Der findes i Kristiania, Bergen og Trondhjem læseforeninger for kvinder, hvis hensigt er! at give kvinderne let og billig adgang til inden- og udenlandske bøger, blade og tidsskrifter.

En af de ældste institutioner, der i Kristiania virker for fattige kvinder, er ægteparret Schandorffs »Eugeniastiftelse», hvor forældreløse pigebørn uddannes til tjenestetyender.

1883 oprettedes i Kristiania et »herberge for unge kvinder«, der er beregnet paa at yde tjenestepiger og andre enlige kvinder et midlertidigt tilflugtssted. Ikke mindre opmærksomhed fortjener to »tjenestepigehjem«, hvor de unge piger oplæres i alt til deres fag hørende, samt forskellige »søndagshjem«, af hvilke navnlig frøken Gillebos søges stærkt af hovedstadens tjenende kvinder.

1859 er der i Kristiania oprettet et »Magdalene-asyl« og 1883 stiftet et hjem for løsladte kvindelige straffanger (»Ebenezer«). Endelig maa »Kristiania sædelighedsforening« nævnes (stiftet 1882), der nærmest kaldtes til live ved diskussioner i Kristianias arbeider-samfund.

Til trods for fremskridt paa saa mange omraader staar dog fremdeles et rigt virkefelt aabent for kvindesagens venner i vort land. Og kaster vi blikket paa den indbydelse, som kvindesagsforeningen 1884 har udstedt, ser vi, at det fornemmelig er om fire hovedspørgsmaal, interessen for øieblikket koncentrerer sig, nemlig:

- 1) Om en bedre uddannelse for kvinden, 2) om

hendes adgang til selvstændigt erhverv, samt bedre lønningsforhold, 3) om hendes stilling i ægteskabet og 4) om stemmeret for kvinden.

Selvfølgelig vilde det endnu være forhastet at udtale nogen mening om, hvorvidt samme forening vil være istand til at fremhjælpe kvindesagen til seir. Idet jeg gaar over til de enkelte spørgsmaal, der er opstillede paa dens program, vil jeg derfor kun fremsætte ønsket om, at mange maa følge det kald, der lyder til dem gennem denne. Jeg vil ønske, at de, som dunkelt føler bevidstheden om kvindesagens vigtighed, maa samle sig om forkjæmperne og finde klarhed for sit maal, og at de ivrige, der nu staar i første række, usvækket maa bevare sit mod og sin virkelyst. Men fremforalt vil jeg ønske, at den store skare af lunkne, der aldeles ingen trang føler til at deltage i kampen, med tiden maa forene sig med de øvrige for at støtte den fælles sag.

II.

(Den kvindelige opdragelse. Fællesundervisningen).

Af alt, hvad der staar paa kvindesagens program, er efter min mening intet af den vidtrækkende betydning som spørgsmaalet om en bedre uddannelse for kvinden. Og hvilke anskuelser man end hylder ligeoverfor bevægelsen i sin almindelighed, forekommer det mig, som om alle burde være enige om at arbeide for dette anliggende.

Men ligesaa vist som det er, at kvindens uddannelse i vort land ingenlunde staar paa samme høide som mandens, ligesaa vist er det ogsaa, at det vilde være en ensidig opfatning af uddannelsesspørgsmaalet, om man betragtede pigeskolernes omordning som det eneste virksomme middel til kvindens bedre opdragelse. Til enhver tid vil denne nemlig først og fremst afhænge af hjemmets indflydelse. Og saa længe man i hjemmene lægger mere vægt paa, at døtrene opdrages for selskabslivet end for alvorlig virken, saa længe man heller vil, de skal glimre ved overfladisk uddannede talenter end anvende sin tid til beskæftigelser, der kan være dem til virkelig nytte i livet, tør man ikke udelukkende tilskrive skolerne, at den kvindelige undervisning staar tilbage for den mandlige.

Vistnok kan man indvende, at kvinden ogsaa under vore nuværende forhold i flere henseender faar en omhyggelig opdragelse. Og mange forældre taler stadig om, hvorledes smaapigerne bliver mere end nok anstrengte ved at lære alt, hvad der for tiden udfordres.

Det er ganske sandt; de maa ogsaa nu læse og arbejde. Vi ser dem ofte bøiede over bøgerne, medens sønnerne styrker sig ved hældende bevægelse i fri luft. Og hvad enten de er i besiddelse af en smule musikalsk sans eller ganske er blottede for denne evne, hører man dem aar ud og aar ind hamre løs paa pianofortet til plage for sig selv og til pine for sine omgivelser. Ja, selv naar moderen en enkelt gang ønsker en haandsrækning af sin halvvoxne datter, er

vi hyppig vidne til, hvorledes hun afvises paa grund af de ventende skolearbeider.

Men sagen er, at medens sønnen vel ved, at hvad han lærer i barndommen og ungdommen, og den maade, hvorpaa han senere udnytter de kundskaber, han har tilegnet sig, vil bestemme hans senere stilling i samfundet, har datteren somoftest intet andet maal for øie end med tiden at finde en forsørgelse ved ægteskab. Og medens forældrene med opmærksomhed vaager over gutternes fremskridt, er det i de fleste familier temmelig ligegyldigt, hvad pigerne lærer, naar de kun regelmæssig flyttes fra klasse til klasse, opfører sig pent og tækkeligt og idetheletaget kan regnes med blandt vore pigeskolers gennemsnitselever, der lidt efter lidt udvikles til mere eller mindre tiltalende unge damer.

Alle bestræbelser for at forbedre den kvindelige undervisning vil vise sig utilstrækkelige, saa længe hjemmets opdragelse ikke gaar haand i haand med skolens. Og saa længe døtrene heller ingen trang synes at føle til at faa del i de kundskabsskatte, der ligger aabne for manden, men lader sig nøie med den ydre politur, hvormed en stor del kvinder søger at dække uddannelsens huller og mangler, kan ingen gennemgribende omvæltning fuldbyrdes. —

Hvordan end hjemmets indflydelse er, kan det paa den anden side ikke negtes, at man har ret til at fordrø, at pigeskolerne stilles paa samme trin som gutteskolerne. Og at den anledning, kvinden hos

os har til uddannelse, staar tilbage for mandens, er en kjendsgjærning, man ikke tør lukke øiet for.

Universitetet er saaledes, for at nævne et eksempel, nu aabnet for begge kjøen; — men hvor meget vanskeligere er det ikke for kvinden at opnaa en god eksamen! Skulde hendes adgang til at studere i virkeligheden være den samme som hans, maatte der være sørget for en tilsvarende skoledannelse for hende.

Hidtil har dette dog langt fra været tilfældet. Og de norske kvinder, der har underkastet sig universitetets eksamen, har været nødsagede til ved kostbar privatundervisning og i forholdsvis kort tid at erhverve de kundskaber, som manden gennem aarrækker skridt for skridt tilegner sig.

Om forholdet skulde blive lige, maatte vort kvindelige undervisningsvæsen undergaa en større forandring. Pigeskolerne maatte enten gjøres til offentlige anstalter og omdannes efter en bestemt og forbedret plan; eller ogsaa maatte man give de kvindelige elever uindskrænket anledning til at deltage i undervisningen sammen med gutterne.

Den første udvei vilde have sine store vanskeligheder og utvivlsomt falde kostbar. Under vore forhold synes derfor fællesundervisningen at maatte komme mest i betragtning. Og henimod dette maal er der nu gjort skridt, idet det norske storting 1884 har bevilget Breviks kommunes ansøgning om at tilstede piger adgang til den der oprettede middelskole*).

*) Senere har stortinget ogsaa meddelt et par andre kommuner samme tilladelse.

Spørgsmaalet fremkaldte ivrige debatter i tinget; og med grund blev det fremhævet, at man ikke stod ligeoverfor det enkelte tilfælde, men maatte forudse de konsekvenser, som bevilligelsen vilde medføre.

Komiteens flertal ønskede andragendet tilstaaet i dette ene tilfælde; mindretallet fandt derimod, at man idetheletaget ingen hindringer burde lægge i veien for de kommuner, der ønskede fællesundervisningen indført.

Endskjønt flere talere ivrede mod sagen, gik minoritetens forslag igjennem med overveiende stemmeflerhed. Og man tør vel sige, at der gjennem denne beslutning er gjort et betydningsfuldt skridt i retning af at skaffe kvinden en grundig og alsidig dannelse. — — —

Fællesundervisningens mange modstandere anvender med forkjærlighed to argumenter mod samme, nemlig: 1) muligheden for, at kvindens helbred ikke vil kunne udholde den, samt 2) at den vil kunne indvirke skadelig paa elevernes moralitet.

Hvad den sidste indvending angaar, forekommer det mig ubegribeligt, at man fremfører denne, al den stund det er et bekjendt faktum, at fællesundervisningen i aarrækker har været indført i almueskolerne paa landet.

Det synes virkelig, som om de modstandere, der taler herom, er mere bange for de rige børns moralitet end for de fattiges. Eller maaske de antager, at de fattigere har renere grundsætninger, fordi de ikke i samme grad som de rige er blevne smittede af vor tids nydelsessyge og overforfinelse? Nu, hvis dette er grunden til, at de finder fællesundervisningen farli-

gere i de høiere skoler end i folkeskolerne, er der virkelig nogen mening i argumentet. Imidlertid tror jeg, at hvor fordærvet vort samfundsliv end er, vil fællesundervisningen ligesaa lidt være skadelig for de riges som for de fattiges børn. Overalt ser vi jo, hvilken god indflydelse det daglige samvær mellem brødre og søstre udøver, og hvorledes pigerne ved omgang med gutterne har anledning til at tilegne sig forskjellige værdifulde egenskaber, der vanskelig udvikles udelukkende blandt søstre. Vi ser desuden, hvorledes sønnerne, hvilke erfaringer de end senere gjør med hensyn til kvinden, næsten altid bevarer sin kjærlighed og sin agtelse for dem, de er opdragne sammen med.

Dette vil efter min mening i udvidet maalestok blive frugten af guttens og pigens sideordnede plads i skoleværelset; thi det fælles arbejde vil netop bidrage til at give dem den rette agtelse for hinanden. De vil herigjennem bedst lære at skatte hinandens evner og egenskaber, og der vil komme større sandhed og klarhed over deres gjensidige forhold til hinanden. — —

Man hører enkelte af fællesundervisningens modstandere fremhæve, at skjønt de ikke frygter dens skadelige indflydelse i barneaaarene, anser de dette system for meget farligt i ungdommen.

Det er merkeligt, at disse modstandere ikke ogsaa tager anstød af, at halvvoxne piger undervises af unge lærere. Og endnu merkeligere synes det mig, at disse frygtssomme sjæle, som ikke tør se begge kjøn sidde i samme klasse, beskjæftiget med samme arbejde, anser det

som ganske i sin orden, at de uden tvang danser sammen, spadserer sammen og morer sig sammen.

Vel sandt, enhver ting i livet kan medføre uheldige virkninger. Men skulde man undlade at foretage gavnlige reformer af frygt for mulige farer — hvor vilde saa fremskridtene blive af?

Naar enhver elev er optaget med sit arbejde, og naar enhver har sine pligter, er der desuden liden grund til at frygte, at piger eller gutter skal hengive sig til usunde længsler; thi, som den engelske forfatterinde Maria Grey bemærker:

»Kurmageri er en frugt af lediggang; men der bliver ikke megen tid til kurmageri, naar gutter og piger, unge mænd og unge kvinder, hver er bestemte paa ikke at løbes agterud i det løb, hvor de begge skal prøve sine kræfter. Hvad de groveste former af lasten angaar, maa det være en i sandhed grundfordærvet, ungdom, som med forsæt vil ødelægge sin skole- eller legekammerat fra barneaarene, og derfor vil slige ynglinge være undtagelser« — —.

Den, vistnok i de flestes øine, veltigste indvending mod fællesundervisningen er kvindens svagere helbred, der skulde gjøre det farligt for hende at underkaste sig en mere anstrengende skolegang.

Jeg kan forstaa, at mændene, naar de betragter vore nervøse og blegstotige kvinder, har let for at tro, at disse af naturen er svagere udrustede end det »sterke« kjøen. Og det er begribeligt, naar de derfor, opfyldte af omsorg for den kommende slegt, yderst nødig ser,

at disse svagelige væsener anstrenger sig med aandsarbeide.

Jeg kan forstaa, at mange fædre, der hører døtrene klage over hovedpine, ondt for brystet og lignende onder, finder det heldigst, at de ikke studerer andet end morskabslæsning og Hanna Winsnes's visdomsbog. Og kun altfor naturligt er det, at de ofte føler sig fristede til med Per Gynt at udbryde: »kvinderne, det er en skrøbelig slegt!»

Men derimod kan jeg aldeles ikke begribe, at mødrene, der selv har lidt og ofte fremdeles lider under en forkjært opdragelses sørgelige følger, synes blinde for, hvorfor kvindeslegten er saa svag.

Jeg har ovenfor fremhævet det, og jeg gjentager det atter: det er paa hjemmenes indflydelse, man hovedsagelig maa bygge haabet om forbedringer! — Hvorledes opdrages nu flertallet af vore kvinder? De opdrages fra barndommen af til at blive pyntedukker og forkvakles i ni af ti tilfælder, forinden de er komne til udvikling.

Allerede kvindens dragt synes jo beregnet paa at gjøre hende til et unaturligt og hjælpeløst væsen. Hun indsnevres i en tvangstrøie, der benævnes »korset», og som absolut forhindrer de kvindelige organer fra at udvikle sig normalt. Hendes fodbeklædning forsynes med hæle, der er saa høie, at hun tvinges til fra morgen til aften at hoppe omkring paa taaspidsen, en stilling, der ikke alene gjør hendes gang uskjøn, men er høist skadelig for hele legemet; kortsagt, hun væn-

nes i enhver henseende til at følge moden paa sundhedens bekostning.

(At denne modegalskab, som de forfængelige mødre allerede indplanter hos sine døtre i barneaarene, tillige har sin meget uheldige indflydelse paa kvindens karakter, er vistnok en anden side af sagen, men fortjener derfor ikke mindre at betænkes).

I en for sundheden ødelæggende paaklædning besøger de smaa piger i byerne næsten hver vinter et dansekursus. De deltager (meget oftere end gutterne) i al slags selskabelighed, i offentlige fornøielser, gaar i thetret, for ikke at tale om barneballerne.

Som følge af disse adspredelser er de naturligvis den næste dag uskikkede til læsning. Og, indelukkede i den usunde stueluft, hænger de nu over bøgerne istedenfor at tænke og beheftes fra barndommen af med nervøsitet, kardialgi, blegsot og alle mulige andre sygdomme, som man tilskriver kvinden, fordi hun hører til det »svage« kjøn, uden at tænke over, at ikke naturen, men opdragelsen, ikke hendes konstitution, men hendes levemaade har fremkaldt disse.

Om at indskrænke adspredelserne eller afslaa indbydelser hører man hos den voksne kvinde endnu mindre tale end hos smaapigerne. Og selv om man tydelig ser, hvorledes hun dag for dag bliver mere og mere lunefuld, nervøs og svækket, er baade hun og hendes omgivelser stolte og tilfredse, naar hun gjør lykke i selskabslivet eller, for at bruge et bekjendt udtryk, er »rigtig i vinden« — den første betingelse

for, at hun har udsigt til at trække et heldigt nummer i ægteskabets lotteri!

Men kan hun, tiltrods for, at hendes legemskræfter hverken i barndommen eller ungdommen er blevne sundt udviklede, tiltrods for en for helbreden i høj grad skadelig dragt, tiltrods for blegsot og andre svagheder, dog holde ud om aftenen og natten at jage omkring i selskaber og paa baller og om dagen time efter time at klimpre paa et klavér, da maa man isandhed forundret spørge, hvorfor hun, om hun skaanede sin helbred, ikke skulde have kraft til alvorligt arbejde og studier?

Jeg vover at paastaa (og netop fordi jeg som kvinde udtaler dette, forekommer det mig, at mine ord fortjener vegt!), at man, naar pligter og regelmæssigt arbejde afløser fornøielser og fester, og naar kvinden anvender sin fritid til gymnastik og bevægelse i den friske luft, vil faa se, at hendes helbred aldeles ikke er saa svag, som hun gjerne vil indbilde sig selv og andre.

Og naar hun bliver saa selvstændig og villiesterk, at hun ikke, som nu, blindt hen bøier sig under modens unaturlige fordringer, da -- men ogsaa først da -- vil mange kvindelige svagheder ganske ophøre at eksistere. Da vil man faa øiet op for, at hendes helbred ikke alene kan udholde fællesundervisningen, men at naturen, om den vei, den har anvist kvinden, end er en anden end den, den har anvist manden, dog har udrustet hende med samme helbred og samme kræfter som ham.

III.

(Om kvindens adgang til selvstændigt erhverv. Bedre lønningsforhold).

Gjennem aarhundreder har man vænnet sig til at maale kvinden efter en bestemt, yderst indsnevret maalestok. Man har i de forskjelligste tonearter varieret det forslidte thema om, at underdanigheden er hendes første pligt, og kjøkkenstel det eneste arbeide, der passer for hende. Og skjønt man undertiden har akkompagneret disse theser med nogle poetiske udydelser om, at hun er skabningens krone og mandens ideal, har udtalelserne i reglen antaget formen af den mest tørre hverdagsprosa ligeoverfor hustruer, døtre og andre nærstaaende kvinder. —

Hvad under derfor, at de fleste mænd, og deriblandt selv de, som aldeles ikke stiller sig fiendtlig ligeoverfor kvindesagen, kun ugjerne indrømmer, at kvinden egner sig til andre end underordnede stillinger, og især opløfter et forbitrelsens skrig, naar hun søger adgang til de erhvervskilder, de selv øser af. —

Loven om hendes adgang til apothekernæringen har hidtil vist sig uden væsentlig nytte, fordi de fleste apothekere synes uvillige til at antage kvindelige lærlinge. Spørger man lægerne, om de anser kvinden for skikket til deres gjerning, svarer de fleste med et energisk nei, skjønt de samtidig ivrer for hendes deltagelse i sygepleien, og skjønt man fra andre lande

forlængst har hørt beretninger om de kvindelige lægers velsignelsesrige virken.

Ogsaa utallige andre stillinger tvivler man paa, at hun kan beklæde. Tiltrods for at handelsmænd benytter kvindelig hjælp paa kontorer og i butikker, paa staar saaledes mange af dem, at hun kun er istand til at udfylde de underordnede pladse.

Hvad skulde der vel være i veien for, at kvinderne i større udstrækning ledede merkantile og industrielle foretagender? Allerede nu ser vi dem jo undertiden etablere egne butikker. Og meget hyppig er vi vidne til, hvorledes enker ikke blot med held fortsætter sine afdøde mands forretninger, men driver dem efter udvidet maalestok. —

Indgroede fordomme og skinsyge fra mændenes side, en skinsyge, der bedst beviser, hvor meget man frygter den kvindelige konkurrence, er to af de ting, som hidtil mest hemmende har stillet sig op mod kvindens adgang til flere stillinger.

Og fordi hun endnu ikke overalt har havt leilighed til at prøve sine kræfter, paa staar man, at hun mangler betingelser for at overtage dette eller hint arbejde, og at hendes helbred ikke kan udholde dette eller hint.

En del af fordommene har dog nødvendigheden hjulpet med til at rydde til side; thi efterhvert som kravet paa, at hun faar leilighed til at sørge for sig selv, er bleven høilydt, har man ogsaa indsoet, at mangan stilling, der tidligere udelukkende var forbeholdt manden, er ligesaa hæderlig og ligesaa berettiget for hende.

Mandens skinsyge synes derimod at vokse; og den vil kun ét middel kunne afhjælpe: kvinden maa vise, at hun baade kan og vil optage konkurrencen, og at hun er istand til at udfylde sin stilling. Gjør hun dette, vil hans tro paa, at han har eneberettigelse til de forskjellige erhvervsgrene nok forsvinde. Han vil i kappestriden med hende lære at indse rigtigheden af fader Holbergs Ord:

«Den som bekvemmest er, lad den ved roret staa!
Skal A, skjönt hun er vis, fordi hun er en kvinde,
Fordi hun gaar med skjørt, fordømmes til at spinde?
Skal B, som er en nar, en drukkenbolt, et faar,
Straks mester være just for han med bukser gaar?»

Nei, lad kun kvinden faa adgang til de poster, hun ønsker at beklæde; da vil kjendsgjærningernes magt vise sig som det bedste middel til at borttrydde forældende anskuelser. — — — — —

Ved siden af telegrafvirksomheden, der i vort land ialmindelighed ansees som den sikreste og bedst lønnede stilling for kvinden, søges lærerindeposterne med forkjærlighed af de norske damer, der ønsker en selvstændig virkekreds.

Naar imidlertid adskillige, der ikke føler lyst, endstige «kald», til lærerindens ansvarsfulde gjerning, idet de vælger denne levevei, trøster sig med, at det er kvindens bestemmelse at blive moder og «opdragerinde», da er dette vistnok mindre heldigt. Og ser man hen til de ikke faatallige, som trætte og utilfredse slider sig op som skolelærerinder, timelærerinder og guver-

nanter, er det umuligt at afholde sig fra tanken paa, at disse vilde handlet klogere, om de havde søgt et praktisk erhverv, hvortil de sandsynligvis vilde været bedre skikkede, og hvor de ofte vilde havt udsigt til et større pekuniært udbytte.

Idethele forekommer det mig, som om det vilde være hensigtsmæssigt, om det blev mere almindeligt, at kvinderne nedsatte sig som handlende. Netop i dette fag vilde de have leilighed til at udvise energi og dygtighed; og da vilde man vist faa se, at mange af dem er i besiddelse af administrationstalent og øvrige betingelser for selvstændigt at lede en større forretning.

Ved siden af handelen er efter min mening haandverket og industrien næringskilder, der burde benyttes i større udstrækning end hidtil.

Udlandets kvinder kultiverer med forkjærlighed kunstindustrien, et virkefelt, som endnu for en del ligger udyrket i vort land. De forskjellige veie, der gennem denne er aabuede, f. eks. træskjærerarbeide, porcellæn- og majolikamalning, lithografien, fotografien, xylografien etc., er altsammen erhvervsgræne, der ikke nødsager kvinden til at træde ud af sin egen familiekreds, og som ialfald synes langt at burde foretrækkes for posterne «til nytte og hygge», der, ifølge jevnlige avertissementer i vore dagblade, søges med iver af damer «med smaa fordringer».

Enkelte glimrende stjerner i kunstens verden, beretninger om næsten fabelagtige gager, der i udlandet udbetales de store kunstnerinder, og endelig den udprægede lyst til at glimre, der karakteriserer en del

af det smukke kjøn, lokker mange kvinder til at betræde kunstnerbanen, selv om begavelsen er temmelig ubetydelig.

Det kan ikke negtes, at man i vort land, ved siden af enkelte størrelser, ser et altfor stort flertal middelmaadigheder. Al den velvillige, men i almindelighed lidet værdifulde assistance, man i koncertsalen hører af damer, hvis fremtræden møder liden sympati, og hvis tilbagetræden intet spor efterlader; den oversvømmelse af kvindelig dilettantisme, som møder vort øie i de forskellige maleriudstillinger; musiklærerinderne, der frister en kummerlig tilværelse ved at give timer til lave priser, alle afgiver de talende eksempler paa, at en smule talent for ofte bliver forvekslet med geni og paa, at skjønt mange tror sig »kaldede«, er kun faa »udvalgte«.

Tildels kan maaske grunden til dette uforholdsmæssige antal kunstnovicer søges i den omstændighed, at adgangen til forskellige andre stillinger er vanskeliggjort. Men ikke mindst er aarsagen vel den, at mange, naar de i nogle aar har spillet piano hos en berømt lærer, eller naar de kan kopiere et lidet landskab, straks indbilder sig, at de er fuldt færdige til at indregistreres i kunstnernes rækker, og overser, at grundige forstudier er endnu nødvendige i kunstens end paa andre omraader.

Hvilken vei man betræder, er og bliver overhovedet en grundig uddannelse den første og vigtigste betingelse for held og fremgang. Kun den kan gjøre kvinden skikket til at hævde sin plads.

Har hun valgt sin livsgjærning, er det imidlertid uklogt at haabe paa laurbær og roser. Hun bør tvertimod huske, at hvad enten hendes gjærning er ringe og ubetydelig eller vanskelig og ansvarsfuld, er det fremforalt arbeide og pligter, som venter hende, og mindes digterens ord:

«Wo man dich hinstellt auch im Leben
Bemühe dich ein Ganzes stets zu sein!
Richt' ernst dein Denken, ernst dein Streben
Auf diesen Kreis dann ganz allein!» —

Dog, det er jo ikke længe siden, kvinderne viste liden tilbøielighed til at virke selvstændigt; og skjønt heldigvis mange fordomme i den henseende nu er overvundne, er det unegtelig fremdeles en hemsko, at mange nærer ulyst til at vælge de stillinger, hvortil de vilde egne sig bedst.

Klager man over, at ikke nok veie er aabnede, tør man desuden ikke overse, at der desværre endnu findes mange damer, der med nedladdenhed betragter dem, der er beskjæftigede i butikker, som modehandlerinder og ved syetablissementerne.

Maatte det mere og mere gaa op for kvinden, at arbeidet adler den fornemme som den ringe, og at hver den, der er et virksomt og nyttigt medlem af samfundet, ogsaa vil finde tilfredsstillelse i sin virken og løn for sit arbeide!

I hendes egne hænder ligger det at vise, hvortil hun egner sig, og hvad hun kan udføre. Er hun fuldt rustet til at optage kampen for eksistencen, væl-

ger hun sin stilling med eftertanke, og gaar hun med iver op i sin gjerning, da vil ogsaa portene aabnes for hende og de sidste fordomme svinde. Da tør man haabe, at hun vil blive en ligesaa pligtopyldende og ligesaa uundværlig arbeider i det store samfund, som hun tidligere har været det i den engere familiekreds.

»Gjennem kvindens indtræden i det praktiske arbeides tjeneste og kappestrid med manden«, siger den svenske forfatter dr. Josef Linck*), »skal en omveltning finde sted. Vi skal faa se kvinder med større karakter og mindre flitterstads, den unge pige, uagtet roserne paa kinden og uskylden i hjertet, allerede vel erfaren i livets strid. Kvinden skal ikke længer leve alene for andre, men direkte indgribe i samfundsforholdene. Vi skal faa se hende løfte sig mægtig fra egne pligter til endnu høiere interesser, til dem for staten, kirken og arbeidet, videnskaben, litteraturen og kunsten, økonomien, industrien og handelen, med ét ord til interesse for menneskeheden, dens fælles ansvar, nederlag og triumfer. Og denne løftning, i forening med hendes øvrige fortræffelige egenskaber, skal siden mangfoldig gjenvirke paa ægteskabet, børneopdragelsen, sæderne og skikkene, paa hele vor kultur«. — — —

Nøie forbundet med kvindens adgang til selvstændige stillinger er spørgsmaalet om bedre lønningsforhold.

Det er bekjendt, at hun næsten overalt lønnes meget daarligere end manden, hvor hun har samme

*) Dr. Josef Linck: »Det kvinliga arbetet« (S. 134).

arbeide og samme ansvar. Fra den høieste stilling og til den laveste: i telegrafvæsenet, skolevæsenet, ved handelen, i fabrikkerne, ja endog i flere grene af kunsten maa hun finde sig i at faa langt mindre betaling. Og i vor oplyste, vor humane tid anser man dette som ganske i sin orden, endskjønt man villig erkjender, at hun udfører sit arbejde fuldstændig ligesaa godt som ham.

Hvilken sørgelig alderdom venter ikke under disse forhold den selvstændige kvinde! Medens manden ved sparsommelighed og flid næsten altid kan gjøre sig haab om, naar alderen nærmer sig, at have sammenparet saa meget, at han rolig kan se fremtiden imøde, er det gennem et helt livs anstrengende virksomhed omtrent umuligt for hende at opspare mere end en liden nødsskilling. Og i flertallet af de stillinger, hvor hun er pensionsberettiget, er denne, paa grund af løningsforholdene, kun ubetydelig.

Som forsvar for dette system fremhæver mange, at kvinden ikke har saa store fordringer som manden og derfor kan lade sig nøie med mindre. Dette er i sandhed et lidet værdifuldt argument; thi forudsat, at hun virkelig er saa nøisom, saa vinskibelig og har saa smaa fordringer, er det jo meningsløst at straffe hende for disse dyder.

Rimeligt er det dog, at man med tiden ikke alene vil komme til erkjendelsen af, at systemet i og for sig er uretfærdigt, men at det tillige er uheldigt, fordi det i flere stillinger besværliggjør adgangen for manden.

Dersom kvinderne selv ved konsekvent sammen-

slutning vilde søge at bidrage til dette spørgsmaals løsning, turde man vel ogsaa haabe, at den frie konkurrence mellem ligestillede individer mere og mere vilde bevise nødvendigheden af, at der betales samme løn, hvor der ydes samme arbeide.

IV.

(Særeie i ægteskabet. Den gifte kvindes myndighed).

Blandt de spørgsmaal, som staar paa den norske kvindesags program, er i den sidste tid navnlig særeie i ægteskabet ivrig bleven diskutteret saavel i den lovgivende forsamling som i pressen og inden private kredse.

1871 fremsatte hr. Søren Jaabæk i stortinget et forslag om at forandre ægteskabslovgivningen. Som en følge heraf besluttede odelstinget enstemmig »at anmode regjeringen om at tage under overveielse, hvorvidt den gjældende lovgivning angaaende de former, hvorunder særeie mellem ægtefolk kan stiftes, burde undergaa en forandring, og i tilfælde fremsætte forslag for næste storting«.

Paa grund af denne henvendelse nedsattes en kongelig kommission for at behandle sagen.*) Dennes forslag blev dog først 1876 i tildels forandret form overbragt stortinget som kongelig proposition.

I propositionen fastholdtes den gamle ordning, fæl-

*) Professor Aschehoug, assessor Lambrechts og statsminister Richter var kommissionens medlemmer.

leseie, som almindelig regel, medens der var foreslaaet enkelte forbedringer i ægteskabsloven; saaledes lettere adgang til at oprette ægtepagt, samt hustruens ret til (NB. med den høie øvrigheds specielle tilladelse!) at forlange boet skiftet og særeie indført, hvor der forelaa øiensynlig grund til at frygte, at manden vilde ødelægge midlerne.

Den kongelige kommission havde desuden foreslaaet, at hustruen skulde have raadighed over, hvad hun fortjener. Men af forslaget var denne paragraf udeladt, og den blev først atter optaget 1881.

Skjønt lovforslaget senere omtrent hvert aar (med undtagelse af 1883 og 1885) har været fremsat i stortinget, skjønt snart femten aar er forløbne, siden spørgsmaalet reistes, og skjønt det i løbet af disse femten aar ikke alene har været behandlet af den kongelige kommission, af regjeringen, af odelsting, lagting og storting, men endog har været sat under overveielse af landets samtlige kommunebestyrelser, er intet afgjørende skridt foretaget i sagen.

Foruden de mænd, som i tinget har arbejdet for dette anliggende, har det fundet talsmænd i vore store digtere (Ibsen, Bjørnson, Lie og Kielland), som, da flertallet af kommunebestyrelserne udtalte sig mod samme, offentliggjorde en protest, hvori det bl. a. heder:

«Vi lader staa hen, fra hvilken tid formandskaberne fik denne særskilte fuldmagt fra kvinden; vi indskrænker os til at hævde, at den forudsætning, hvorfra de fleste formandskabsbetænkninger gaar ud, nemlig at ægteskabet i

almindelighed grundlægges paa kjærlighed, den er neppe rigtig. Selv om saa var, tør vi i en saa alvorlig sag minde om, at kjærligheden er en mangfoldig ting, til grundlag for en varig økonomisk ordning er den lidet skikket». —

Og endvidere:

»Kvinden maa vide og føle, at hun træder ind i ægteskabet med samme lovlige ret som manden. Ikke alene hun, men manden vil moralsk vinde herpaa, og samlivet lettere fra først af faa det rette værdighedspræg.» — — —

Spørgsmaalet om særeie er, som allerede nævnt, bleven behandlet paa mange forskellige steder; her vilde det derfor kun føre til gjentagelser at forsøge at belyse dets enkelte sider nærmere. Det er vel desuden heller ingen tvivl underkastet, at det mere og mere begynder at gaa op for almenheden, at en forandring i ægteskabslovgivningen er aldeles nødvendig.

At idetmindste den største del af kvinderne — altsaa den part, som sagen nærmest angaar — meget ønsker en reform, synes tydelig at fremgaa af de udtalelser, man næsten overalt hører.

Eller skulde det være mig alene, til hvem kvinder af de forskjelligste aldre og samfundsklasser har omtalt sin sympati for dette spørgsmaal? Nu, da kan jeg ialfald forsikre, at jeg har hørt adskillige, der ellers ikke sværmede for «kvindesagen», sige: «At faa indført særeie vilde være en uhyre vinding. Denne lov burde vi allerede havt for lang tid siden». Og jeg har hørt utallige, som med hensyn til sine anskuelser for-

øvrigt var meget konservative, ytre: »Det er sørgeligt for os kvinder, at denne lov møder saa megen modstand!» — Mange har talt om, hvilken nød og elendighed der kunde afhjælpes, om manden ikke, ifølge lovgivningen, havde ret til egenmægtig at skalte og valte over hustruens medbragte midler, medens atter andre har fremhævet, at de vilde føle langt større lyst til ved selvstændigt arbejde at erhverve noget til det fælles bedste, dersom loven blev forandret.

Jeg tror at turde tilføie, at de fleste af de norske kvinder, der har beskæftiget sine tanker med denne sag, vil hilse den dag med glæde, da der bliver gjort — om end kun et lidet — skridt til at betrygge deres stilling i ægteskabet, og at de tusinder af hustruer rundt om i vort fædeland, som lider under trykket af, at mændene efter eget forgodtbefindende tør misbruge og ødelægge deres midler, vil takke og velsigne dem, der har arbejdet for spørgsmaalets heldige løsning.

Vistnok kan det synes som et vegtigt argument mod en forandring paa dette omraade, naar der fra enkelte hold fremhæves, at ægtemanden ifølge bibelens ord har fuld herskerret over kvinden. Og det er isandhed nedslaaende at høre, hvorledes flere præster bekjæmper dette rent økonomiske spørgsmaal med en bitterhed, der synes lidet forenlig med deres til mildhed og menneskekjærlighed viede kald som sjælesørgere, medens de i urokkelig tro paa sin egen ufeilbarhed udbasunerer, at loven om særøie strider mod den kristne opfatning af ægteskabet.

Men kan man, trods al ærbødighed for de kirkelige

traditioner, al ydmyg tro paa et barmhjertigt forsyn, dog ikke blindthen medgive, at det i bibelen er paabudt at bevare forældede love, da har man ikke alene ret til at ønske forbedringer, men ogsaa forpligtelsen til at virke for samme.

Vi er jo saa enige om, at kvindens indflydelse som hustru og moder er af den største betydning for det hele folk, og at det for en stor del er paa denne indflydelse, vi bygger haabet om, at den kommende slegt skal blive god og klog. Alle har vi havt leilighed til at iagttage, at det er de fremragende mødre, der opdrager fædelandets bedste sønner og døtre.

Vilde det da ikke være rimeligt, at vi alle var enige om at arbejde for at skaffe hende en mere sikret stilling inden ægteskabet? Og kan det være rigtigt, at moderen, som vi ser op til med den største kjærlighed og ærbødighed, hun, som hegner om vor barndom og leder vore første skridt, som planter de ædleste spirer i vor sjæl, og hvis aldrig svigtende kjærlighed staar som en lysende ledestjerne i vort liv, at hun, netop fordi hun er hustru og moder (og selv om hun har medbragt hele formuen!), i økonomisk henseende er fuldstændig ligesaa afhængig som sit mindste barn? — — —

Man hører enkelte tale om, at loven om særerie ikke tiltrænges, fordi der hos os findes forholdsvis faa kvinder, som medbringer formue i ægteskabet.

Det er muligt, at det i de høiere kredse i vort land ikke er saa nødvendigt at sikre hustruens raadighed over hendes penge, fordi det i disse kredse ikke hører til reglen, men til undtagelserne, at hun selv har

midler. Og jeg medgiver gjerne, at sagen af den grund kan være temmelig ligegyldig for en stor del af vor embedsstand.

For vor handelsstand derimod, saavel som for vor skibsrederstand, er spørgsmaalet af megen betydning; og vistnok vil det ogsaa vise sig, at denne lov vil blive til velsignelse for vore gaardbrugerdøtre.

Og er det for kvinderne af middelstanden ønskeligt, at særeie bliver indført, saa er det for den arbejdende klasse absolut nødvendigt, at hustruen idetmindste faar raadighed over, hvad hun selv fortjener.

At enhver drikfældig, letsindig eller udsvævende ægtemand, beskyttet af loven, tør fravryste hende den sidste, surt erhvervede skilling, hvormed hun vil mætte sine hungrende børn, maa forekomme enhver som den mest skrigende uretfærdighed. — — — — —

Foruden at give manden ret til at benytte sin hustrus midler paa den vilkaarligste maade gjør loven den gifte kvinde umyndig.

Kjendsgjæringen taler i dette tilfælde tydelig nok for sig selv. Og med udeladelse af enhver personlig refleksion vil jeg derfor kun citere enkelte juristers udtalelser angaaende dette spørgsmaal.

Dr. Francis Hagerup ytrer herom*):

«Kvindens umyndighed i ægteskabet er væsentlig kun en historisk levning fra en tid, da kvinderne overhovedet stod under formynderskab, — et formynderskab,

*) »Hustruens myndighed og ægtefællers formuesforhold«. (Foredrag i Norsk kvindesagsforening. Februar 1885. S. 56.)

der hænger sammen med saavel familieretslige som økonomiske forhold, der er helt forskjellige fra nutidens. Derfor har man ogsaa opgivet det paa de fleste andre steder. Naar man hos os har beholdt det, maa det visselig nærmest bero paa en misforstaaelse.*) —

Statsrevisor, hypothekbankdirektør H. E. Berner har om samme emne bl. a. udtalt følgende**):

«Hustruen bliver — idetmindste efter hvad der læres i juridiske lærebøger — ikke alene umyndig i henseende til formuen, men ogsaa i sine personlige forhold. Manden bliver ikke alene hendes værge, men ogsaa hendes husbond. Han har ikke alene bestemmelsesretten inden det omraade, som tilsiges af det ægteskabelige samliv, f. eks. til at fastsætte opholdssted, men han kan f. eks. endog forbyde hende at paatage sig personlige tjenester. Det er efter vor ret neppe engang hævet over al tvivl, om han ikke har bestemmelsesretten til at afgjøre, om de personlige fornærmelser, der er tilføiede hende, skal blive gjenstand for retslig paa-tale. Hvis hun vil søge erhverv ved at modtage søm eller give informationer, kan manden kaste hendes syarbejde paa ilden og jage eleverne ud af huset. Det er ham, som er husbond i huset. Han bestemmer, hvor skabet skal staa«. —

*) Denne og de følgende udhævelser er gjorte af bogens forfatterinde.

***) H. E. Berner: «Kvindens myndighed og formueretslige stilling i ægteskabet» S. 5. (Afttryk af «Dagbladet» 1880).

At ogsaa den tidligere omtalte kommission har havt øie for nødvendigheden af at gjøre hustruen myndig, fremgaar bl. a. af følgende udtalelser i dens forslag:

»Er man enig om, at der bør aabnes kvinden en adgang til efter ægteskabet at fortsætte sin tidligere næring i eget navn og for egen regning, saa skjønnes ikke andet end, at man maa indrømme den kvinde, som vil benytte sig deraf og til den ende betinger sig, at der intet formuesfællesskab skal finde sted mellem hende og manden, fuld myndighed, og altsaa fritage hende fra at staa under mandens værgemaal eller at indhente hans samtykke til hendes retshandeler.« —

Og videre:

»At en enke, der maaske eier rigdom og har bestyret den vel, eller en myndig ùgift kvinde, der ved egen dygtighed har skabt sig en levevei og betrygget sin fremtid, kun skal have valget mellem at forblive ùgift, eller, hvis hun gifter sig, at opgive sin myndighed og dermed retten til at raade over sit gods og drive sin næringsvei efter sit eget skjøn, er en uberegtiget indskrænkning i den menneskelige frihed.«

V.

(Om kvindens stemmeret).

Naar jeg tilføier et par bemærkninger om kvindens stemmeret, tror jeg som min personlige mening at burde udtale, at jeg ingenlunde antager, tiden

til denne reforms gennemførelse allerede er inde i vort land.

Senere vil det visselig være forbeholdt de norske kvinder at faa stemmeret. Men paa det standpunkt, paa hvilket en stor del blandt dem endnu befinder sig ligeoverfor kvindesagen, vilde jeg anse det som betænkeligt, om man indrømmede dem rettigheder, som flertallet neppe vilde sætte synderlig pris paa. Forhastet synes det mig desuden at ivre for at føre dem til valgurnen, saalænge andre spørgsmaal*), der er mere nærliggende, endnu ikke har fundet sin løsning. — —

Til at møde kvindens stemmeret i sin almindelighed med en saa afgjort modstand, som mange synes tilbøielige til, er der dog kun liden grund. Og den omstændighed, at kvindelige regenter gennem alle tider har ledet statsstyrelsen med stor dygtighed, forekommer mig som det tydeligste bevis for, at kvinderne ingenlunde mangler evnen til at danne sig en selvstændig mening om de offentlige anliggender.

Lige fra oldtidens Semiramis og den vise dronning af Saba, hvis navne er blevne bevarede gennem tusinder af aar, og til herskerinder som Englands Elisabeth og Østerriges Maria Theresia beretter historien om, at kvinden regjerede sit land med klogskab og kraft.

Vore nordiske riger har i Margretha eiet en regentinde, hvis skikkelse rager høit op over de fleste

*) F. eks. Undervisningsspørgsmaalet og hustruens myndighed.

af hendes mandlige efterfølgere. Og denne eneste kvinde, der som regjerende dronning har sat paa vort fødelands trone, var, som vi alle ved, ogsaa den eneste, der formaaede at forene de tre broderlande, medens kongerne letsindig spredte, hvad hun havde samlet, og forspildte de rettigheder, hun havde erhvervet. — —

Som tidligere omtalt*) er kvindens aktive og passive valgret med held indført i forskjellige lande. I flere af Nord-Amerikas stater er hun berettiget til at stemme i kommunale og politiske anliggender. I England, hvor hun har erholdt kommunal stemmeret, er det kun et tidsspørgsmaal, naar hun vil faa politisk. Paa Island, i Sverige, Italien og Østerrige-Ungarn stemmer hun i kommunen. I Frankrige debatteres spørgsmaalet. I Tyskland har forkjæmperinder til forskjellige tider**) fremstillet nødvendigheden af at give kvinden stemmeret. Og i Danmark har »Dansk kvindesamfund« opstillet sagen paa sit program. —

Ogsaa hos os vil den tid vel komme, da kvinderne forlanger at være med for at vælge de mænd, der styrer vort lands anliggender. Og da kvinden som manden er underkastet statens byrder, da enken og den ugifte, der arbejder for sit brød, ligesaavel som ham maa afgive sin del af arbeidets løn til offentlige

*) Se andet afsnit: Kvinders virken i fremmede lande.

**) 1865 offentliggjorde Minna Pinoff et skrift, hvori hun hævdede kvindens ret til at afgive stemme. Senere har Hedvig Dohm (1875) samt Gertrud Guillaume-Schack forfægtet samme anskuelse.

skatter, vil denne berettigede fordring tidligere eller sildigere blive indrømmet.

»Men«, indvender enkelte, »endskjønt hun ganske vist betaler skatter, er der dog én pligt, staten paa-lægger, som hun ikke deler, nemlig værnepligten. Skulde hun med fuld ret kunne gjøre fordring paa at faa stemme i de offentlige spørgsmaal, maatte hun ogsaa overtage forpligtelsen til i krigstid at tjene sit fædreland.«

Det er forklarligt, at dette argument bliver fremført og vækker bifaldssmil i vort land, hvis »fædrelandsforsvarere« yderst sjelden synes at tænke paa, at deres militærøvelser er »ei blot til lyst«. — De, som paa nært hold har havt leilighed til at iagttage, hvad kvinderne kan udrette i krigstid, de, som har seet dem med et mod, der ikke staar tilbage for mandens, betræde de pestsmittede hospitaler, som har seet dem dag efter dag og nat efter nat sætte sit liv ind for at lindre de saaredes lidelser, anvender dog aldrig saadanne argumenter; thi de ved, at kvindernes gjerning under krigen beviser ligesaa meget mod og ligesaa megen opofrelse som mandens.

Men da jeg for min part er fuldstændig enig med hine, der mener, at kvinden, efterhvert som hun overtager rettigheder, ogsaa maa overtage pligter, og da vi vist ligeledes kan være enige om, at det vilde være til lidet gavn for fædelandet, om hun forpligtedes til at lege soldat paa ekserserpladsen, synes jeg, at man, naar man indrømmer hende de samme statsborgerlige rettigheder som manden, burde

overveie, om det ikke vilde være hensigtsmæssigt, at hun aftjente sin værnepligt ved at underkaste sig et kursus i sygepleien. Da vilde hun kanske i krigstid vise sig som en ligesaa nyttig fædrelandsforsvarer som manden.

Sandsynligvis vil dette forslag kun vække latter. Og jeg antager, at en meget stor del norske kvinder — for øieblikket idetmindste — vil betakke sig for stemmeretten, dersom den skal medføre saadanne forpligtelser. Imidlertid vil jeg tilføie, at en lignende tanke allerede under den store franske revolution blev fremført af en kvinde.

Legouvé meddeler nemlig, at *marquise de Fontenay* i hin periode rettede en skrivelse til nationalkonventet, hvis hovedindhold var følgende:

»I en stat tør intet fornuftigt væsen udelukkes fra den ære at tjene sit fædreland! Mændene betaler sin gjæld til fædrelandet, idet de forsvarer det mod fienden, og idet de beskytter dets borgere mod faren. Folkerepræsentanter, vi kvinder forlanger den samme byrde! Alle unge piger skulde, forinden de giftede sig, mindst et aar daglig tilbringe nogle timer i hospitalerne, i velgjørenhedsanstalterne, paa alle de steder, der er stiftede til beskyttelse for de ulykkelige. — Kvinderne skulde ogsaa aflægge troskabseden, ikke til staten, men til Gud og til de fattige for, efter at have gjort sin pligt, ligesaavel som soldaten og ligesaa stolt som ham at kunne sige: »Jeg har tjent!«

Fjerde afsnit.

Nogle ord om kvindesagens praktiske betydning i vort land.

I.

(Om kvindesagens betydning. Ægteskabernes faatallighed).

Skjønt kvindesagen har fundet varme forsvarere blandt vor tids fremragende mænd og kvinder, og skjønt unegtelig de fleste, der har tænkt over samme, anser idetmindste en del af de fordringer, dens forkjæmpere opstiller, for berettigede, har den endnu adskillige modstandere.

Først er det de gamle ægtemænd og fædre, som, lunt beskyttede af hjemmets fire vægge, hverken vil se dens store praktiske nytte eller dens ethiske betydning, men bruger vrede ord, saasuart kvindespørgsmaalet nævnes.

Saa er der en anden sort, der paa afstand med forbauset nysgjerrighed iagttager, hvorledes der i horisonten er dukket noget op, der kalder sig «kvindesag». Disse paastaar imidlertid, at naar vore bedstemødre har kunnet leve lykkelige og tilfredse under de tidligere forhold, maa ogsaa nutidens og efterslegtens

kvinder stiltiende og taknemmelige finde sig i de bestaaende.

En tredie flok bliver aldrig træt af at jamre over de moderne, samfundsopløsende ideer og griber hver mindste anledning til at tale om, hvor deilig det var, at kvinderne i gamle dage ikke havde lyst til selvstændighed.

Og endelig har bevægelsen en fjerde sort modstandere, som ikke ugjerne ser, at deres døtre bliver selvhjulpne, naar de af naturen er saa stedmoderlig behandlede, at man ikke tør gjøre regning paa, at der vil indfinde sig en frier, men som tiltrods herfor uophørlig raaber paa, at det er kvindens bestemmelse at blive hustru og moder. — —

Hvad de førstnævnte angaar, der aldeles intet vil høre om kvindebevægelsen, men anser det som et ufravigeligt privilegium at turde tyrannisere og kujonere de kvindelige væsener, der er saa ulykkelige at maatte leve i deres nærhed, da forekommer disse mig temmelig betydningsløse; thi de tilhører heldigvis en type, der mere og mere begynder at forsvinde.

Anderledes med de øvrige modstandere. Og navnlig fortjener de, der idelig fremhæver, at ægteskabet er kvindens eneste bestemmelse, at vi lidt nærmere belyser deres synspunkt.

Jeg vil da først henviser til de udførlige statistiske kilder, vor tid raader over, og føler mig overtydet om, at mere end én, efter at have undersøgt disse, vil erkjende, hvor komplet umuligt det er, at alle kvinder kan blive gifte.

Skjønt der gjennemsnitlig fødes omtrent ligesaa mange gutter som piger, ser vi af den sidste norske folketællingsstatistik, at der i vort lille land lever 40,000 flere kvinder end mænd, hvoraf i Kristiania et overskud af 11,000 kvinder. I det samlede Europa findes for tiden omtrent seks millioner flere kvinder end mænd.

Dette ulige forhold har forskjellige grunde: dels den, at der dør flere gutter end piger i barneaarene og den tidlige ungdom, dels den, at kvinderne i reglen naar en høiere aldersgrænse end mændene. Fra det sekstiende aar stiger nemlig overskuddet i en næsten forbausende grad. Og man har udregnet, at der for hvert tusinde, af mænd i alderen mellem femogseksti og otti aar, gjennemsnitlig lever tolv hundrede kvinder.

Hertil kommer, at krigen borttrykker mange mænd i en ung alder, at flere mænd end kvinder udvandrer til fjerne verdensdele, at mangen beskæftigelse (f. eks. i gruber og fabriker) undergraver mandens helbred, samt at et stort antal finder en tidlig død paa søen.

Ogsaa i en anden retning oplyser statistiken om, at det stadig bliver mere nødvendigt at virke for kvindernes selvstændighed.

Bortset fra den betydelige del, for hvem det aldeles ikke vilde være muligt at finde en forsørgelse ved ægteskab, selv om hver eneste mand giftede sig, forøges desforuden tallet af dem, der nødsages til at serge for sig selv, da færre og færre mænd tager sig en hustru

Man er tilbøielig til at anse mændenes stigende ulyst til at indgaa ægteskab som et udslag af en mindre prisværdig egoisme.

Jeg tror imidlertid, at det ikke mindst maa tilskrives kvinderne, naar de har vanskeligt for at finde en forsørger. Den stigende luksus og de store fordringer til livet, der i saa høi grad gjør sig gjældende hos nutidens damer, maa nemlig ubetinget afskrække manden fra at gifte sig, naar han ikke i økonomisk henseende er saaledes stillet, at udgifterne ved at føre husholdning kun spiller en underordnet rolle.

Naar en kvinde af middelstanden i gamle dage traadte ind i den hellige ægtestand, var hun tilfreds med at bebo en beskeden leilighed, udstyret med faa og tarvelige møbler. Og var hendes udvalgte en købmand, haandwerker eller anden næringsdrivende, overtog hun ikke alene forpligtelsen til, under datidens besværlige forhold, at sørge for sin mands bekvemlighed og velvære, men hun maatte somoftest være madmoder for kontorister, svende og lærlinge. Meget hyppig saa man hende desuden hjælpe med i butikken eller i haandverket.

Under disse omstændigheder var det næsten en selvfølge, at manden saa sig om efter en hustru; thi overtog han omsorgen for hende, saa overtog hun arbeide og ansvar. Og hvad hun bragte med af pligt-opfyldende virken erstattede saaledes fuldt ud, hvad han bed hende.

Hvor ganske anderledes i vore dage! Nu vil man have salon med røde plyschmøbler, et kabinet

med grønne dito og spisestuemøblement i antik stil. Kontorister, svende og lærlinge maa bo ude i byen. Og selv at hjælpe i butikken — nei, mange tak!

Som forholdene er, kan man ikke fortænke mændene i, at de mere betragter en hustru som et stadsplag end som en nødvendig medhjælp. Og det er kun altfor begribeligt, at mange foretrækker at forblive ugifte fremfor at knytte et væsen til sig, hvis krav til livet de har vanskeligt for at tilfredsstille. — — —

Bliver det som følge af damernes store fordringer sjældnere og sjældnere, at der tilbydes dem en forsøgelse gennem ægteskab, er det naturligvis desto mere nødvendigt, at de tænker paa at sørge for sig selv.

Dette vil en del af kvindesagens modstandere dog heller ikke erkjende. Tvertimod forlanger mange, at nutidens ugifte damer, ligesaavel som fortidens, skal søge sin virkekreds i familielivet; og de paastaar haardnakket, at spørgsmaalet om kvindens selvstændighed er en usund frugt af tidsaanden.

Argumentet om «tidsaanden» lyder smukt og er vist istand til at forblænde nogle af de ængstelige, der krampagtig klynger sig til alt gammelt og mener, at livets lykke bestaar i at holde rigtig fast paa det.

Men ser vi tilbage paa fortiden, finder vi, at skjønt hine tildels har ret, der mener, at tidligere generationers kvinder ingen lyst følte til at vælge en uafhængig stilling, og skjønt de har ret, naar de siger, at tidsaanden var en anden, saa forglemmer de, at tidsforholdene var ganske anderledes.

Og skjønt de visselig har ret, naar de taler om,

at der ogsaa dengang fandtes et antal gamle jomfruer (om end ikke tilnærmelsesvis saa mange som i vore dage!), og at disse syntes noksaa tilfredse med at virke i sine slegtninges huse, glemmer de paa den anden side, at der baade var plads nok og arbeide nok for dem i familierne.

I den tid havde man hverken spiritusmaskiner eller kogeapparater, før ikke at nævne de utallige, mere komplicerede opfindelser, som nu i saa høi grad letter arbeidet i husvæsenet.

Symaskiner og strikkemaskiner fandtes heller ikke; men alligevel blev faderens og sønnernes undertøi syet, og alle deres strømper strikkede af husets damer. Og skulde moder og søstre have nye dragter, hvilket forøvrig dengang hændte sjeldnere end nu, var det en selvfølge, at disse blev forarbejdede i hjemmet.

Skjønt man ikke anede, at en vaskemaskine vilde blive opfundet, blev alting vasket i huset. Og de fineste manschetskjorter med indfældinger og kalvekryds, der nu er blevne afløste af det praktiske »jægersystem«, blev strøgne af fruens og frøknernes egne hænder.

Sammenligner vi nutidens husholdninger med vore mødres, er det umuligt at lukke øiet for, hvor forandret alting er.

Trænger herrerne til nye klæder, er der aldrig mere tale om at sy dem hjemme. Og hvad damernes toiletter angaar, er det en bekjendt sag, at man vander til de uundværlige syetablissementer, medens familiefædrene, der betaler regningen, sikkert undertiden føler sig fristede til at citere Todes vers:

»Nu dreier moden som hjul sig omkring,
 Aars gammel stads er en gyseligt ting.
 O! hvilken vinding om det gik
 Efter hin gode, gamle skik!*

Undertøi faar man saa smukt og billigt i hvidevareforretningerne, at det neppe lønner sig at sy det i huset. Og sjelden finder man damerne beskjæftigede med det prosaiske arbeide at strikke strømper; — man kjøber dem færdige omtrent for samme pris, som garnet alene koster!

Jeg kunde tilføie mangt og meget, hvorefter man vilde se, at tanter, svigerinder og kusiner, der tidligere med føie betragtedes som nyttige hjælpersker, i vore dage vanskelig finder arbeide i huset. Men sandsynligvis har det allerede anførte været tilstrækkeligt til at paavise, at de, som mener, at baade gifte og ugifte kvinder fremdeles kan beskjæftiges i familiekredsen, tager feil. —

Naar kvindesagen er bleven et af vor tids brændende spørgsmaal, naar, som Victor Hugo udtalte*), »kvindens sociale stilling er det nittende aarhundredes problem«, da maa dette problem ikke alene, som den gamle digter saa smukt tilføiede, »løses, fordi vi ikke kan taale, at den ene halvdel af det menneskelige samfund skal være stillet udenfor retfærdighedens skranke«, men ogsaa fordi tusinder og atter tusinder ubønhørlig er henviste til ved eget arbeide at forskaffe sig sit livsophold.

*) I en skrivelse til Londons »forening til forbedring af kvindens stilling«.

Ikke mindst af den grund bør man opmuntre dem til at tilkjæmpe sig rettigheder, jævne veien for dem til selvstændigt erhverv og opdrage dem saaledes, at de med tiden kan hævde sin plads som med manden sideordnede og — saavidt muligt — uafhængige væsener.

Intet er fjernere fra mig end at ville paastaa, at kvinderne udelukkende skulde være satte her i livet for at arbejde for sit brød. Tvertimod tror jeg, at de fleste, der har valget mellem at blive lykkelige hustruer eller at leve og dø ugifte, vil være tilbøielige til at vælge det første. Men de bør ikke klamre sig fast til tanken paa ægteskabet som til et sidste nødsanker og vente paa forsørgeren helt, til de naar den aldersgrænse, hvor forhaabningerne om hans ankomst ubønhørlig maa forsvinde.

Ikke enhver kvindes skjebne bliver sunget ved hendes vugge. Utallige vokser tilsyneladende op under gunstige kaar; forældrene fører et stort hus, og venner og beundrere omgiver dem paa alle kanter.

Men neppe er faderen død eller en uforudset handelskrise indtraadt, før beundrernes skarer som ved et trylleslag forsvinder, og den tomme pengekasse høit og lydeligt taler om, at kvindesagen praktisk maa udøves. Nu raabes der pludselig: »Sørg for dig selv!« — et raab, som man tidligere aldrig hørte og ei heller vilde havt tanke for at lytte til.

Hvor vanskelig dette falder efter en forfeilet barneopdragelse og en ungdom opfyldt af tomme adspredelser, det lærer man først gjennem dyrekjøbte erfaringer at indse. Og for sent forstaar man, at det havde

været langt bedre, om man havde søgt erhverv, inden forholdene tvang dertil.

Uendelig meget vilde vindes, om forældrene, uden hensyn til mulige ægteskabsudsigter, indtrængende sagde til sin datter saavel som til sin søn: »Vælg dig en selvstændig virkekreds!»

Fordi om kvinden tidlig stiller sig et bestemt maal og arbejder mod dette, behøver hun aldeles ikke at blive fremmed for familielivet og de huslige sysler. Ja, man tør endog antage, at de selvhjulpne i reglen vil blive bedre hustruer og mødre end de, som uden tanke paa alvorlig livsgjærning, uden andet maal end ægteskabets havn og uden andre ønsker end at behage det sterke kjøen deler sin tid mellem romanlæsning, toilettstudier og dilettantmæssig omgang med kunsten, og paa hvem man passende kan anvende Vinjes ord:

»I byen damer er; de let paa gaden svæve.
Som lilierne de er: de spinde ei og væve,
Og dog forsørges de saa vel af fædrene,
At selve Salomon gik ikke klædt som de«.

II.

(Kvindesagens farligste modstandere).

Kvindesagen har i vort land lige til den seneste tid fristet en kummerlig tilværelse. Her findes, saa faa, der har tænkt over dens betydning, men derimod kun altfor mange, som blindthen fordømmer den. Og

sørgeligt er det især, at et stort antal kvinder betragter bevægelsen med skjæve blikke.

Jeg sigter ikke netop til de mange, som finder fornøielse i at forfølge forkjæmperne med onskabsfuld sladder. Og endnu mindre sigter jeg til den skare, der fra sit formentlig saa trygge og ophøiede stade haanligt smilende ser ned paa dem, som efter bedste overbevisning søger at virke for det fælles vel.

Mest beklageligt finder jeg det nemlig, at de i gjerningen møder sin sag med saa liden forstaaelse, og at endog adskillige, som forholdene har drevet til selvstændig virken, udviser en — mildest talt — ubegrivelig ligegyldighed for bestræbelser, der gjøres for at fremme deres egne interesser.

Stuart Mill siger i sit berømte skrift «kvindernes underkuelse»:

«Man kan ikke vente, at kvinderne skal ofre sig selv for kvindens frigjørelse, før mændene i betydeligt antal er rede til at forene sig med dem om deres forehavende».

Men kan man paa den anden side virkelig vente, at de mænd, der har vist sig villige til at arbejde for kvindesagen, ikke skal blive trætte, naar de, som sagen nærmest angaar, viser sig saa ligegyldige?

Nei, skal kvindespørgsmaalet faa en heldig løsning, da er hovedbetingelsen den, at kvinderne glemmer fordomme, lader sine smaa særinteresser træde i baggrunden og enige og energiske slutter sig sammen.

Det er let at indse, at den lunkenhed, de hidtil har udvist, i mere end én retning har udøvet en ska-

delig indflydelse. Først fordi de mænd, som stiller sig fiendtlig ligeoverfor bevægelsen, og de, som indtager en afventende holdning, herigjennem faar et tilsyneladende vegtigt bevis for, at kvindesagen ikke er saa vigtig, som dens venner forsikrer. Og dernæst, og ikke mindst, fordi det nundgaaelig maa bidrage til at svække forkjæmpernes iver, naar de ser, at deres bestræbelser opfattes paa en saa forkjært, saa ondskafuld og utaknemmelig maade.

I smaastadsforhold, hvor der lægges utallige hindringer i veien for individualitetens frie udfoldelse, og hvor sladder og kritikken ved den mindste anledning staar rede til at kaste sig over sit offer, hører der baade moralsk mod og sandhedstrang til for at træde frem som talsmand for en sag, der møder modstand fra saa mange kanter.

Og i vort land, hvor forholdene unegtelig, selv i de største byer, er meget gjennemsigtige, bliver den hensynsløse sladder og smaalige kritik dobbelt skarp og dobbelt saarende, fordi den hovedsagelig kommer fra dem, man arbejder for.

Hvor ganske anderledes vilde ikke det hele stille sig, om mange kvinder viste dem sin tilslutning, som gaar i spidsen. Da først vilde sagen faa den fulde vegt. Og ogsaa mændenes øine vilde da aabnes for, at kvinden, der hidtil taalmodig har ventet og tiet, har sin selvstændige mening og forlanger, at denne skal høres.

Ikke faa nærer imidlertid en næsten komisk frygt for at vise sympati for dette samfundsspørgsmaal, fordi de skjælver og bæver ved tanken paa, at nogle af det

sterke kjøns repræsentanter kunde falde paa at benævne dem med den skræmmende titel «emanciperede damer.»

Grundet paa personlige erfaringer kan jeg berolige disse med forsikringen om, at man meget godt kan være en ivrig tilhænger af kvindens sag uden at hige efter at ligne manden i sin personlige optræden.

Jeg kan tilføie, at jeg har truffet mange, som hverken tænkte paa at «emancipere» sig eller interesse-rede sig det ringeste for kvindespørgsmaalet, og som heller ikke i nogen henseende stræbte efter fremskridt; men tiltrods herfor (eller maaske snarere: paa grund heraf!) var de i høieste grad ukvindelige. Derimod har jeg fundet, at de begavede damer, der skjænkede kvindesagen sin varme sympati, i reglen var elskværdige, ofte endog meget indtagende.

Og intet er naturligere end dette; thi har man et aabent og kjærlighedsfuldt hjerte, og er man tillige i besiddelse af klogskab og dannelse, da er det jo netop, man maa faa indsigt i livets forskjellige forhold og forstaaelse for menneskeslegtens pligter og opgaver. — —

Men der findes ogsaa i vort land et antal kvinder, som vel mangan gang har indseet, at deres stilling baade burde og kunde forbedres.

De trøster sig imidlertid med, at der er gjort enkelte fremskridt, og mener, at mændene nok fremdeles vil sørge for, at sagen udvikler sig jævnt og roligt.

Visselig er det mere tillokkende paa afstand at betragte de andres kampe end selv at udsætte sig for fiendens skyts. Men de glemmer, at naar kvindebevægelsen rundt om i verden har gjort fremskridt, og naar

man tør haabe, at der vil blive gjort flere, er det ikke mindst, fordi kvinden har deltaget i arbeidet.

Hvoraf kommer det, at lovene ogsaa hos os er blevne forandrede til gunst for hende? Det kommer for en stor del deraf, at man i andre lande og verdensdele har vist vort fødeland veien. Og ude i de fremmede lande, der var det kvinderne, som først og lydeligst raabte paa reformer og som i skrifter og tale kjæmpede for disse.

Og endelig, hvad vil alle verdens rettigheder kunne gavne, saa længe kvinden ikke stræber at reformere sig selv, men finder det bekvemt at søge tilflugt bag et skjærmbret af tomme talemaader om ydmyghed og svaghed?

Intet; thi først naar hun lærer at forstaa, at hun selv maa være med for at bortrydde hindringerne, først naar hun bestræber sig for at blive dygtigere og mere villiesterk, først naar hun ophører at skjule al selvstændighedstrang bag den — desværre altfor ofte — misforstaaede kvindelighed, kan sagen naa en tilfredsstillende udvikling. —

Man kan være uenig om, hvorvidt de enkelte ting, der er opstillede paa programmet, er af større eller mindre vigtighed. Men at tiden er kommen til at arbejde for kvindens selvstændighed, det bør kvinderne nu endelig indse.

Vel har ikke enhver evnen til offentlig at træde i skranken for at forfølge sine anskuelser. Men hvor end skjebnen har stillet hende, om hun er fattig eller rig,

fornem eller ringe, har hun forpligtelsen til i ord og i handling at støtte sin egen og sine søstres sag.

Maatte det gaa op for de norske kvinder, at spørgsmaalet mere eller mindre direkte berører hver især! Maatte tanken herpaa for dem alle blive en spore til ihærdigt arbeide!

Da vil de lære, at bestræbelserne aldeles ikke gaar ud paa at berøve dem kvindeligheden, men paa samtidig at bevare deres bedste egenskaber og udvikle deres evner og kræfter.

Til held for den enkelte kvinde som for vort hele folk vil bevægelsen da bryde sig bane, og de forskellige spørgsmaal, uden overgreb og uden stormløb, finde sin løsning.

Ingen vil da længer spørge: «Til hvilke stillinger egner kvinden sig?», fordi hun, hvilken virkekreds hun end faar adgang til, vil vise sig som en ligesaa pligt-opfyldende og uundværlig arbeider som manden. Man vil heller ikke behøve at tvivle paa, at hun vil benytte de borgerlige rettigheder, man maatte give hende, med klogskab og eftertanke. Og endelig vil hun ogsaa da, saavel ude i livet som i familiekredsen, blive mandens virksomme medhjælp. Hun vil i ordets bedste betydning lære at dele hans byrder, indgaa paa hans interesser og at staa ham bi i modgang og nød.

396

578

Schüdti

Winderkeogdrew

ROKKORT

Depotbiblioteket

76g1 35 102

396

18

TSCHUUI.

Kvindelæberegelse.

18

396

18

TSCHUUI.

Kvindelæberegelse.

18

396

18

TSCHUUI.

Kvindelæberegelse.

18